

UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**VIRI MOČI V SOCIALNEM OKOLJU STARIH LJUDI,  
KI SO DOŽIVELI NASILJE**

Mentorica: doc. dr. Jana Mali

Tjaša Kosmač

Ljubljana 2014

## PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

**Ime in priimek:** Tjaša Kosmač

**Naslov diplomske naloge:** Viri moči v socialnem okolju starih ljudi, ki so doživeli nasilje

**Kraj:** Ljubljana

**Leto:** 2014

**Število strani:** 94

**Število prilog:** 3

**Število virov:** 62

**Mentorica:** dr. Jana Mali

**Deskriptorji:** starost, staranje, nasilje nad starimi ljudmi, viri moči, socialno delo s starimi ljudmi

**Povzetek:** V diplomski nalogi sem raziskovala življenje starih ljudi, ki so v svojem socialnem okolju doživeli nasilje. V prvem delu sem predstavila obdobje starosti, pojav nasilja nad starimi ljudmi ter različne vire moči, ki jih ti ljudje imajo. Na podlagi pogovorov s starimi ljudmi sem raziskovala, katere so oblike nasilja in kdo so povzročitelji, kakšno je osebno doživljanje starega človeka ob nasilju, katere vire moči imajo, kakšne spremembe so se zgodile v življenju ter ali stari ljudje navezujejo stike s formalnimi oblikami pomoči. Rezultati so pokazali, da imajo stari ljudje veliko stikov z različnimi ljudmi v svojem socialnem okolju. Vsi intervjuvanci se srečujejo z različnimi oblikami nasilja. Pokazalo se je, da imajo stari ljudje veliko virov moči, s katerimi si pomagajo pri premagovanju stisk, poleg tega pa še druge vire moči, na katere se lahko oprejo in jim dajejo moč. Večjih sprememb na osebnem področju po izkušnji nasilja stari ljudje ne vidijo, v večini pa do navezovanja stikov s formalnimi oblikami pomoči ne prihaja.

**Descriptors:** age, ageing, violence against older people, sources of power, social work with older people

**Summary:** My research in this diploma thesis was the life of older people who have experienced violence in their social environment. First, I presented ageing periods, the formation of violence against the older people and various sources of power that they use. Based on conversations with older people, I explored forms of violence, who the people that provide violence against older people are and how an old person experiences violence. I also explored sources of power at victims of violence, the changes that occurred in their lives and the use of formal help. The results show that older people in the research have a lot of contact with several different people in their social environment. All of my interviewers have faced diverse forms of violence. Older people have many sources of power, which they can use to stop the violence against them, as well as other sources of power, which may be relied upon, and provide them with strength. Older people after the experiences of violence do not see major changes in their personal life. They also do not use formal help to solve the problem of violence.

## PREDGOVOR

S socialnim delom s starimi sem se prvič srečala že v 1. letniku, saj sem prakso opravljala v enem od domov za stare ljudi. Čeprav sem se potem osredotočila na delo z mladimi, so mi bili stari ljudje vedno blizu. V svojem lokalnem okolju imam veliko stikov z njimi in rada namenim svoj čas tudi pogovorom z njimi. Da bom raziskovala nasilje nad starimi ljudmi v njihovem lokalnem okolju, ni bila lahka odločitev, a mi je to hkrati predstavljalo izziv, saj je kljub vse večji ozaveščenosti veliko nasilja še skritega. Z nalogo sem želela pridobiti zgodbe starih ljudi, ki so v obdobju starosti doživeli nasilje, poleg tega pa sem skupaj z njimi raziskovala vire moči, ki jih imajo v življenju in ki jim pomagajo pri reševanju različnih ovir in stisk v obdobju starosti. Ugotovila sem, da so prisotne različne oblike nasilja nad starimi ljudmi, le-ti pa imajo veliko različnih virov moči, s katerimi si pomagajo premagovati stiske, ki nastanejo ob doživetih nasilnih dejanjih. Pri starih ljudeh se po izkušnji nasilja ne pojavi veliko sprememb na osebnem področju in pri stikih z drugimi ljudmi. Pomembnejša pa je ugotovitev, da večina starih ljudi ne navezuje stikov in ne želi formalne pomoči, kar lahko spodbudi različne organizacije, ki zagotavljajo pomoč, da bi bolj delale na pristopu in dostopnosti do človeka, ki njihovo pomoč potrebuje.

Namen naloge je s pomočjo štirih različnih zgodb pokazati prisotnost različnih vrst nasilja nad starimi ljudmi, predvsem pa raznolikost virov moči, ki obstajajo v življenju starega človeka, zato da bi se viri moči s strani vseh ljudi, ki so v kakršnemkoli stiku s starimi ljudmi, spodbujali, ohranjali in povečevali. Z raziskavo želim opozoriti tudi na to, da bi se formalne oblike pomoči bolj približale staremu človeku, tako bi se v večini lahko odpravile vse ovire, ki obstajajo pri navezovanju stikov z njimi, saj bi se hkrati povečalo tudi zaupanje v strokovne službe.

Za vso strokovno pomoč in usmerjanje pri pisanju diplomske naloge se iskreno zahvaljujem mentorici dr. Jani Mali. Iskrena hvala tudi moji celotni družini in bližnjim sorodnikom za vso moralno podporo ter pomoč pri varstvu mojega sina v času pisanja naloge.

# KAZALO

|     |                                                           |    |
|-----|-----------------------------------------------------------|----|
| 1   | TEORETIČNI UVOD .....                                     | 5  |
| 1.1 | OBDOBJE STAROSTI IN PROCES STARANJA .....                 | 5  |
| 1.2 | STAR ČLOVEK IN DRUŽINA.....                               | 9  |
| 1.3 | STAR ČLOVEK IN NJEGOVO SOCIALNO OKOLJE .....              | 12 |
| 1.4 | NASILJE NAD STARIM ČLOVEKOM.....                          | 14 |
| 1.5 | OSEBNOST, SPOSOBNOSTI IN PRETEKLOST STAREGA ČLOVEKA ..... | 19 |
| 1.6 | SOCIALNA MREŽA KOT VIR MOČI .....                         | 24 |
| 1.7 | SOCIALNO DELO S STARIMI LJUDMI.....                       | 29 |
| 2   | OPREDELITEV PROBLEMA.....                                 | 33 |
| 3   | METODOLOGIJA.....                                         | 35 |
| 3.1 | VRSTA RAZISKAVE .....                                     | 35 |
| 3.2 | MERSKI INSTRUMENTI IN VIRI PODATKOV .....                 | 35 |
| 3.3 | POPULACIJA IN VZORČENJE .....                             | 36 |
| 3.4 | ZBIRANJE PODATKOV .....                                   | 36 |
| 3.5 | OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV.....                         | 37 |
| 4   | REZULTATI.....                                            | 42 |
| 4.1 | VRSTE IN POGOSTOST SOCIALNIH STIKOV STARIH LJUDI.....     | 42 |
| 4.2 | POTREBE IN ŽELJE V STAROSTI.....                          | 43 |
| 4.3 | IZKUŠNJE Z NASILJEM .....                                 | 43 |
| 4.4 | VIRI MOČI.....                                            | 45 |
| 4.5 | SPREMEMBE NA NEFORMALNEM PODROČJU .....                   | 47 |
| 4.6 | STIKI S FORMALNIMI OBLIKAMI POMOČI.....                   | 48 |
| 4.7 | OVIRE PRI ISKANJU FORMALNE POMOČI .....                   | 48 |
| 5   | RAZPRAVA.....                                             | 49 |
| 6   | SKLEPI .....                                              | 55 |
| 7   | PREDLOGI.....                                             | 57 |
| 8   | LITERATURA.....                                           | 59 |
| 9   | POVZETEK.....                                             | 63 |
| 10  | PRILOGE .....                                             | 66 |

# 1 TEORETIČNI UVOD

## 1.1 OBDOBJE STAROSTI IN PROCES STARANJA

Obdobje starosti mnogi imenujejo tudi tretje življenjsko obdobje. Vanj človek vstopa z vsem znanjem in izkušnjami, ki jih je pridobil skozi obdobje otroštva, mladostništva, odraslosti in zrelosti. Velikokrat se v današnjem času sprašujemo, kdaj človek postane star, vendar nekega enotnega odgovora na to ni. Predvsem je pomembno, kako se on sam počuti, kaj si želi še doseči v življenju, katere so njegove potrebe in želje, koliko zaupa sam vase in se sprijazni z novimi vlogami ter nalogami, ki mu jih obdobje starosti nameni.

Starost je obdobje, ko človek dozori do polne človeške uresničitve. Skrb za materialni razvoj prepušča naslednji generaciji, njemu pa se z upokojitvijo pojavi nova kakovost svobode in življenjskih možnosti za dejavno življenje v skladu z osebnimi potrebami, sposobnostmi in okoliščinami. Značilna naloga tretjega življenjskega obdobja je tudi, da človek svoja zrela življenjska spoznanja in izkušnje predaja neposredno soljudem ali posredno kulturi (Ramovš 2003: 68–69).

Kersnik Bergant (1999: 96) pravi, da starost ni le vprašanje let, temveč tudi vrednot in odnosa do življenja ter okolja, v katerem človek živi. Torej dejstvo, da je nekdo star, ni pogojeno le s kronološko starostjo, temveč tudi s posameznikovimi psihofizičnimi lastnostmi in z načinom njegovega življenja, kakor tudi z značilnostmi okolja, v katerem človek živi ter z vrednotami, ki vladajo v tem okolju.

V vsakem obdobju se pokažejo različne življenjske potrebe, človekove želje, predvsem pa njegove zmožnosti, da jih zadovolji v okviru svojih sposobnosti in spretnosti, ki jih ima oz. jih je pridobil na poti skozi življenje. Mislim, da bi obdobje starosti vsak človek moral razumeti kot obdobje, ki ima poleg vseh znanih mitov in predsodkov o negativnih straneh starosti in staranja predvsem pomembno funkcijo, da mlajšim generacijam podaja svoje znanje in izkušnje, ki jih je vsak star človek pridobil v življenju.

Pri vsakem človeku lahko razlikujemo tri vrste starosti:

- kronološka starost pomeni, koliko smo stari po koledarju; pogosto se ljudje ne počutimo toliko stare, kot štejejo naša leta;
- funkcionalna starost pomeni, koliko je staro vaše telo glede na pravilno delovanje osnovnih telesnih funkcij in celičnih procesov;
- psihološka (doživljajska) starost pa pomeni, koliko stari se počutite (Hojnik Zupanc 1997: 3–4).

Starost je pravzaprav duševno stanje. Kronološko starost nam določajo zunanja merila ali lastna presoja. Lahko jo odložimo v sorazmerno pozna leta. Lahko izberemo, ali si jo bomo želeli ali se je bomo bali. Lahko tudi poizkusimo pozabiti nanjo (Kastenbaum 1985: 15).

Kronološka starost je torej starost, ki jo določajo leta starosti, ki smo jih preživel, pri funkcionalni starosti gre za objektivno stanje človeka in njegovega telesa, ki ga imamo ob določeni kronološki starosti, medtem ko gre pri doživljajski starosti za naše osebno doživljanje svoje starosti.

Ker sodobne družbe pojmujejo čas v glavnem neosebno, kronološko ljudje pogosto doživljajo starost zgolj kot kronološko stanje, ki se konča s smrtjo. V resnici pa je starost tudi čas izvirnih osebnih možnosti, ugodnih priložnosti za osebno in družbeno nenadomestljiva človeška dogajanja, ki jih je mogoče opraviti le v starosti (Mali 2002: 218).

Starostno obdobje delimo na več faz, ki jih tudi poimenujemo glede na pričakovano vitalnost ljudi v posamezni kategoriji in sicer:

- zgodnje starostno obdobje oziroma ' mladi stari ', ki traja od 65. do 74. leta;
- srednje starostno obdobje oziroma ' srednji stari ', ki traja od 75. do 84. leta;
- pozno starostno obdobje oziroma ' stari stari ', ki je definirano po 85. letu starosti (Parsons, Cox, v Milošević- Arnold 1999: 10–11).

S podaljševanjem življenjske dobe se podaljšuje tudi čas vitalnega preživetja po upokojitvi – to je samostojno, bolj ali manj aktivno življenje (Hojnik Zupanc 1999: 89).

Vsekakor je pomembno tudi, da se zavedamo dejstva, da se staramo celo življenje. Gre torej za proces, ki poteka skozi vsa leta našega življenja, od rojstva do smrti, dan za dnem. Spremembe, ki se dogajajo vsem ljudem v procesu staranja, so lahko zelo različne in se pojavijo na vseh ravneh človekovega življenja; na telesni, duševni, duhovni, medčloveški, zgodovinsko-kulturni in eksistencialni ravni. Ljudje se staramo zelo različno in mnogi pri isti starosti nismo videti enako stari. Staranje je namreč odvisno od naših misli in dejanj ali drugače povedano: od naše zavestne odločitve, kako se želimo starati in kaj bomo naredili za kakovost svojega življenja (Hojnik Zupanc 1997: 1).

Že v poznih 80. letih so mnogi začeli opozarjati na pojav naraščanja starega prebivalstva. Demografski podatki kažejo na to, da bo v prihodnjih letih starih ljudi vse več, poleg tega se povečuje delež starih ljudi, ki ohranjajo svojo delavnost in vitalnost, njihovo zdravstveno stanje in počutje pa je zaradi kakovostnejših zdravstvenih storitev in aktivnega načina življenja odlično tudi v obdobju po upokojitvi.

Podatki (Statistični urad RS 2011) kažejo, da se bo v naslednjih 50-ih letih zelo pomembno spremenila starostna sestava prebivalstva Slovenije. Leta 2010 so starejši (stari 65 ali več let) predstavljali 16,5 % prebivalstva, leta 2060 pa bo v tej starostni skupini skoraj vsak tretji prebivalec Slovenije.

Ob povečanju deleža prebivalcev, starih 65 ali več let, bo v prihodnosti zelo pomembno tudi povečanje deleža starih 80 ali več let. Delež najstarejših med celotnim prebivalstvom se bo do leta 2060 močno povečal, v EU bo znašal 12 %, v Sloveniji pa še nekoliko več. Danes je v Sloveniji prebivalcev, starih 80 ali več let, približno 4 %. Gre za podskupino starejših, ki so še veliko bolj odvisni od ostalega prebivalstva, saj pogosto potrebujejo pomoč v vsakodnevnem življenju in nemalokrat tudi intenzivnejšo zdravstveno oskrbo (Statistični urad RS 2012).

Podatki nam prikazujejo, kako se bo gibalo število starih ljudi v naši bližnji prihodnosti in po predvidevanjih mnogih raziskovalcev lahko sklepamo, da se prebivalstvo Slovenije kot tudi celotnega območja Evropske unije stara. K temu so prav zagotovo pripomogli različni dejavniki, predvsem pa upad rodnosti, učinkovitejši in bolj kakovosten socialni in zdravstveni sistem ter vsesplošni tehnološki napredek.

Na socialnem področju človekovega življenja staranje prebivalstva vpliva in bo v prihodnje močno vplivalo na zdravstveno stanje družbe ter na skrb za zdravje prebivalstva, na sestavo družin in drugih oblik sobivanja ljudi, na gradnjo stanovanj in selitve prebivalstva (Vertot 2008: 11).

Accetto (1987) govori o tem, da podatki, ki kažejo na vedno večje število starega prebivalstva, zahtevajo, da se ekonomske, socialne, politične in zdravstvene dejavnosti pričnejo usklajevati in prilagajati naraščanju starih ljudi. Podaljševanje življenjske dobe in s tem naraščanje števila oseb, ki doživljajo visoke starosti, mora voditi v spremembe pri oblikovanju zadovoljevanja potreb teh ljudi. Mnogi so še dovolj aktivni in vitalni, da zmorejo poleg osnovnih življenjskih potreb sami opravljati in zadovoljevati tudi druge, s katerimi ohranjajo svojo povezanost in vpetost v kulturno, družabno in družbeno življenje, drugi pa že potrebujejo pomoč, bodisi zaradi zdravstvenih težav in omejitev ali ekonomskih nezmožnosti.

»Staramo se počasneje – tako socialno kot psihofizično! Pri 65-ih letih življenja je sleherni med nami daleč od starosti« (Kristančič 2005: 45). Kot prelomnico za prehod v obdobje starosti je določena starost 65 let, ki jo, predvsem iz praktičnih razlogov, uporabljajo predvsem raziskovalci in zakonodajna telesa pri sprejemanju za družbo pomembnih dokumentov in zakonov, kot npr. določanje pokojnine. Vsekakor pa ni mejnik, ki bi veljal kot pravilo, da je človek po tem letu star. Kljub zelo različnim teorijam, definicijam in razpravam o starosti sama sledim načelu, da je vsak star toliko, kot se počuti. Da je vsak star človek, pa naj bo v zgodnji ali pozni starosti, vir bogastva izkušenj, osebnih spoznanj in sposobnosti, ki jih lahko vrača mlajšim generacijam, predvsem pa je pomembno to, da ga kot takega spoznava in sprejema okolica, njegova družina in širše socialno okolje, v katerem živi.

V nekem smislu imajo prav ljudje, ki trdijo, da človek ni star toliko, kolikor je koledarsko star, temveč kolikor je videti star. Videz pa vpliva nazaj na staranje, na počutje in na odnos med okoljem in posameznikom, kar staranje pospeši ali upočasni (Pečjak 1998: 35).

Priprava na starost in staranje tako posameznika kot tudi njegove družine. Vsebina priprave na starost nedvomno posega na več področij in strok. Vsebine priprave na starost in staranje bi morale biti prisotne povsod – v šolah, medijih, delovnih organizacijah. Vsebine, ki bi ljudi ustrezno pripravljale na lastno starost, in hkrati to, da bi bolje razumeli stare ljudi v svojem okolju, nikakor ni mogoče zajeti v en sam program in ga zaupati eni sami instituciji ali stroki (Milošević-Arnold 2003: 26).

## 1.2 STAR ČLOVEK IN DRUŽINA

Vsaka družina se sooči s starostjo in staranjem ter vsaka družina to opravi na svoj način. Potrebujemo novo razumevanje, dogovarjanje in skupno ustvarjanje želenih sprememb, vendar se ne organiziramo tako, da bi zmogli več razvidnosti in nove, drugačne odgovornosti. Prej bi rekli, da mladi in stari (pa oni vmes) »zdrknemo« v starost ali soočenje z njo (Čačinovič Vogrinčič 2006: 75).

V Sloveniji je mnogo družin, kjer živi skupaj več generacij. To lahko zasledimo predvsem na podeželju in obmestnih krajih, kjer živim tudi sama. Mnoge mlade družine si dom ustvarijo v hišah svojih staršev, v katerih velikokrat tudi ostanejo in vzgajajo svoje otroke. Stari starši se velikokrat pokažejo v vlogah rešiteljev, saj mladim družinam poleg finančne pomoči nudijo tudi čustveno oporo, skrbijo za svoje vnuke, so posredniki v nesoglasjih, ki se zgodijo med njihovimi otroci in vnuki. Ličer (Hojnik Zupanc 1994) govori o tem, da starim ljudem veliko pomeni njihova dejavnost, ko pomagajo svojim družinskim članom in drugim bližnjim, saj jim to daje občutek pomembnosti in potrebnosti.

Družine, v katerih živi več generacij skupaj, imenujemo razširjene družine, za katere je značilno, da prihaja do tesnejših stikov med generacijami mladih, odraslih in starih, zato je potrebna velika mera potrpljenja, obvladovanja čustev, spretnost pri komunikaciji in odgovornosti zase in v odnosu z drugimi.

V kompleksni mreži medosebnih odnosov med tremi generacijami sta zavezništvo in ohranitev medgeneracijskih razlik večni temi, ki ju je treba operacionalizirati zato, da ne bi spregledali žrtvovanja v bolečih zavezništvih ali dobrih virov moči tam, kjer lahko vsaka generacija opravi svoje (Čačinovič-Vogrinčič 2000: 289).

Komunikacija je dvorezen meč: lahko združuje, lahko pa tudi odtuja, lahko zbližuje, lahko pa tudi oddaljuje, lahko rešuje probleme, lahko pa nerešene probleme še bolj zamegli, marsikaj lahko razjasni, marsikaj pa lahko zavije v še večjo temo, nasprotne strani lahko zbliža, lahko pa jih še bolj spre med seboj, ljudi lahko osreči, lahko pa jih še bolj onesreči (Brajša, v Čačinovič Vogrinčič 1998: 206).

Predvsem se mi zdi, da je od komunikacije, ki je v družinah, v katerih živi več generacij skupaj, predvsem starejša in mlajša, kjer lahko prihaja do velikih nasprotovanj v stališčih, razumevanju vsakdanjega življenja, pogledu na svet in dojemanju le-tega, odvisno, ali se bodo člani družine razumeli, sprejemali mnenja drugih članov, jih poslušali in slišali, bili pripravljeni sprejeti kompromise. Razumljivo je, da se starejši in mlajši v več pogledih ne strinjajo, saj živijo z različnimi preteklimi izkušnjami tako vzgoje, navad, življenjskih okolij itn. ... Toliko bolj je zato pomembno, da med seboj komunicirajo zdravo, spoštujejo drug drugega, se dogovarjajo o novih vlogah in nalogah članov v družini in tako živijo v sožitju.

Skozi proces komunikacije razvijamo svojo osebnost, svojo podobo, odkrivamo pričakovanja drugih v odnosu do nas in naša pričakovanja v odnosu do drugih. Prav s komunikacijo se učimo vzajemnih odnosov in načina aktivnega vključevanja v samo življenjsko okolje (Kristančič 2005: 80).

Čačinovič Vogrinčič (1998) piše o vezeh in spoštovanju med nami in starajočimi se starši ter starimi starši, saj so del našega odraščanja in odraslosti, del našega življenja. Star človek potrebuje v nas, ki še nismo stari, smo pa njegova družina, sogovornika, s katerim lahko govori o svojem preteklem življenju. Prav zato se mi zdi pomembno, da ne pozabimo na medgeneracijsko solidarnost in vezi, ki se spletejo med različnimi generacijami. Vezi, ki se spletejo med nami in ostalimi družinskimi člani, vplivajo na vse strani, s katerimi so povezane. V kolikor je vez močna, prepletena s spoštovanjem in iskrenostjo, na vse vpliva pozitivno. V primerih negativnih izkušenj z odnosi, je povezanost oslABLJENA, odnosi skrhani in s strani družinskih članov vse manj upanja na boljše.

Še ena pomembna veščina, ki se mi zdi pomembna za družinsko življenje in ustvarjanje pozitivnih, dobrih odnosov v njej, je slišanje. Kot tako jo opisuje tudi Kristančič (2005), ko opisuje glavne značilnosti slišanja, ki nam omogočajo, da se med ljudmi gradijo mostovi, ki povezujejo. Slišanje nam omogoča, da ustvarjamo kontakt, spoznavamo samega sebe kot tudi druge, vzdržujemo in razvijamo odnos z drugim in predvsem nam omogoča, da premostimo razlike med ljudi, ki se pojavijo zaradi različnih življenjskih okolij.

Čačinovič Vogrinčič (2006: 76–78) vidi tri pomembne družinske teme, ki pomagajo družini, da proces staranja ubesedijo skupaj, da bi se tako bolje razumeli in se znali dogovarjati.

1. Nerazrešljiva drama ločitev med starši in otroci pomeni, da vse življenje ostajamo povezani s svojimi starši. Gre za Stierlinovo prispodobo popkovnice, ki nas povezuje iz roda v rod. Vsaka družina namreč delegira svojega otroka, kar pomeni, da mu preda poslanstvo, s katerim otrok dobi dovoljenje in spodbudo, da se osamosvoji, hkrati pa še vedno ostane povezan s svojimi starši, z generacijami, iz katerih izvira. Pomembno je, da starši s svojimi otroki podelijo svojo preteklost, ki jih poveže v sedanjosti in za prihodnost.
2. Ohranitev generacijskih razlik pomeni predvsem naše zavestno ohranjanje spoštovanja in dostojanstva staršev, ki jih vedno znova ubesedimo sebi in njim.
3. Družina kot delovna skupina pa je tema, ki raziskuje prispevek vsakega posameznega člana družine v vsakdanjem življenju. To raziskovanje pomaga predvsem pri odpiranju poti za spreminjanje vlog, za nova pravila in drugačno organiziranost v družini.

Naraščajoča individualnost in s tem povezan individualizem vsakega člana družine sta zamajala in dodobra spremenila družinske odnose (Kristančič 2005: 119). Družine, v katerih je skrhana komunikacija in z njo medosebni odnosi, čustvovanje in druge interakcije, trpijo kot celota, čeprav to trpljenje pogosto največkrat doživljajo ranljivejši člani družine. Žal med te sodijo tudi stari ljudje, ki se mnogokrat ne želijo ali pa celo ne zmorejo postaviti zase, saj čutijo veliko stisko in nemoč, ki sta posledica odtujenih odnosov in nerazumevanja znotraj družine.

### 1.3 STAR ČLOVEK IN NJEGOVO SOCIALNO OKOLJE

Vpetost v medosebna omrežja je pomemben vidik socialne vključenosti starejših oseb. Ta omrežja tudi lahko pomembno pripomorejo k zmanjševanju socialne izključenosti na drugih področjih (Hlebec et al. 2010: 35).

Človek je družbeno in socialno bitje, zato potrebuje za preživetje poleg materialnih dobrin tudi socialne stike, s katerimi vzdržuje in krepi socialne odnose. Prav ti odnosi dajo človekovemu življenju smiselnost, saj spodbujajo voljo do življenja, ga vključujejo v različne povezave med ljudmi in omogočajo, da z zaupanjem krepi svojo samopodobo.

Učinek mrežnih interakcij je odvisen od različnih okoliščin, med katerimi so bistvene zlasti tri: dohodek oz. materialno stanje, fizična kondicija starega človeka in njegov spol (Dragoš 2000a: 304). Ne le, da vplivajo na mrežne interakcije, navedene okoliščine vplivajo tudi druga na drugo.

Moč torej človek črpa (ali izgublja) na številnih registrih. Najpomembnejši so gotovo statusni, materialni, socialni in interaktivni. Kako je nekdo močan, je odvisno od njegovega družbenega položaja, sredstev, ki jih ima na voljo, kakšne zaveznike (sorodnike, prijatelje) ima in kako ga drugi vidijo in mu zaupajo (Flaker et al. 2013: 45).

Družba odločilno oblikuje človekovo osebnost in posameznik se, tudi kadar je sam, obnaša ravno tako, kot se je naučil in navadil v družbenem okolju. Celo v odnosu do samega sebe ravna človek pogosto tako, kot ravnajo ljudje drug z drugim. V skupinah, torej v odnosih z drugimi osebami, se začne in poteka večji del našega življenja. Za vsakega posameznika je pomembno, kako bo razvijal svoje odnose z drugimi posamezniki. To pa je velikokrat odvisno od tega, kako zaznavamo in doživljamo drug drugega (Musek 1993c: 59).

Novo je spoznanje, da lahko lastnosti, ki se producirajo na mikro ravneh, odločilno kreirajo učinkovitost interakcij tudi na makro nivojih (torej ne le znotraj družine ali med sosedi, ampak tudi na nivojih širših skupnosti in celo na nacionalni ali transnacionalni ravni). (Dragoš 2000b: 242)

Človekova osebnost in doživljanje sveta se skozi življenje lahko spremenita, vendar se v večji meri spreminja njegovo socialno okolje, potrebe in navade ljudi, mlajših generacij, ki narekujejo tudi novosti za prihodnost. Za starega človeka so včasih te stvari težko dojemljive, saj so lahko zelo drugačne od tistih, ki se jih je naučil v določenem obdobju. Zopet je potrebna prilagodljivost in strpnost med mlajšo, srednjo in staro generacijo.

Vloga starih ljudi za okolje in družbo kljub vsemu ni zanemarljiva, saj s svojo številčnostjo vplivajo na mnoge pomembne odločitve, in sicer z udeležbo na volitvah, z delovanjem v političnih strankah, v nevladnih organizacijah itn. (Šircelj 2009: 21).

Poleg družbene vloge starih ljudi je pomembno njihovo mesto v domačem, lokalnem okolju. Henning in Lieberg (Hlebec 2009: 170) govorita o tem, da ima lokalna skupnost oz. soseska pomembno vlogo v vsakdanjem življenju ljudi – predstavlja poznano okolje ter skupnost ljudi, med katerimi se počutimo sprejeto, domače in varno, ter hkrati predstavlja tudi stalno prisotnost manjše praktične pomoči.

Mali (2009a: 14) govori o tem, da je pomembno upoštevati, da težave in stiske starih ljudi niso omejene zgolj na populacijo starih ljudi samih, temveč so splet stisk in težav različnih ljudi, ki vstopajo v življenjski svet starih ljudi. Torej je ob reševanju stisk in težav starega človeka potrebno gledati celoten socialni kontekst, v katerem živi, in spoznati tudi ljudi, s katerimi je obkrožen.

Požarnik (1981: 45) navaja dve razlagi; in sicer po prvi si stari ljudje želijo nekaj izolacije in manj stikov z drugimi ljudmi, želijo živeti v miru, odmaknjeno, bolj so obrnjeni v svojo notranjost in od okolice. Pri drugi pa gre za stare ljudi, ki so srečni, zadovoljni dokler so aktivni in lahko delajo ter s tem dobijo občutek koristnosti in zavest, da jih nekdo potrebuje. Prvi so torej bolj zadovoljni, če se lahko umaknejo pred aktivnim socialnim življenjem, drugi pa brez stalnih stikov z ljudmi ne morejo živeti.

Stare ljudi je v tem obdobju potrebno sprejemati z njihovimi vrednotami, prepričanji, njihovimi omejitvami in sposobnostmi ter pravicami in odgovornostmi, ki jih imajo. Tudi v obdobju starosti namreč pomembno vplivajo na okolje, v

katerem živijo in obratno tudi okolje vpliva na njih. Okolje pomembno vpliva na kakovost življenja, ki jo posameznik oz. star človek ima, saj se v njem prepleta kultura družbe, ki se kaže v odnosu do starejših ljudi, njihovem vedenju in sprejemanju starih ljudi, za družbo pomembni in tudi potrebni skupini.

Socialno okolje je lahko neformalno ali formalno, kar bom podrobneje predstavila v poglavju Socialna mreža kot vir pomoči.

#### 1.4 NASILJE NAD STARIM ČLOVEKOM

V zadnjih letih narašča število žrtev nasilja in zlorab ter diskriminacije tudi med starimi ljudmi. Predvsem je ta porast povezan tudi z vse večjim ozaveščanjem o tem pojavu, pripravljenostjo javnosti, da o tem spregovori naglas. Kljub temu pa starejši iz različnih razlogov nasilja nad njimi ne prijavijo, včasih tudi pristojne institucije ne ukrepajo pravilno oz. sploh ne. Vse to pa pusti globoke posledice na življenjih in zdravju ljudi, njihova osebnost in samopodoba sta ponižani in prizadeti. Pridružujem se trditvi, da je vsako nasilno dejanje nedopustno, saj gre za kaznivo dejanje, ki grobo posega v človekove osnovne pravice in ne sme ostati prikrito.

Na družbeni ravni obstajajo razlogi, zakaj stari ljudje niso sprejeli boja proti nasilju nad starejšimi, njihovem zanemarjanju in zlorabi. Najstarejši v svoji odrasli dobi niso bili deležni tolikšne pomoči s strani države in mnogi so želeli ohraniti temeljne vrednote družine, ki jo dojemajo kot velik vir moči. Naslednja generacija starih ljudi, ki je živel v obdobju razvoja držav blaginje, je bolj nagnjena k temu, da prepoznajo situacije, ko potrebujejo pomoč in za to tudi lažje zaprosijo (Harbison, Morrow 1998: 695).

Pentek (2005: 56–57) navaja naslednje vrste oz. oblike nasilja in zlorab.

- Telesna ali fizična zloraba, pri kateri gre za fizično silo, ki lahko povzroči telesne poškodbe, bolečine ali okvare. Vključuje udarjanje, butanje, pretepanje, suvanje, porivanje, klofutanje, brcanje, stresanje, povzročanje opeklin.

- Čustvena ali psihična zloraba, pri kateri gre za povzročanje trpljenja, čustvene bolečine. Vključuje besedne napade, sramotenje, žalitve, grožnje, poniževanje, nadlegovanje, preprečevanje stikov, ignoriranje.
- Finančna ali materialna zloraba, pri kateri gre za nepravilno uporaba prihrankov, posesti ali lastnine starejše osebe. Vključuje pa unovčevanje čekov brez dovoljenja, ponarejanje podpisa starejše osebe, krajo denarja, s prisilo doseči, da stara oseba podpiše nek dokument.
- Zanimanje, pri katerem gre za zavračanje ali neizpolnjevanje obveznosti, ki jih ima nekdo do stare osebe. Vključuje nepripravljenost zagotavljati stari osebi življenjsko nujne stvari, pomanjkljivo nudenje nege in pomoči.
- Zapuščenost, zapustitev, pri kateri posameznik, ki je naravno odgovoren za oskrbo stare osebe, le-to zapusti.

Po predvidevanjih Pentek (isti vir) je najbolj razširjena oblika nasilja materialna oz. finančna zloraba. Zelo pogosto pa sovпада več vrst nasilja nad staro osebo. Sama sem spoznala osebo, ki je vrsto let doživljala materialno nasilje. V resnici se tega ni zavedala nikoli. S svojim prepričanjem o vsakomesečni pomoči svojemu odraslemu, finančno samostojnemu sinu v srednjih letih, je vseskozi zanemarljivo svoje lastne potrebe in svoje življenjske osnovne potrebščine zadovoljevala v minimalni meri.

Zdi se, da se odstotek posameznikov, ki so doživeli nasilje, povečuje s starostjo, kar pomeni, da so stari stari (več kot 85 let) in srednje stari (75 do 85 let) bolj ogroženi kot mladi stari (65 do 74 let) (Zdorkowski, Galbraith 1985: 422).

Žiberna (2005) govori o nekaterih vzrokih nasilja, in sicer da gre za družbeno toleranco do nasilja, eden od vzrokov je tudi nedograjena družbena moralna norma, saj skrb za druge ni vrednota ter pomanjkljiva zakonodaja glede obravnave in postopkov o preprečevanju in ukrepanju do storilcev. Eden od vzrokov je lahko tudi stanovanjska stiska mladih in neizobraženost ter nizka ozaveščenost starih generacij. Starejši nočejo biti v breme mladim in sprejemajo nasilje kot usodo, poleg tega pogosto ne poznajo svojih pravic. Problem je tudi v nemoči strokovnih služb pri odkrivanju in ukrepanju, temu sledi pomanjkljiva strokovna usposobljenost in pomanjkljivo sodelovanje med odgovornimi službami.

Tudi v času svoje prakse sem bila priča neodzivnosti pristojnih služb, saj bodisi določena težava ni bila v njihovi pristojnosti bodisi nimajo pisnih pooblastil, da lahko kaj storijo. Sistem birokracije je prezapleten, mnogokrat se dolžnosti prelagajo z ustanove na ustanovo, medtem pa minevajo tedni in meseci dokler ne pride do sporazumne rešitve. Ljudje večinoma le nemočno čakajo, njihove težave in stiske pa se povečujejo. Izvor teh nejasnosti in prelaganja odgovornosti je v rokah ljudi, ki pišejo zakone in druge pomembne listine in jim prepogosto ni mar za tegobe malega človeka.

Neposredni vzroki, da je starejša oseba žrtev nasilja v družini, so:

- vedenje nasilneža,
- delovanje sistemov,
- slaba odzivnost socialnega okolja (odnos družbe) (Selič 2005: 82).

Nasilje v družini pogosto izvira ravno iz stisk posameznika, ki so posledica omejevanja njegove zasebnosti v družini. Ali pa se nasilje samo kaže v različnih oblikah nadzora enega družinskega člana nad drugim (Filipčič 2002: 35).

Vzrok za nasilje nad starim človekom je zelo pogosto občutek nemoči s strani storilca. V večini primerov so storilci nasilnih dejanj ali vedenj člani družine, ki se spopadajo še z drugimi težavami v življenju. Pritiski lastne družine, zahtevnost delovnih obveznosti, pomanjkanje prostega časa, finančne stiske pripeljejo ljudi do situacij, ko se znesejo nad človekom, ki jim nikoli ni storil ničesar, za kar bi si sedaj zaslužil prejemati takšne vrste vedenje ali uporabo sile. Velikokrat nezavedno, v določenih primerih pa povsem zavedno, se storilci do svojih bližnjih, predvsem otrok ali starejših ljudi, vedejo neprimerno, nedopustno, v skrajnih primerih tudi po zakonu kaznivo.

Zasebnost družinskih interakcij, zaprti prostori, v katerih finančne transakcije potekajo, enostaven dostop do denarja starega človeka in njegova osebna krhkost so razlogi, da so stari ljudje pogosto tarče finančnih zlorab. Poleg tega se povzročitelji nanašajo na majhno verjetnost, da bi star človek o tem spregovoril na glas (Setterlund et al. 2007: 612). Avtorji pišejo tudi o tem, da se morajo družinski člani, ki prevzemajo odgovornosti nad financami starejšega družinskega člana, zavedati, da morajo kljub temu da delujejo v zasebnih prostorih in v okviru

družinskih razmerij, ne glede na okoliščine, pravne in etnične obveznosti do drugih vedno spoštovati in se po njih ravnati.

Vzroki neukrepanja so neodvisnost starih in bolnih od storitev in pomoči svojcev in če prijavijo pojave ali o njih spregovorijo, se bodo odnosi še poslabšali. Ni kriznih centrov, varnih hiš za starejše in ne prostorov v domovih, policija ukrepa le v težjih primerih, in to kratkoročno, socialne službe in zdravstvo pa nimajo dovolj pooblastil (Žiberna 2005: 191).

Najpogostejše so vzrok za neukrepanje predvsem psihične posledice, ki jih določeno nasilno dejanje povzroči osebi. Menjajo se občutki strahu, prizadetosti, prevaranosti. Stari ljudje ne želijo s svojimi težavami obremenjevati okolice, sami se želijo soočiti s težavami.

V zvezi z značilnostmi povzročiteljev nasilja nad starimi ljudmi je bilo narejenih že kar nekaj raziskav, na kratko pa bom povzela podatke iz raziskave O' Keeffe et al. (Crawford, Walker 2004: 127), ki so jo izvedli v Veliki Britaniji na temo zlorabe in zanemarjanja starih ljudi, poročali pa so tudi o značilnostih storilcev nasilja nad starimi ljudmi. Kar 51 % zlorabe nad staro osebo je zagrešil njihov partner oz. zakonec, 49 % pa drug član družine. Poleg tega so se kot povzročitelji pojavili tudi v 13 % negovalec in 5 % tesni prijatelj. Pri fizičnemu, psihičnemu in spolnemu nasilju je bil povzročitelj v 80 % moški in 20 % ženska. Medtem ko je pri ekonomskem nasilju bilo 56 % moških in kar 44 % žensk. Povzročitelji, ki so ekonomsko izrabljali stare ljudi, so bili mlajši kot tisti, ki so izvrševali druge oblike nasilja nad staro osebo. 53 % povzročiteljev nasilja je v času zlorabe živelo v istem gospodinjstvu kot žrtev nasilja. Izmed teh pa je bilo 25 % tistih povzročiteljev, ki so izvajali ekonomsko nasilje nad staro osebo.

Pri vseh vrstah nasilja gre za kršenje človekovih temeljnih pravic in hkrati kaznivo dejanje. Povzročitelji s svojimi dejanji želijo uveljaviti svojo moč in nadzor nad osebo, ki ji s svojim nasilnim vedenjem povzročajo fizične bolečine in duševne stiske. Primeri, ko odrasli otroci izvajajo nasilje nad svojimi starši, so družbeno nesprejemljivi in se dogajajo za zaprtimi vrati doma. Velikokrat se zato ta dejanja razlagajo z osebnostnimi značilnostmi povzročitelja in z značilnostmi razmerja med povzročiteljem nasilja in osebo, ki doživlja nasilje.

Filipčič (2002: 243) piše o t. i. teoriji stresa. Le-ta izhaja iz premise, da skrb za starejše družinske člane povzroča stresno situacijo v družini. Pojavijo se lahko ekonomske težave, pomanjkanje spanca, porušena je lahko rutina vsakodnevnih opravil, zmanjša se zasebnost med partnerjema. Oseba, ki skrbi za staro osebo, je pogostokrat ujeta med dve generaciji in vsaka od nje pričakuje druge stvari.

Kot družba moramo povečati ozaveščenost javnosti o zlorabi in zanemarjanju starejših. Izobraževati posameznike o procesu staranja in nuditi pomoč posameznikom, ki priznavajo, da so izgubili neodvisnost, saj je to del življenjskega cikla. Zagotoviti moramo možnosti in različne načine družinske pomoči za stare ljudi, zagotavljati nagrade ter podpirati tiste otroke, ki dobro skrbijo za svoje starše (Brubaker 1990: 211).

Ozaveščenost o tem, da se nasilje nad starimi ljudmi dogaja, se mora pogosteje pojavljati v javnosti. Kljub temu da se je na tem področju naredilo že marsikaj, predvsem v zadnjih letih, pa so se povečale tudi raziskave, posveti in druge akcije v namen ozaveščanja in zmanjševanja škode nasilnih dejanj nad starimi ljudmi, ljudje še vedno težko govorijo o tem oz. dejanja povezana s tem preslišijo, jih zavestno odvrnejo od sebe. Pri tem se mi zdijo pomembne človekove pravice iz Evropske konvencije o človekovih pravicah, ki jih omenjata tudi Crawford in Walker (2004: 131) kot glavna področja zakona, ki bi lahko bile pomembne za prakso socialnega dela ranljive skupine starejših ljudi. Prva je pravica do življenja, potem sledijo pravica do ne izpostavljanja mučenju, poniževalnemu ravnanju ali kazni, pravica do svobode in varnosti ter pravica do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja.

Te pravice bi moral prav vsak izmed nas ponotranjiti in se po njih ravnati. Posebno za socialno delo se mi zdi pomembno zagovorništvo, ki spodbuja in podpira ljudi, ki sami iz kakršnihkoli razlogov ne morejo ali ne želijo uveljavljati želja, potreb in interesov ter ščititi svojih pravic.

Zagovorništvo za starejše moramo razumeti kot pomoč usposobljene osebe (zagovornika), ki bo znala in zmogla starejši osebi:

- zagotoviti vključenost v družbeno dogajanje,
- doseči pri starejših zavedanje, da imajo pravice, ki jih lahko s pomočjo in oporo zagovornika spet vzpostavijo (Cvahte 2010: 47).

Sklep, ki so ga sprejeli v državnem zboru na posvetu Zagovorništvo starejših oseb leta 2010, potrjuje dejstvo, da potrebujemo zagovornike za starejše ljudi, prej pa je seveda potrebno urediti vse potrebno za strokovno in kakovostno izvajanje teh storitev.

## 1.5 OSEBNOST, SPOSOBNOSTI IN PRETEKLOST STAREGA ČLOVEKA

Osebnost lahko razumemo kot celovitost podedovanih in pridobljenih psiholoških značilnosti, ki označujejo posameznika in tvorijo njegovo edinstvenost in neponovljivost. Kot je znano, se temperament nanaša na način reagiranja in je nespremenljiv. Značaj pa bistveno oblikujejo izkušnje posamezne osebnosti od otroštva naprej, odvisno od spoznanj in doživljanj ter je tudi spremenljiv (Kristančič 2005: 171). Osebnost torej sestavljajo tudi pridobljene, naučene značilnosti, ki jih prinesejo različne izkušnje in spoznanja. Pri delu z ljudmi je bistvenega pomena, da jim damo priložnost in možnost, da poiščejo tiste dobre, pozitivne izkušnje, spoznanja in znanja, ki so jih nekoč pridobili. Iz njih namreč lahko črpajo moč in se tako uspešno soočijo s težavami.

Če bodo ljudje imeli priložnosti, bodo s staranjem odkrili ali ustvarili svoje mesto v družbi. Različnost in globina osebnostnih izkustev, ki jih moški in ženske prinašajo v starost, sta bogat vir. Če se družba ne zmeni zanj, škoduje sama sebi. Star človek je pomagal ustvarjati družbo in brez obotavljanja lahko zahteva v njej prostor zase (Kastenbaum 1985: 67).

Hojnik Zupanc (1999) povzema Morganove štiri dejavnike, ki govorijo o samopodobi v starosti, ki je odvisna od notranjih in zunanjih sprememb. Kako posameznik sprejema te spremembe, je odvisno od njegove osebnosti pa tudi od okolja, v katerem živi. Ti dejavniki so pomembni za samopodobo samostojne osebnosti v starosti.

1. Reinterpretacija pomena jaza v tem smislu, da le-ta ni vezan na pretekle vloge, ampak stoji sam zase. Po Morganovem mnenju naj bi starejšemu človeku več pomenile osebnostne značilnosti kot pa vplivi iz okolja.
2. Sprejemanje procesa staranja, njegovih omejitev in možnosti. Posameznik je ozaveščen, da mu z leti upada energija in je počasnejši pri svojih reakcijah, vendar kljub temu lahko integriran v okolje.
3. Prevrednotenje življenjskih ciljev in pričakovanj pomeni, da je posameznik sposoben reagirati na notranje in zunanje pritiske tako, da spremeni svoje cilje.
4. Spodobnost, objektivno pregledati svoje preteklo življenje in stvarno oceniti napake in uspehe.

Ljudje, ki so zadovoljni s svojim življenjem in so se skozi vsa življenjska obdobja uspešno spopadali z ovirami, najverjetneje nimajo posebnih težav s svojo samopodobo. Veliko pa je ljudi, ki niso našli svojega prostora v družbi ali pa so ga tekom življenja izgubili. Lahko, da jim je neka izkušnja popolnoma spremenila tok življenja in s tem pustila sledi tudi na njihovem dojemanju sveta in njihovi osebnosti. Le-ti se veliko težje spopadajo z vsemi novostmi, ki jim jih prinaša življenje. Nekateri sami niso sposobni ali ne zmorejo spreminjati svojih ciljev, se sprijazniti z novimi vlogami, nalogami in tudi ovirami, ki jim jih prinaša starost. Celotna družba je odgovorna tudi za to, da tem ljudem stoji ob strani, jih vabi medse, vzdržuje stike z njimi, posluša ali vsaj skuša razumeti njihove potrebe in jim tako zagotavlja mesto v njej. Star človek ni nekdo, ki je ravnokar prišel med nas, ta isti človek je bil nekoč mlad in je s svojo prisotnostjo in delom pomagal ustvarjati okolje in družbo, v kateri sedaj živimo. Zato je pomembno, da stari ljudje sami prepoznajo svoje mesto v družbi ter svoji okolici, mi predstavniki mlajših generacij pa smo zadolženi za to, da to mesto varujemo za njih.

Starostna samopodoba je videnje sebe glede na svojo starost. Ljudje se imajo za mlajše, enako stare ali starejše, kot so v resnici. Nanjo vplivajo dejanska starost, posameznikova življenjska filozofija ter odnos okolja do njega, od tega, ali je v njem uspešen ali neuspešen ali ga sprejema ali odklanja (Pečjak 1998: 45).

Pomembno je, da ima star človek dobro samopodobo, da sam sebe ceni, se spoštuje in se doživlja kot polnovredna osebnost. Samopodobo gradimo celo življenje, gre torej za proces, pri katerem je pomembno, da cenimo tudi svoje telo, kljub morebitnim oviram ali pomanjkljivostim. Poleg tega je mnogim starim ljudem v veliko zadovoljstvo to, da lahko, kljub starosti ravnajo po svojih lastnih načelih in odločajo samostojno, s tem pa ostajajo odgovorni za svoja dejanja in ravnanja. Občutek samostojnosti in ohranjanje lastne integritete pomembno vplivata na nadaljnje razvijanje osebnosti starega človeka, ki se ne preneha z določeno starostjo. Če ima človek možnosti in zmožnosti, da prepozna tiste kakovosti v življenju, ki mu lahko pomagajo pri samostojnemu odločanju, sprejemanju odgovornosti in ravnanju po lastnih načelih in občutkih, potem je zadovoljen sam seboj in se lažje spoprijema z neprijetnostmi in negativnimi odzivi iz okolja, v katerem živi.

Osebnost predstavlja relativno trajno in edinstveno celoto duševnih, vedenjskih in telesnih značilnosti posameznika. Ljudje sami sebe in druge doživljamo kot osebe in osebnosti, ki združujejo v sebi vrsto značilnosti in lastnosti (Musek 1993b: 22).

Raziskave kažejo, kako pomembni za razvoj posameznikove osebnosti in samopodobe so odnosi z drugimi. Na osnovi odnosov z drugimi ljudmi si ustvarimo svojo identiteto. Odziv drugih nam pomaga, da razvijemo čim bolj jasno in točno predstavo o sebi. Če nas drugi doživljajo kot vredne, bomo tudi sami sebe ustrezno vrednotili. V medsebojnih odnosih se naučimo povzemati različne socialne vloge, ki jih vključimo v svojo predstavo o sebi. V odnosih z drugimi pravzaprav odkrivamo, kdo smo kot osebnost (Lamovec 1994: 271).

Zmožnosti in sposobnosti nam govorijo o tem, kaj zmoremo, kakšnih dosežkov in storitev smo sposobni. Naši dosežki so odvisni od tega, koliko si prizadevamo, od tega, kaj hočemo, od tega, kaj znamo in od tega, kaj zmoremo. Vendar se moramo zavedati, da dosežek ni isto kot sposobnost. Sposobnosti so torej osebne značilnosti, ki pomenijo potencial za dosežke in za uspešnost; so psihofizične zmožnosti, ki vplivajo na uspešnost in stopnjo naših dosežkov (Musek 1993a: 175–178).

Tako kot dobre izkušnje in znanja so pomembne tudi sposobnosti, ki smo jih pridobili tekom življenja. Zmotno je trditi, da z leti človek izgubi svoje sposobnosti. Kar nekaj predsodkov lahko zasledimo na temo sposobnosti in inteligence starih ljudi, ki pa so jih lahko z različnimi raziskavami potrdili kot zelo površne in posplošene trditve.

Požarnik (1981) omeni nekatere od teh trditev in zaključi z besedami, da človekove sposobnosti ne gredo kar tako v nič; starejši človek potrebuje za rešitev določenih nalog le več časa. Ob teh besedah sem sama premišljevala predvsem o tem, da si mnogi starejši vzamejo več časa, preden kaj rečejo ali naredijo, predvsem zaradi izkušenj, ki jih imajo. Mogoče zaradi zavedanja, da je včasih bolje dvakrat premisliti, preden kaj rečeš ali storiš.

Za upokojenca je pomembno, da ima ustaljeno zaporedje dnevnih in tedenskih aktivnosti (Birsa 1992: 26). Kar je seveda odvisno od vsakega posameznika, nekateri imajo radi red in določen urnik svojih dejavnosti, drugi, ki živijo bolj spontano, jim tudi v starosti prija ta spontanost in neorganiziranost. Prepustijo se toku življenja in neobremenjeno vstopajo v vsak dan. Kar se mi osebno zdi zelo dobro za vsakega človeka, še posebej starega, pa je telesna aktivnost, veliko preživetega časa zunaj, ki vključuje sprehode v naravo ali delo okrog doma.

Fizična aktivnost dviga splošno telesno zmogljivost in odpornost. Telesna aktivnost je nepogrešljiva in odrešujoča prav v visoki starosti. Te dejavnosti poživljajo in izboljšujejo splošno telesno in duševno kondicijo, krepijo srce, pomirjajo mnoga živčna iztirjanja, nespečnost in depresivno razpoloženje (Birsa 1992: 56–59).

Ljudem še najbolj neznana je sožitna svežina kot sposobnost, o kateri piše Ramovš (2007: 64–65). Beseda sožitje označuje lepe odnose med ljudmi, dobro povezanost med različnimi generacijami, medsebojno sodelovanje in pomoč. Svežino pa vzdržujemo z vsakodnevnimi stiki in rednimi osebnimi pogovori.

Na starega človeka v družini se moramo obrniti, da nam pove o svojem življenju, o ljudeh, ki jih je poznal, o svetu, v katerem je živel. Tako lahko prinese v družino pomembno dimenzijo, ko skupno sedanost poveže s preteklostjo, da bi jo lahko vzeli s seboj v prihodnost. Pomembna družinska naloga je, da povabimo starega človeka, naj ostane na ta poseben način udeležen v družini (Čačinovič Vogrinčič 2006: 76).

Čeprav naj bi bila to družinska naloga, lahko starega človeka povabi vsakdo izmed nas, da nam pove o svojem življenju. V preteklosti lahko odkrije veliko pozitivnih izkušenj, ki vplivajo na njegovo osebnost in sposobnosti. To pa mu v obdobju starosti lahko pride zelo prav, še posebej, če stoji pred težavo, ki je sam ne more rešiti. Včasih pomaga že pogovor in oseba, ki je pripravljena poslušati.

Staremu človeku ni treba gledati le v preteklost. Še vedno so možnosti za samopotrjevanje in veselje. Vloga starega človeka kot prenašalca sporočil ostaja pomembna kljub modernim sredstvom obveščanja (Kastenbaum 1985: 120).

Butler (Pečjak 1998: 118) uporablja naziv pregled življenja, starejša oseba se spominja različnih dogodkov svojega življenja, jih ocenjuje in predvideva dogodke v prihodnosti. Od tod potreba po pripovedovanju najrazličnejših zgodb, ki jih starostniki pripovedujejo mlajšim osebam.

Hkrati pa pripovedovanje zgodb mlajšim osebam služi za pomnjenje, s tem star človek ostaja vključen v sedanost, saj mu obnavljanje spominov pomaga, da njegovi možgani ne »zaspijo«. Poleg tega iz svojih pripovedi star človek lahko črpa pozitivnost in z upanjem zre v prihodnost. Dobre izkušnje iz preteklosti, znanja in priložnosti, iz katerih se je naučil pomembnih stvari za življenje, tako predaja na mlajše generacije in jim tako s svojimi nasveti poizkuša predstaviti še druge možne poti.

## 1.6 SOCIALNA MREŽA KOT VIR MOČI

Vzorec družinske povezanosti je odvisen od življenjskega sloga v življenju. Tisti, ki so razvili vzorec družinske povezanosti in medsebojne pomoči, ga ohranjajo tudi v starosti. Tisti posamezniki, ki so pa življenje preživeli bolj neodvisno in samostojno, pa želijo ohraniti ta način življenja tudi v starosti in v trenutku, ko potrebujejo pomoč, prej posežejo po formalni obliki pomoči, kot pa da bi se obrnili na družinske člane. Pri oblikovanju socialne mreže starega človeka je nujno potrebno upoštevati življenjski slog, na katerega je navajen (Hojnik Zupanc 1999: 143).

Posebej velja ob tem omeniti tiste, ki so navajeni tudi v starosti na neodvisnost in samostojnost, saj mnogi izmed njih ravno zaradi tega ne posegajo ne po formalni ne po neformalni obliki pomoči, če jo potrebujejo. Takim osebam se je najbolje približati, z njo ohranjati stike vsaj po telefonu ali z občasnimi obiski in povsem nevpadljivo priskočiti na pomoč, ko jo potrebujejo. Vse to nam lahko uspe z eno od pomembnih veščin poslušanja in slišanja, ki sem jo že omenila.

Neformalne podporne mreže po Wenger (Hojnik Zupanc 1999: 134) so naslednje.

1. Sorodstvena mreža: pomočniki staremu človeku so družinski člani, ki živijo v istem gospodinjstvu ali v bližini, pomagajo pa tudi prijatelji in sosedge. Gre za majhne mreže, značilne predvsem za starejši skupino starostnikov. Slabost take mreže je predvsem potencialno omejevanje starostnikove neodvisnosti s pretirano skrbjo.
2. Integralna povezanost v bivalnem okolju oz. sosedska mreža temelji na družinski pomoči, prijateljih in sosedih. Ta mreža je lahko obsežnejša, prevladuje pri mlajši skupini starejših ljudi (pod 80 let). Pri tem tipu obstaja visoka stopnja avtonomije.
3. Samostojna, samozadostna podpora mreža prevladuje pri posameznikih, ki živijo sami, nimajo otrok in bližnjih sorodnikov ali pa so samski. Življenje poteka po navadi v stanovanju, edina alternativa pa je običajno institucionalno varstvo.
4. Podporna mreža v širšem bivalnem okolju temelji na pomoči prijateljev, prostovoljnih organizacij, v katerih posamezniki sodelujejo. Tudi ta tip je

obsežen, prevladuje pri poročenih osebah, ki so po upokojitvi zamenjale okolje. Ti ljudje si samostojno izbirajo v vrsto storitve, ki jih potrebujejo.

5. Podporna mreža pri osebah z zaprto zasebnostjo prevladuje pri posameznikih, ki so poročeni, brez otrok ali pa le-ti živijo daleč stran. Medsosedski odnosi so na nizki ravni, prijatelji ne živijo v bližini. Take mreže so majhne, malo je možnosti za recipročno izmenjavo.

Sosedje so potencialno pomemben vir socialne opore in tisti akterji, ki lahko skrbijo za starejše znotraj skupnosti. Pomembnejši so za posameznike, ki ostanejo samostojni, to pomeni, da ne živijo v domu in tudi ne živijo s katerim od družinskih članov. Ta vir opore je lahko primaren ali celo edini, pogosto pa pomembno (komplementarno) dopolni drugim oblikam opore, kot je formalna in družinska pomoč (Filipovič Hrast 2009: 171).

Lokalna skupnost je pomembna za stare ljudi, ki živijo v svojem domačem okolju, saj predstavlja povezanost z okolico, ki jo poznamo. Paxton (Dragoš 2000b: 242) govori o socialnem kapitalu kot ideji, da lahko posamezniki in skupine povečajo lastne vire s pomočjo medsebojnih interakcij. Dobri odnosi v lokalnem okolju zagotovo pripomorejo k temu, da se star človek počuti sprejetega, koristnega in varnega med ljudmi, ki jih pozna. Med sosedi velikokrat prihaja tudi do praktične pomoči, ki je za stare ljudi lahko zelo dobrodošla, še posebej, če člani njegove družine živijo drugje ali daleč stran od njih. Občutek pripadnosti neki skupnosti jim pomaga pri premagovanju vsakdanjih težav, poleg tega pa s pozitivnimi odnosi lažje in hitreje prosijo za pomoč, ki jo potrebujejo.

Dobri medsosedski odnosi, ki niso imuni na težave sočloveka, so bistveni, ko želimo ponuditi ali sprejeti pomoč. Kot sama lahko opazam, da medsosedski duh v naših krajih in času, predvsem pri mlajših generacijah, izginja, kar bi lahko označila za veliko pomanjkljivost in nazadovanje v medsebojnih odnosih.

V Sloveniji sta najbolj razvita oz. prevladujoča tipa, ki so jih raziskovalci odkrili sorodstvena mreža in samostojna, samozadostna podporna mreža. Poleg teh dveh pa je za Slovenijo značilna tudi formalno-neformalna mreža, kjer posamezniki posegajo po storitvah organiziranih služb glede na potrebe, ki jih imajo.

Hlebec et al. (2009: 155–157) govorijo o treh vrstah osebnih ali lokalnih omrežij, ki so del t. i. globalnega omrežja, Antonucci (isti vir) pa je dodala tipične značilnosti teh omrežij. To so naslednje.

- Intimno ali emocionalno omrežje zanj značilna pomoč ob različnih življenjskih izkušnjah, gre za tesne vezi, kjer se člani redko zamenjajo. Po navadi gre za člane družine in tesne prijatelje.
- Omrežje socialne opore, kjer je značilna praktična pomoč, člani se hitreje menjajo, pogosto gre za razširjeno družino, prijatelji na delovnem mestu in sosedih.
- Informacijsko omrežje so informacije, ki jih star človek potrebuje ob večji življenjski spremembi. Značilno je, da se člani hitro zamenjujejo, njihove vloge pa so specializirane. Gre za oddaljeno družino, profesionalce npr. zdravnik, odvetnik itn.

Pomembno se mi zdi, da sama lokalna skupnost skrbi za povezavo med generacijami. Veliko je lahko priložnosti za tovrstna srečanja, od raznih prireditev, drugih družabnih dogodkov, predstav, sejmov in ostalih organiziranih dejavnosti. Poleg te povezave celotna lokalna skupnost ob medgeneracijskih dogodkih skrbi za pestrejšo kulturno in družabno življenje tako starih kot mladih ljudi. Bistvenega pomena pri tem pa je, s kakšnim pristopom se te dejavnosti predstavijo in ponudijo ljudem. Velikokrat je pogovor z osebo, ki ni družinski član, zelo dobrodošel in koristen. Star človek ima možnost, da spregovori tudi o stvareh, ki jih znotraj družinskega kroga ne želi izpostavljati oz. zaradi kakšnih drugih razlogov razpravljati o njih. Tretja oseba je lahko tista, ki staremu človeku ob poglobljenem pogovoru poda nov vpogled na neko izkušnjo v življenju. Sproščeni in sočutni pogovori o določenih stvareh lahko pripeljejo do drugačnih spoznanj, na osebostnem vidiku do večje sproščenosti in samozavestnosti ter izboljšanja odnosov in medgeneracijskih vezi med družinskimi člani.

Nekateri prijatelji iz mladosti ali sošolci, ki so jih poklicne obveznosti odtujile, se po mnogih letih zopet zbližajo. Shajajo se ob določenih dnevih ali občasno, vendar se zrahljane vezi zopet utrdijo (Birska 1992: 30).

Socialni kapital – ena od najpomembnejših dobrin modernih družb – se kreira v socialnih omrežjih, ta pa so ključnega pomena za preživetje posameznikov, skupin in širših skupnosti. Pomemben je tudi za različne vrste politik, zlasti socialno. Od načina vrednotenja in uporabe neformalnih socialnih mrež bo odvisno, kako bo politični sistem v naši državi zagotavljal storitve za starejše in kreiral socialno politiko na posameznih področjih (Novak et al. 2004: 158).

Neformalne socialne mreže so torej pomembne tudi za razvoj formalnih mrež. Socialni kapital nam je lahko pri tem v veliko pomoč, saj gre pri tem za vse stvari, ki smo jih pridobili preko neformalnih mrež. Neformalne socialne mreže so povezave med posamezniki, ki spodbujajo avtonomijo in hkrati povezanost med posamezniki, ki med seboj komunicirajo, si zaupajo in tako povezujejo celotno skupnost.

Formalna socialna mreža storitev so organizirane storitve v bivalnem okolju, ki so sistemsko regulirane in se odvijajo na domu uporabnika ali v lokalni skupnosti v bližini njegovega doma (Marin, v Hojnik Zupanc 1999:110).

V formalni socialni mreži se torej nahajajo različni formalni viri, ki so pomembni za zagotavljanje pomoči starim ljudem. Gre za mrežo ljudi in posameznikov, ki zagotavljajo profesionalne storitve in so najpogostejše financirani s strani države. Za njih je značilno, da so zaposleni v organizacijah, ki lahko bazirajo tudi na prostovoljstvu, predvsem pa pomoč starim ljudem, s katerimi nimajo globljih socialnih vezi, zagotavljajo organizirano in na vnaprej dogovorjen način oz. načrt pomoči.

Nagode (2009: 130) ugotavlja, da je za populacijo starih izrednega pomena organizirana mreža storitev v domačem okolju, ki lahko nadomesti ali odloži odhod v institucionalno oskrbo na kasnejše obdobje. Kot ugotavlja v nadaljevanju, sta za slovenski prostor in razmere pomembna predvsem pomoč na domu, pri kateri gre za gospodinjsko pomoč, pomoč pri vzdrževanju osebne higiene in ohranjanju socialnih stikov ter pomoč na daljavo.

Organizirane službe, ki nudijo pomoč starim ljudem, je Hojnik Zupanc (1997: 120–121) razdelila v tri skupine:

- državne službe, med katere spadajo domovi za stare ljudi, centri za socialno delo, zdravstveni domovi;
- zasebne agencije in
- prostovoljne organizacije, kjer gre za različne verske organizacije (Karitas), aktivni Rdečega križa, društva upokojencev.

Vsaka od služb znotraj svoje dejavnosti organizira zelo raznolike storitve pomoči in programe, kamor se star človek lahko vključi. Poznamo organizirana dnevna varstva oz. centre, gospodinjska pomoč starim ljudem, pomoč pri urejanju različne dokumentacije, pomoč patronažne sestre, varovanje prek telefona itn.

Šušteršič (Hojnik Zupanc 1994: 110–116) predstavlja vlogo patronažne zdravstvene nege, veščine in metode, ki so pomembne za delo patronažnih sester s starostniki ter cilje delovanja teh služb. Patronažna medicinska sestra obravnava starostnika individualno in celostno, opazuje njegovo sposobnost za samostojno delovanje in potrebe, ki jih ima. Poleg različnih zdravstvenih storitev in ravnanj ima pomembno vlogo pri komunikacijah in interakcijah med mrežo ljudi, ki živijo in skrbijo za starostnikovo zdravstveno in socialno življenje.

Pomemben člen pri ustvarjanju in razvijanju formalne mreže starostnika bi morala biti tudi socialna služba. Socialni delavci v okviru svojih služb delujejo tudi na terenu, kjer se srečujejo tudi s starostniki. Izkušnje Vilfan (Hojnik Zupanc 1994: 120–123) govorijo o tem, da je potrebno prisluhniti željam starostnika, predvsem nevsiljivo in z veliko mero potrpežljivosti in odgovornosti vstopiti v okolje, v katerem star človek živi. S tem se namreč gradi zaupanje, ki lahko tvori medsebojni odnos brez strahu in odklonilnih čustev. Šele v takem odnosu se lahko išče rešitve in gradi nove poti do uresničitve želja, ki jih posamezni člani družine imajo. Avtorica prispevka tudi ugotavlja, da je družba razvila veliko mehanizmov, ki omogočajo starim ljudem z željo ostati doma, da živijo na svojem domu, sama pa si prizadeva predvsem ustvarjati in ohranjati čim boljši sistem pomoči starim ljudem v lokalni skupnosti, ki bi starim ljudem omogočal, da živijo sami oz. pomagajo družini, s katero le-ti živijo.

Razlikujemo dva tipa formalnih mrež: strukturno in individualno podporno mrežo. Pri prvi gre za povezanost organizacij, ki izvajajo storitve na domu, pri drugi pa za individualno podporno mrežo, ki jo tvorijo organizirane službe in za katero je značilno bolj spremenljivo interakcijo glede na potrebe in zadovoljstvo posameznika (Hojnik Zupanc 1999: 111).

Poleg vseh prej naštetih in predstavljenih oblik pomoči starejšim, bi sama dodala še tiste, ki bi starejšim, predvsem tistim zelo aktivnim, pomagale, da ostanejo aktivni še naprej. V veliko pomoč in spodbudo so lahko podjetja, ki ponujajo zaposlitev starejšim osebam oz. tudi tisti, ki občasno zaposlijo tudi že upokojene osebe. Poleg teh so pomembnejša tudi podjetja, ki upoštevajo potrebe starejših ljudi po različnih vrstah izobraževanj, potovanj, pomagajo pri opremljanju stanovanja in svetujejo o videzu, zdravem načinu življenja v starosti in podobno.

## 1.7 SOCIALNO DELO S STARIMI LJUDMI

Kot socialni delavec v odnosu s starim človekom moraš biti družbeno, politično in kulturno ozaveščen, prepoznavati moraš različne vidike dela s posameznikom ali skupnostjo. To pa vključuje razvijanje spoznavanja kulture, identitete in okolja, v katerem star človek živi (Crawford, Walker 2004: 16).

Temeljni prispevek socialnega dela je, da vzpostavi z družino delovni odnos, ki omogoči varno in ustvarjalno raziskovanje kompleksnih problemov družine in skupno iskanje rešitev (Čačinovič-Vogrinič 2000: 290).

Socialni delavci so ljudje, ki imajo v roki dvoje pomembnih orodij. Svojo osebnost, ki je naravnana na podpiranje socialnih pravičnosti, zmanjševanje škodljivih posledic družbenih sprememb, vsakodnevno preučevanje potreb in okoliščin ljudi ter svoje znanje, ki ga uporabljajo pri svojem aktivnem delovanju in ravnanju. Vse to lahko uporabijo le v odnosih s sočlovekom, kjer s pomočjo iskanja virov moči ljudi opolnomočijo in skupaj soustvarijo rešitve. Delo iz perspektive moči je ena od ključnih nalog dela v socialnem delu.

Mali (2011: 24) piše o tem, da perspektiva moči od socialnega delavca zahteva, da vidi uporabnike na drugačen način, to pa povzroči premik iz usmeritve na posameznikov problem k iskanju novih možnosti in priložnosti. Govori o tem, da tudi v najtežjih trenutkih in bolečih situacijah lahko vidimo zametke upanja in možnih sprememb. Znanje in ravnanje socialnega delavca je v pomoč in podporo staremu človeku, da iz svojih bogatih izkušenj črpa moč za premagovanje težav v sedanjosti. V ospredju je star človek, njegove sposobnosti in zmožnosti, ne pa zgolj problemi, ki jih rešujejo specializirani programi in službe.

Delovni odnos uporabnike in socialne delavce definira kot soustvarjalce v skupnem projektu, kjer imajo nalogo, da soustvarijo deleže v rešitvi. Delovni odnos omogoči, da se ustvarjanje rešitev za kompleksne probleme ljudi zastavi kot izviren delovni projekt. Prva naloga socialnega delavca je, da delovni odnos omogoči (Čačinovič-Vogrincič et al. 2008: 27).

Delovni odnos se lahko omogoči s spoštljivim pristopom do starega človeka. V zavesti socialnih delavcev pa mora biti to, da so stari ljudje strokovnjaki iz svojih izkušenj, strokovno usposobljeni socialni delavci pa njihovi spoštljivi in odgovorni zavezniki. Pomembno je, da se v pogovoru približamo staremu človeku na način, ki bo omogočal, da bo medsebojno komuniciranje potekalo brez težav.

Delo s starimi ljudmi vključuje dobro medsebojno komunikacijo, ki zagotavlja, da starejša oseba okoliščine popolnoma razume, da okrepi svoje misli in ima na voljo dostopne in razumljive informacije. Načini, s katerimi komunicirajo socialni delavci, morajo biti občutljivi na potrebe starejše osebe, pomembno je, da so prožni in odzivni na potrebe in različne situacije (Crawford, Walker 2004: 93).

Koraki, ki jih omenjata Crawford in Walker (2004: 167–168), so zagotavljanje staremu človeku, da ima ustrezne, celovite in pravočasne informacije, ki jih razume, pravočasno zagotoviti primerno delo na vseh vidikih dela s starejšimi, poslušati stare ljudi in s tem sprejemati njihov biografski pristop. Eden od korakov je tudi samoocenjevanje, saj mora delo s starimi ljudmi le-tim prinesiti večjo avtonomijo in neodvisnost.

Socialno delo, predvsem pa strokovno usposobljeni socialni delavci, so se oddaljili od ljudi. Vsak kraj oz. zdravstveno ustanova bi poleg patronažnih sester potrebovala tudi socialnega delavca, ki bi obiskoval stare ljudi, bil z njimi v stiku. Tako bi se potem lažje tudi reševale stiske ljudi, saj bi le-ti pridobili večje zaupanje in spoštovanje do socialnega dela. Korake, ki jih omenjata Crawford in Walker, pa bi lažje izpeljali, saj bi lahko delali na preventivi tudi, ko gre za občutljivejše teme, kot je nasilje nad starim človekom.

Socialni delavec lahko vpliva na izboljšanje interakcij med starimi ljudmi in drugimi ljudmi v družini ter širšim socialnem okolju. Družini pomaga pri reorganiziranju življenja na način, ki je sprejemljiv za vse njene člane. Posreduje jim informacije, ki so jim v pomoč pri reorganiziranju življenja, in jih usposablja za življenje s starejšim družinskim članom (Mali, Stritih 2008: 61).

Delo socialnega delavca je predvsem, da bi jim skozi proces pomoči pomagal v določeni situaciji, in to na način, ki krepi njihovo sposobnost, da delujejo relativno neodvisno in prepoznavajo nove poti rešitve, ki so nastale v procesu pomoči. V najboljših možnih okoliščinah imajo družine dovolj znanja in moči, da zaključijo delo s socialnimi delavci. Družine, ki imajo izdelan sistem, ki so ga gradili skozi proces pomoči, s pomočjo socialnega delavca in so ponotranjili sporočila ter sporazume, ki so jih sklenili, so pripravljene iti na svojo pot (Constable, Lee 2004: 251).

Partnerski odnos v socialnem delu pomeni, da uporabnik in socialna delavka enakopravno sodelujeta pri definiranju in reševanju problema, da strokovnjak verjame v sposobnost uporabnice za uspešno rešitev težave, v njeno kompetentnost za prevzem odgovornosti in nadzora nad svojim življenjem. Socialni delavec in star človek skupaj določita take cilje medsebojnega delovanja, ki so skladni z življenjskimi okoliščinami in željami starega človeka (Mali 2013: 63).

Sodelovanje z družino varuje starega človeka v dobresednem in prenesenem pomenu besede. Varuje razpoznavno identiteto in temeljni občutek lastne vrednosti zanj samega in javno v socialnem okolju; varuje interaktivno učinkovitost njegove osebne niše. V podpori družine lahko prepozna izkušnjo vezanosti, pripadnosti in spoštovanja (Čačinovič- Vogrinčič 2000: 291).

Vse storitve za stare ljudi morajo biti zasnovane tako, da upoštevajo zasebnost, samoodločanje in vzdrževanje neodvisnosti, kolikor je le mogoče (Ivanjšič 2000: 435). Ob tem je potrebno dodati, da mora celoten sistem v primerih, ko gre za nasilje nad starim človekom v družini, delovati na celovitem obravnavanju družine kot celote.

Posledica uspešno opravljenega socialnega dela je nedvomno rešitev socialnega problema konkretnih ljudi. Vključitev v družbo, povezava z viri preživetja in ureditev odnosov z družbenim okoljem pomenijo seveda izboljšanje družbenega položaja in prirast družbene moči, ki jo lahko človek uporabi za nadaljnje izboljševanje svojih razmer. Ljudem pomagamo rešiti stiske in težave, da bi preživeli in si uredili življenje na družbi, času in okolju primerni kakovostni ravni (Mesec 2006: 241). Vse to delamo skupaj z njimi, pri čemer nam pomagajo njihovi viri moči, njihove zmožnosti, izkušnje in znanja.

Mali (2009b: 73–74) govori o socialnem delu, ki s svojim specifičnim znanjem in vedenjem posega na mikro, mezzo in makro raven medosebnih odnosov. Socialni delavci, ki delajo na področju dela s starimi ljudmi, pa najpogosteje uresničujejo svoje poslanstvo v službah socialnega varstva, kjer soustvarjajo rešitve s posamezniki, družinami, družbenimi skupinami, v skupnosti in v razmerju z državo. Tako se vsaka sprememba, ki jo človek s pomočjo strokovnega socialnega delavca udejanji sam, odraža na vseh ravneh.

## 2 OPREDELITEV PROBLEMA

Ljudje se v obdobju starosti srečujejo z različnimi izzivi, situacijami, ovirami in težavami, s katerimi se nekateri bolj drugi manj uspešno soočajo. Še posebej ranljiva je skupina starih ljudi, ki so oz. še vedno doživljajo nasilje. Nasilje nad starimi ljudmi je še vedno zelo občutljiva in neprijetna tema v javnosti. Ljudje vedo, da se tovrstno nasilje dogaja zelo blizu, v njihovi lokalni skupnosti, soseščini, a o tem ne želijo govoriti, včasih to celo zanikajo in se sprenevedajo. Na drugi strani so stari ljudje, ki resnično preživljajo nasilne okoliščine. Izkušnja nasilja jih prizadene in mnogi ne vidijo ali prepoznajo virov, iz katerih lahko črpajo moč, da bi stiske reševali. Z raziskavo želim prispevati k temu, da primeri nasilja ne bi ostali skriti, da bi ljudje dobili moč in o njih spregovorili naglas. Hkrati pa želim z osebnimi izpovedmi ljudi prispevati še en del k raziskovanju nasilja nad starimi ljudmi, značilnostim njihovega življenja, predvsem pa raziskovanja tistih virov moči, ki jim pomagajo, da se soočajo z nasilnimi situacijami.

V raziskavi sem skušala dobiti resnične zgodbe o nasilju nad starimi ljudmi, ki živijo na podeželju, njihovemu življenju in virih moči, ki jih imajo. Zanimalo me je kakšni in kako pogosti so njihovi socialni stiki z različnimi ljudmi v njihovem domačem in lokalnem okolju. Želela sem izvedeti, s kakšno obliko nasilja se srečujejo in kako pogosto, kdo so povzročitelji nasilja, kako so se ob nasilnih situacijah počutili, kakšen je bil njihov odziv na le-te in kakšen je danes njihov pogled na izkušnjo z nasiljem. Zanimalo me je, katere vire moči so uporabili ob nasilju in katere druge vire moči imajo za bolj kakovostno življenje v starosti. Skušala sem ugotoviti tudi, kakšne spremembe so se zgodile po izkušnji nasilja pri njih samih in v odnosu do drugih ter kako gledajo na morebitno pomoč strokovnih služb, zadovoljstvo z njihovim odnosom in možnimi ovirami pri iskanju pomoči.

Raziskovalna vprašanja, ki me zanimajo, so naslednja.

- Kakšni in kako pogosti so stiki starih ljudi z različnimi osebami v njihovem domačem in lokalnem okolju?
- Katere oblike nasilja doživljajo, kako pogosto se nasilje dogaja in kdo so povzročitelji nasilja ter njihove značilnosti?
- Kako se stari ljudje počutijo ob nasilju nad njimi, kako se najpogosteje odzovejo in kako danes gledajo na to izkušnjo z nasiljem?
- Katere vire moči stari ljudje imajo?
- Ali jim ti viri pomagajo, ko so v stiski zaradi povzročenega nasilja?
- Ali so se po izkušnji nasilja zgodile spremembe pri njih samih in v odnosu do drugih?
- Kakšen je njihov odnos do pomoči strokovnih služb in kako so zadovoljni z njihovim delom?
- Ali vidijo kakšne ovire pri iskanju pomoči pri določenih organizacijah oz. društvih?

### 3 METODOLOGIJA

#### 3.1 VRSTA RAZISKAVE

Raziskava je kvalitativna, kar pomeni raziskavo, pri kateri sestavljajo osnovno izkustveno gradivo, zbrano v raziskovalnem procesu, besedni opisi ali pripovedi, in v kateri je to gradivo tudi obdelano in analizirano na beseden način brez uporabe merskih postopkov, ki dajo števila in brez operacij nad števili (Mesec 1998: 26).

Za kvalitativno raziskovanje sem se odločila, ker omogoča stvarnejši in realnejši pogled na probleme ljudi v njihovem kontekstu, vsakdanjem okolju. Konkretni odgovori, ki temeljijo na subjektivnosti in izkustvenemu podajanju informacij, pa nam lahko prinesejo zelo raznolike podatke in tvorijo nove teorije.

#### 3.2 MERSKI INSTRUMENTI IN VIRI PODATKOV

Podatke sem zbirala s pomočjo individualnih polstrukturiranih intervjujev. Intervju sem sestavila v obliki vprašalnika, ki je obsegal 5 sklopov vprašanj. Prvi sklop se navezuje na socialno življenje starega človeka, njegove stike z družino in drugimi osebami v socialnem okolju. V drugem sklopu sem zajela izkušnjo z nasiljem, značilnosti povzročitelja ter osebno doživljanje ter odzivanje na nasilje. Tretji sklop se je nanašal na različne vire moči, ki jih stari ljudje imajo, ter vse druge stvari, na katere se obračajo, ko potrebujejo pomoč. V četrtem sklopu sem spraševala po spremembah na osebem področju po izkušnji nasilja, v zadnjem pa po izkušnjah stikov s formalnimi oblikami pomoči ter ovirah za ne navezovanje stikov z njimi. Celoten vprašalnik je priložen v prilogi (glej Priloga 1).

Pri vsakem sem imela pripravljena podvprašanja, zastavila sem tudi dodatno vprašanje, če se mi je zdelo to potrebno glede na smer, v katero je šel pogovor. Vprašanja sem uporabljala dosledno, vendar se nisem strogo držala vrstnega reda. Vir podatkov v raziskavi predstavljajo odgovori iz štirih intervjujev, na katera so odgovarjali stari ljudje, ki so oz. doživljajo nasilje v svojem socialnem okolju.

### 3.3 POPULACIJA IN VZORČENJE

Uporabila sem neslučajnostni priročni vzorec. Ljudje, ki sem jih intervjuvala, prihajajo iz območja Občine Moravče, v katerem živim in jih osebno poznam ali vsaj na videz. Izbrala sem tiste, za katere sem vedela, da so imeli izkušnjo nasilja in opravila pogovor s tistimi, ki so bili pripravljeni sodelovati.

Populacijo sestavljajo ljudje, ki so starejši od 65 let in so v obdobju starosti doživeli nasilje v svojem socialnem okolju. V vzorec sem zajela štiri stare ljudi, starejše od 65 let, in sicer dva moška in dve ženski, ki so doživeli nasilje v svojem socialnem okolju na območju Občine Moravče.

### 3.4 ZBIRANJE PODATKOV

Raziskavo sem opravila v svojem lokalnem okolju. Dva intervjuvanca sem osebno poznala, ostala dva pa samo na videz in so mi o njihovih izkušnjah z nasiljem povedali znanci. Intervjuje sem opravila v mesecu aprilu 2014 in maju 2014. Z vsemi intervjuvanci sem stopila v osebni kontakt, jim predstavila svojo nalogo in povabila k sodelovanju. Ta del je bil zame osebno težak, saj sem vedela, da vstopam v njihova življenja in v izkušnje, ki niso prijetne, za marsikoga še sveže in boleče. Na srečo sem dokaj hitro dobila privoljenja, saj je pogovor iz osebnih razlogov zavrnil le en človek, tako da sem lahko izpeljala štiri od prvotno petih povabljenih v pogovor.

Za vsak pogovor posebej smo skupaj s sogovornikom določili čas in mesto, kjer bi lahko nemoteno in v miru izvedli pogovor. Določitev datuma in uro pogovorov sem prepustila sogovornikom, saj sem želela, da izberejo dan, ko nimajo kakšnih drugih obveznosti in čas, ki jim najbolj ustreza. Tri pogovore sem izvedla na domu sogovornikov, enega pa pri meni doma, saj je gospod, ki ga osebno poznam, zaposlen honorarno in odsoten vse dopoldneve, v popoldanskih urah pa ni želel, da bi pogovor izvedla v hiši njegovega prijatelja, kjer trenutno živi. Sam je predlagal, da to storiva pri meni doma, zato taka odločitev.

Pogovori so potekali tekoče, a so bili različno dolgi, tako kot so si bili različni tudi moji sogovorniki. Vsakemu sogovorniku sem predstavila namen moje naloge in jih seznanila o anonimnosti. Vsakega sogovornika sem vprašala, kako bi mu bilo

najlažje, da bi izvedli pogovor, in vsi so želeli, da jih sprašujem in odgovore sproti zapisujem, zato pogovorov nisem snemala, temveč sem si zapisovala sproti, po končanem obisku pa sem jih še isti dan pretipkala na računalnik. Vsi pogovori so, kot sem že omenila, potekali tekoče, a počasi, zato sem lahko zapisala vse, kar so mi povedali in nisem izpustila kakšnega pomembnega podatka. Pri določenih vprašanjih sem poleg teh zastavila tudi preprostejša vprašanja, da so me sogovorniki lažje razumeli.

### 3.5 OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Po končanih intervjujih sem pogovore prepisala na računalnik. Nato sem začela podatke obdelovati po metodi kvalitativne analize.

Primer:

Najprej sem v intervjujih podčrtala tiste dele besedila, ki so odgovorili na moja vprašanja.

Ponosen sem predvsem na svojo spravljalivost in vztrajnost. V morebitnih sporih z ljudmi sem se vedno pripravljen pogajati in pozabiti na vsa nesoglasja.

Med svoje bogate življenjske izkušnje in znanja štejem predvsem mногоštevilne kontakte, ki sem jih vzpostavljaj z ljudmi iz celega sveta, različnih ras in kultur. Na črnem kontinentu sem skušal biti vedno enakopraven z domačini. Dokaz za to so bile tudi njihove solze, ko sem odhajal.

V dobro voljo me vedno spravijo srečanja z mojimi sosedi ter bivanje v lepi naravi, saj se mi iz enega balkona razprostira pogled na travnik in gozd s sprehajajočimi se srnami, iz drugega balkona pa na veverici, ki plezajo po orehah. Ob nasilnih dejanjih si pomagam tudi tako, da vzamem pohodne palice in nahrbtnik in se odpravim na bližnjo goro. Nasilne situacije premagujem tudi tako, da se pogosteje zatekam k dobrim sosedom ali pa v prijetnem pomenkovanju s prijateljem. Menim pa, da lahko človek najde največ moči in opore predvsem v delu, ker le delo nas krepi in bogati.

Nadaljevala sem z izpisom relevantnih delov besedila po alinejah:

- ponosen sem predvsem na svojo spravljalivost in vztrajnost;
- sem se vedno pripravljen pogajati;
- mnogoštevilne kontakte, ki sem jih vzpostavljaj z ljudmi iz celega sveta, razliĸnih ras in kultur;
- na ĸrnem kontinentu sem skušaj biti vedno enakopraven z domaĸini;
- v dobro voljo me vedno spravijo sreĸanja z mojimi sosedi;
- v dobro voljo me spravi bivanje v lepi naravi;
- vzamem pohodne palice in nahrbtnik in se odpravim na bliŸnjo goro;
- nasilne situacije premagujem tudi tako, da se pogosteje zatekam k dobrim sosedom ali pa v prijetnem pomenkovanju s prijateljem;
- ĸlovek najde najveĸ moĸi in opore, predvsem v delu.

Potem sem relevantnim delom besedila pripisala pojme (kode):

- ponosen sem predvsem na svojo spravljalivost in vztrajnost SPRAVLJIVOST IN VZTRAJNOST;
- sem se vedno pripravljen pogajati SPOSOBNOST POGAJANJA;
- mnogoštevilne kontakte, ki sem jih vzpostavljaj z ljudmi iz celega sveta, razliĸnih ras in kultur VZPOSTAVLJANJE VEZI Z RAZLIĸNIMI LJUDMI;
- na ĸrnem kontinentu sem skušaj biti vedno enakopraven z domaĸini ENAKOPRAVNOST Z LJUDMI;
- v dobro voljo me vedno spravijo sreĸanja z mojimi sosedi MOĸ IN OPORA V SREĸANJU S SOSEDI;
- v dobro voljo me spravi bivanje v lepi naravi MOĸ IN OPORA V OPAZOVANJU LEPE NARAVE;
- vzamem pohodne palice in nahrbtnik in se odpravim na bliŸnjo goro PREMAGOVANJE STISK S SPREHODOM;
- nasilne situacije premagujem tudi tako, da se pogosteje zatekam k dobrim sosedom ali pa v prijetnem pomenkovanju s prijateljem PREMAGOVANJE STISK S POGOVOROM S SOSEDI IN PRIJATELJEM;
- ĸlovek najde najveĸ moĸi in opore, predvsem v delu MOĸ IN OPORA V DELU.

Nato je sledilo združevanje sorodnih pojmov v kategorije.

#### VIRI MOČI

- Spravljivost in vztrajnost
- Sposobnost pogajanja
- Vzpostavljanje vezi z različnimi ljudmi
- Enakopravnost z ljudmi
- Moč in opora v srečanju s sosedi
- Moč in opora v opazovanju lepe narave
- Premagovanje stisk s sprehodom
- Premagovanje stisk s pogovorom s sosedi in prijateljem
- Moč in opora v delu

Kategorije sem še zožala.

#### VIRI MOČI

- Osebnostne značilnosti
- Sposobnosti
- Navade
- Znanje
- Socialne mreže

Na koncu pa sem definirala pojme.

#### VRSTE SOCIALNIH STIKOV

Socialni stiki so neformalni in formalni. Neformalne stike s starimi ljudmi predstavljajo ožji družinski člani, bližnji sorodniki, prijatelji in sosedje. Formalne stike s starimi ljudmi pa tvorijo vključenost v različna društva in druge dejavnosti ter zaposleni v njihovem lokalnem okolju. To so trgovke, bančni in poštni uslužbenci, zdravnik, farmacevti, frizer, šivilja, čevljar, župan, patronažna sestra in župnik.

## POGOSTOST SOCIALNIH STIKOV

Stiki starih ljudi so lahko pogosti, občasni in redki. Stiki, ki se dogajajo vsak dan ali vsak teden, so pogosti stiki. Občasni stiki so tisti, ki se zgodijo vsak mesec ali vsaj na dva meseca. Redki stiki pa so tisti, ki se zgodijo do dvakrat ali trikrat letno.

## POTREBE IN ŽELJE

Gre za potrebe in želje, ki jih imajo stari ljudje v obdobju starosti. Najpogostejše so potrebe po večji mobilnosti in po fizični pomoči pri opravilih. Želje so lahko na osebni ravni, kot so želja po zdravju in moči ter želja po novih izkušnjah. Ostale želje pa se dotikajo predvsem dobrih odnosov z drugimi ljudmi, boljše razumevanje v družini ter želja po organizirani pomoči starim ljudem na domu.

## IZKUŠNJE Z NASILJEM

Izkušnje z nasiljem so zelo različne, v določenih primerih se prepleta več oblik nasilja nad starim človekom. Prevladuje psihično nasilje, gre pa tudi za fizično in materialno nasilje. Povzročitelji so ožji družinski člani, znanec, prijateljica in sosed. Večina je v srednjih letih in redno zaposlenih. Stari ljudje ob nasilju doživljajo različne občutke nelagodja, manjvrednosti, občutek izgube osebne svobode in jeze. Odzivi na nasilje so umik pred povzročiteljem, pogovor z drugo osebo, prekinitev stikov in v skrajnem primeru klic formalne pomoči.

## VIRI MOČI

Gre za različne, svojevrstne in edinstvene stvari, ki starim ljudem pomagajo, da se lažje soočijo s težavami in premagujejo osebne stiske, ki nastanejo ob nasilnih situacijah. Virov moči je lahko veliko, saj gre za osebne lastnosti, sposobnosti, navade, znanja, pozitivne misli in izkušnje. Poleg tega so viri moči tudi v neformalnih in formalnih socialnih mrežah, ki jih imajo stari ljudje razvite v svojem okolju.

## SPREMEMBE NA NEFORMALNEM PODROČJU

Gre za spremembe, ki se zgodijo po izkušnji nasilja v življenju starega človeka. To so spremembe navad in novih dejavnosti na osebem področju, spremembe v

značaju ter nova osebna spoznanja. Ob tem pa tudi spremembe v odnosu do drugih in navezovanje novih stikov.

#### STIKI S FORMALNIMI OBLIKAMI POMOČI

Stari ljudje imajo stike s formalnimi oblikami pomoči, s katerimi so vzpostavili stik sami ali so bili iz njihove strani povabljeni na pogovor. S pomočjo niso bili zadovoljni v tolikšni meri kot so pričakovali. Stari ljudje nimajo stikov s formalnimi oblikami pomoči in nimajo želje po teh stikih.

#### OVIRE PRI ISKANJU FORMALNE POMOČI

Ljudje vidijo ali ne vidijo ovir, ki bi preprečevale njihov stik s formalnimi oblikami pomoči. Stari ljudje ne iščejo formalne pomoči zaradi strahu pred nasiljem, nezadovoljstva z dosedanjimi izkušnjami in nepoznavanja formalnih oblik pomoči. Stari ljudje ne vidijo večjih ovir pri iskanju formalne pomoči, saj imajo znanje o tem, koga poklicati in kam se obrniti po pomoč v stiski.

Celotna obdelava empiričnega gradiva je v prilogah (glej Priloga 2 in Priloga 3).

## 4 REZULTATI

Rezultate sem predstavila po relevantnih temah, ki sem jih navedla v raziskovalnih vprašanjih v poglavju »Opredelitev problema«.

### 4.1 VRSTE IN POGOSTOST SOCIALNIH STIKOV STARIH LJUDI

Stari ljudje imajo po večini redne stike s svojimi ožjimi družinskimi člani, bližnjimi sorodniki, prijatelji in sosedi. Samo v enem primeru je gospod brez ožjih družinskih članov, zato pa je toliko bolj kot s svojimi bližnjimi sorodniki, s katerimi ima občasne telefonske stike, povezan s prijateljem, pri katerem živi (*V največjo oporo pa mi je vsekakor moj odličen prijatelj, ki me vedno spodbuja in hrabri.*). Intervjuvanci, ki imajo svoje družine, imajo vsakodnevne telefonske pogovore s svojimi otroki, največkrat so to hčerke, prav tako pa jih velikokrat obiščejo vnuki, s katerimi radi preživljajo svoj čas. En gospod ima občasne stike s sinom, druga gospa pa ima s sinom dnevne osebne stike, saj živijo v isti hiši. Samo eden živi s svojo ženo, tako da večino časa preživi z njo, eden je samski, dve pa sta vdovi in sta večinoma časa sami. Gospa, ki živi sama, občasno za nekaj dni obišče hčerino družino. Največkrat pa se s svojo družino srečujejo ob različnih dogodkih, kot so rojstni dnevi in druga praznovanja. Dva intervjuvanca imata v svoji bližini tudi sestre, s katerimi se redno obiskujeta (*Vsak teden se obiskujeva tudi s sestro, ki živi blizu.*).

V večini imajo vsi zelo dobre odnose s sosedi in veliko osebnih stikov z njimi. Prav tako se počutijo sprejete in koristne v svojem domačem okolju. En intervjuvanec se počuti celo bolj sprejeto in koristno v soseščini kot v domači hiši (*Sprejeto se počutim v vasi, kjer živim, med sosedi, doma pa bolj ne, ko pride do žaljenja pa sploh ne.*).

Stari ljudje imajo formalne stike predvsem z zaposlenimi v lokalnem okolju, kjer živijo. Večinoma imajo največ stikov s trgovkami, bančnimi in poštnimi uslužbenci, zdravnikom in farmacevti. En sogovornik dobiva mesečne obiske patronažne sestre in župnika. Gospod, ki veliko sodeluje v lokalni skupnosti, ima večkratne stike z županom občine. Ena gospa pa je omenila tudi stike s svojim frizerjem, šiviljo in čevljarjem, kamor nosi na popravila svoje čevlje.

Trije stari ljudje niso vključeni v nobeno organizacijo ali društvo v svojem lokalnem okolju in si za enkrat tega tudi ne želijo. En sogovornik pa je zelo vpet v lokalno okolje (*Živim s krajem, v katerem živim in z ljudmi, če le lahko pomagam vsakemu.*). Udeležen je v veliko prostovoljnih društev, sodeluje pri gasilski dejavnosti, včlanjen je v planinsko društvo in društvo upokojencev, pri kateri ima vsakotredensko igranje šaha. Je tudi svetnik v občinskem svetu občine in tako vpet tudi v politično dogajanje v kraju.

#### 4.2 POTREBE IN ŽELJE V STAROSTI

Stari ljudje so v večini izpostavili predvsem potrebo po večji mobilnosti in potrebo po fizični pomoči pri različnih opravilih. Eden od gospodov je podal svoje občutke v zvezi s podaljšanjem vozniškega dovoljenja, saj ga nujno potrebuje za opravljanje honorarnega dela, ki ga krepi in bogati (*Bojim se le, če mi oktobra meseca ne bi več podaljšali vozniškega dovoljenja.*). Večina je izpostavila, da potrebujejo fizično pomoč mlajših generacij, za opravljanje težjih del, premikov težkih stvari (*Sedaj potrebujem koga, da mi pomaga kakšno težko stvar prestaviti*). Moškima se zdi, da še uspešno kljubujeta starostnim težavam, eden od njiju je zelo zadovoljen s svojim življenjem in živi zelo neobremenjeno. Ena gospa večkrat potrebuje prevoz do trgovine in zdravnika.

Želje starih ljudi so predvsem želja po zdravju in fizični moči. Vsi so izpostavili željo po dobrih odnosih z ljudmi. Ena gospa si želi predvsem boljših odnosov v družini, ostali trije pa ohranitev dosedanjih dobrih odnosov v domačem okolju (*Želim, da odnosi, ki jih imamo z ljudmi v domačem okolju ostanejo takšni, kot so.*) Gospod, ki nima svojih družinskih članov, si želi doživeti še kakšno potovanje in preživeti čim več trenutkov v prijetni prijateljski družbi. Isti gospod je za željo v prihodnosti navedel tudi željo po boljši organizirani pomoči starih ljudi na domu.

#### 4.3 IZKUŠNJE Z NASILJEM

Izkušnje z nasiljem sem razdelila v več sklopov, in sicer katere so oblike nasilja, značilnosti povzročitelja nasilja, čustva ob nasilnih situacijah in odzivi starega človeka na nasilje.

- Oblike nasilja

Pojavljajo se psihično, fizično in materialno nasilje. V dveh primerih gre za prepletanje psihičnega nasilja in materialnega izkoriščanja stare osebe. Gospa, ki živi sama, njen sin z družino pa v zgornjem nadstropju, doživlja žalitve in nesramne opazke s strani sinove žene, torej snahe. Prepiri pa se dogajajo tudi zaradi plačevanja položnic (*Oni živijo zgoraj in so štirje, jaz sem sama in moram plačevati polovico. Velikokrat plačam kakšen račun sama, samo da ni prepirov.*). Drugi gospod pa je začel doživljati nesramne opazke potem, ko sam finančno ni več zmožel pokrivati vseh stroškov z izleti, na katere so hodili s prijateljem ter njegovo sestro in njenim partnerjem. Partner prijateljeve sestre ga je začel besedno napadati (*Vedno sem poskušal biti kavalir, tako da sem plačeval gorivo, pijačo in zakuske. Ko se je tudi moje finančno stanje poslabšalo, je bilo tudi mojega kavalirstva konec. Zato sem pri sestri svojega prijatelja in njenemu partnerju naletel na nerazumevanje. Iz gole zavisti, češ, da pomagam samo svojemu prijatelju, sta me začela zmerjati in me žaliti z vsemi mogočimi nesramnimi izrazi.*). Druga gospa je doživljala psihično nasilje s strani svoje prijateljice, ki je zbolela za demenco, in jo začela nadlegovati (*Začela me je velikokrat klicati in od mene zahtevala, da pridem k njej ob vsaki uri, ko se je spomnila. Včasih sem se jo kar bala, saj mi je zvonila na domofon in me čakala.*). Prav tako je imela težave s sosedo, ki ji je večkrat tedensko nosila pokvarjeno hrano, ki je sami niso pojedli.

V enem primeru pa je šlo za fizično nasilje sina nad očetom (*Me je klicala hči in mi rekla, naj se vrnem, da sin ustrahuje celotno družino in jim govori, da je sedaj on gospodar v hiši, in da bodo sedaj ubogali njega. Ko sem prišel, me je udaril, vendar sem ga obvladal.*).

- Značilnosti povzročiteljev nasilja

V dveh primerih je šlo za povzročitelja, ki sta ožja družinska člana, in sicer gre za sina in snaho, v ostalih primerih pa so povzročitelji prijateljica, sosedo in znanec. V enem primeru je povzročitelj v starih letih in v pokoju. V primeru, ko je šlo za fizično nasilje, je povzročitelj sin v srednjih letih, ki je brezposeln in odvisen od alkohola (*Sin je star 46 let in ne hodi v službo, je brezposeln in živi od socialne*

*podpore, ne vem, ali dela priložnostna dela in je odvisnik od alkohola. Sam sem mu priskrbel službo, ko je bil še zelo mlad, saj to mu je verjetno tudi škodovalo, saj je imel veliko denarja, bil je mlad in ni imel nobenih obveznosti.). V ostalih primerih pa gre za ljudi v srednjih letih, ki so redno zaposleni.*

- Čustva ob nasilnih situacijah

Ob nasilnih situacijah so stari ljudje doživljali različna občutja. V dveh primerih je šlo za občutke manjvrednosti in ponižanja (*Ob takšnem nasilnem vedenju sem se počutil do skrajnosti ponižanega.*). V drugih primerih pa za različne občutke nelagodja, in sicer strah, nemoč, ogroženost in občasna vznemirjenost. V enem primeru je šlo še za občutke jeze in občutek izgube osebne svobode (*Nisem imela svoje svobode, čeprav živim sama.*).

- Odzivi na nasilje

V treh primerih se stari ljudje na nasilje odzovejo z umikom iz nasilne situacije. Gospa se skriva pred povzročiteljem, gospod pa se izogiba neprijetnim srečanjem. V dveh primerih se star človek poskuša pogovoriti s povzročiteljem, v enem od teh primerov se nasilne situacije ne zgodijo več, v drugem pa pride le do obljub (*Skušal sem mu pomagati z lepimi besedami, vendar dlje kot do obljub ni prišlo. Ko je prišel v svojo družbo je bilo konec.*). Eden od gospodov govori o tem, da ko se je prvič srečal s skrajno nesramnimi opazkami, ni bil zmožen nobenega odziva. V enem primeru je gospod z grožnjo o klicu policije zaustavil nesramne izraze in telesni dotik (*Ko me je nekoč partner prijateljeve sestre udaril z roko po kapi, sem mu zagrozil, da bom takoj poklical policijo, če se me samo še enkrat dotakne.*). Isti gospod se je v prihodnje odzival samo še z ignoriranjem nesramnosti. V primeru fizičnega nasilja je gospod poklical policijo. Gospa je po pogovoru s hčerko prekinila stike s povzročiteljico.

#### 4.4 VIRI MOČI

Pri vseh starih ljudeh sem odkrila veliko edinstvenih virov moči, ki jim lahko pomagajo pri soočanju s težavami v starosti. Vsak je pri sebi izpostavil več dobrih osebnostnih lastnosti. Večina je kot svojo osebnostno značilnost izpostavila enakopravnost z drugimi, v katero spadajo spoštljivost, poštenost, odkritost in

prijaznost. V pogovorih z obema gospodoma sem razbrala predvsem njuno aktivnost in energijo, ki jo vsak na svoj način ohranjata skozi vse življenje. Eden od gospodov pa je še posebej ponosen na svojo spravljenost in vztrajnost. Isti gospod je izpostavil še svoje sposobnost (*V morebitnih sporih z ljudmi sem se vedno pripravljen pogajati.*). Vsi so kot sposobnost izpostavili svojo delavnost. Ena gospa pa je izpostavila še svojo natančnost in prilagodljivost.

Navade, ki jih imajo stari ljudje, se zelo razlikujejo med seboj, vsak pa s svojimi navadami poskuša čim bolj izpopolniti svoje življenje, velikokrat se zaradi navad, ki jih imajo lažje premagujejo osebne čustvene stiske. Navade ene od gospa (*Rada kuham, pospravljam, znam se tudi podnevi odpočiti, če sem utrujena. V dobro voljo me spravi glasba, kakšen obisk, pogovor po telefonu.*). Eden o gospodov pa je takole opisal svoje navade (*V dobro voljo me vedno spravi bivanje v lepi naravi. Ob nasilnih dejanjih si pomagam tudi tako, da vzamem pohodne palice in nahrbtnik in se odpravim na bližnjo goro. Menim pa, da lahko človek najde največ moči in opore, predvsem v delu, ker le delo nas krepi in bogati.*). Obe ženski sta izpostavili svoje dobre delavne navade. V treh primerih so sogovorniki navedli lasten dom kot vrednoto. V dveh primerih sta intervjuvanca navedla posebna znanja, ki ju imata, in sicer znanje v peki slaščic in samostojno naučeno znanje s področja mesarstva.

Svoje izkušnje so stari ljudje iskali predvsem v preteklosti. Preteklost se je pokazala kot pomemben vir moči, saj se je pri obeh moških pogovor zelo odprl. Veliko sta povedala o svojih izkušnjah. Eden od njiju je izpostavil ogromno izkušenj iz sodelovanja in dela v prostovoljnih dejavnostih in društvih, v katere je vključen. Iz svojega udejstvovanja v različnih humanitarnih dejavnostih in vlogi svetnika v občinskem svetu je pridobil veliko znanj in navezal ogromno stikov. (*Izpostavil bi moje dolgoletne izkušnje z gasilstvom, v zadnjem času pa tudi izkušnje, ki sem jih pridobil kot svetnik. Velik pomen dajem mojim aktivnostim na področju gasilstva in humanitarnih organizacij. Vseskozi sem bil udeležen v lokalni samoupravi.*). Drug gospod pa je ponosen na svoje izkušnje, ki jih je pridobil iz potovanj in dela v mladosti. (*Ponosen sem, da sem obiskal vse kontinente sveta. Več let sem sodeloval pri geoloških raziskavah v deželah vzhodne Afrike: Etiopiji, Tanzaniji, Keniji in Mozambiku ter v biški britanski Gvajani v Južni Ameriki pod zelo težkimi življenjskimi pogoji. Ponosen sem, da sem*

*prehodil skoraj vse slovenske gore ter se udeleževal trekingov v tuja gorstva.).* Večina je omenila tudi izkušnje iz preteklosti, ki so jih pridobili v svojem otroštvu in mladostniških letih, pri ustvarjanju družin, gospod, ki nima svojih družinskih članov, pa je povedal tudi o izkušnjah iz otroških let v revni družini in mladostniških izkušnjah iz obdobja druge svetovne vojne.

Vsi so v svojem okolju našli ljudi, s katerimi se pogovarjajo o izkušnjah nasilja. Večinoma gre za ožje družinske člane, v enem primeru pa za prijatelja in odlične sosede. Eden od gospodov stiske najbolje premaguje tako, da ni sam s svojimi težavami (*Največ opore im moči dobim od ljudi, s katerimi se razumem in od žene. Da odženem stran slabe misli pa grem vedno med ljudi. Z njimi se pogovarjam, najslabše je, če se zapreš in tuhtaš. Med ljudmi pa pozabiš tegobe, ki te tarejo. Sam odkrito povem, ne držim v sebi tistega, kar me obremenjuje.*). Vsi sogovorniki imajo s sosedi zelo dobre odnose in jih prosijo za pomoč tudi, ko potrebujejo kakršnokoli drugo pomoč bodisi prevoz, zamenjavo žarnice ali vsakdanji pogovor.

Eden od gospodov je mnenja, da ima virov moči z leti vse več, obe ženski pa sta mnenja, da se viri moči zmanjšujejo in jih je vse manj.

#### 4.5 SPREMEMBE NA NEFORMALNEM PODROČJU

V spremembe na neformalnem področju spadajo osebne spremembe in spremembe v odnosu do drugih ljudi. Pri enem sogovorniku se je nekoliko spremenil značaj (*Po osebni izkušnji takšnega nasilja, ki ga v življenju doslej še nisem doživel, sem postal bolj energičen in vztrajen.*). Eden od gospodov je prišel do novega spoznanja (*Razmišljam tako, da če ljudem ne moreš pomagati, jim tudi gorja ne delaj.*). Pri dveh se navade niso spremenile. V treh primerih ni prišlo do ukvarjanja z novimi dejavnostmi zaradi izkušnje nasilja. Pri ženskah so se spremenile navade, ena od njih pa je uvedla nove dejavnosti (*Sedaj grem večkrat na trg pa k maši sem začela hoditi in k svaku, ki ima manjšo kmetijo.*). Pri spremembah v odnosu do drugih so en sogovornik želi boljših odnosov v družini, ostali trije pa ohranitev dosedanjih dobrih odnosov in razumevanja v domačem okolju. V treh primerih ni bilo navezovanja stikov z novimi ljudmi po izkušnji nasilja, v enem primeru pa je gospa navezala stik z novo sosedo (*Ja v blok je*

*prišla nova sosedka, ki se je upokojila in sedaj s svojimi vnuki velikokrat pride k meni, mi kaj pomaga, malo klepetava.).*

#### 4.6 STIKI S FORMALNIMI OBLIKAMI POMOČI

V treh primerih stari ljudje niso imeli stika s formalnimi oblikami pomoči in tudi nimajo želje po teh stikih. V enem primeru pa je prišlo do stika s formalnimi organizacijami, in sicer policijo in centrom za socialno delo (*Policijo sem ob nasilnem dejanju poklical sam, iz centra za socialno delo pa sva potem z ženo dobivala vabila na pogovore.*). V tem primeru oseba ni bila povsem zadovoljna z odnosom in delom centra za socialno delo. Gospod bi si želel več sodelovanja centra za socialno delo s policijo in ostrejšše ukrepe.

#### 4.7 OVIRE PRI ISKANJU FORMALNE POMOČI

Moška ne vidita večjih ovir pri vzpostavljanju stikov s formalnimi institucijami. Eden je mnenja, da ima znanje o tem, kje poiskati pomoč (*V kolikor bi smatral za potrebno, da se obrnem na pomoč k določenim organizacijam, mislim da bi znal stopiti v kontakt z njimi.*), drugi je kot možno oviro navedel le nezadovoljstvo z dosedanjimi izkušnjami (*Pri izkušnji nasilja sem vedel, da se lahko obrnem tudi na varuha za človekove pravice, vendar sem si misli, da če policija nič ne more narediti, tudi varuh za človekove pravice ne bo.*). V enem primeru je ovira predvsem strah pred nasiljem, v drugem pa nepoznavanje formalnih oblik pomoči (*Ne vem čisto točno. Ja ne vem kam bi šla to vprašati.*).

## 5 RAZPRAVA

Stari ljudje, ki so doživeli nasilje v svojem domačem okolju, imajo veliko stikov z ožjimi družinskimi člani, nekateri tudi z bližnjimi sorodniki in prijatelji, večina pa redne ali pa vsaj občasne stike s sosedi. Stari ljudje s socialnimi stiki z različnimi ljudmi iz svojega okolja krepijo svojo moč, ti stiki jim vlivajo voljo do življenja in pozitivno vplivajo na njihovo samopodobo, vse to pa zagotavlja njihovo mesto v družbi in vključenost starih ljudi v njihovo okolje. Družbene vloge, ki so vzpostavljene med ljudmi, so po Hlebec et al. (2009: 155) pomemben vir samospoštovanja, ki se oblikuje v interakcijah z drugimi ljudmi, ki nam dajejo vedeti, da nas pozitivno ocenjujejo in nam izkazujejo ljubezen, skrb in spoštovanje. Iz rezultatov sem izvedela, da imajo v večini stari ljudje zelo dobre in predvsem zaupne odnose s svojimi družinskimi člani, predvsem so to hčerke, poleg tega pa tudi vsakodnevne telefonske pogovore s svojimi odraslimi otroci. Čačinovič Vogrinčič (2006: 77) piše o tem, da je ohranitev stikov ter dialoga s starim človekom družinska odločitev. Močne vezi, ki se spletejo v družini med otroci in njihovimi starši, so ključne, saj iz teh odnosov potekajo povezave na vse strani, s katerimi so stari ljudje še povezani.

Stari ljudje imajo zelo dobre vezi s sosedi. V glavnem se vsi počutijo sprejete v svojem domačem okolju, ena od vprašanih v intervjuju pa celo bolj v sosesčini kot v domači hiši. Po besedah Hojnik Zupanc (1999: 84) ljudje, ki pozitivno ocenjujejo svoje zdravstveno stanje in so zadovoljni z življenjem, izražajo večji občutek, da so nekomu potrebni. Sosedje predstavljajo njim poznano okolje in skupnost ljudi, ki jih vsakodnevno srečujejo. V veliko pomoč so lahko sosedje tudi, ko gre za nudenje manjše praktične pomoči staremu človeku. Filipovič Hrast (2009: 170) piše o tem, da se skupnost pogosto povezuje s pozitivnimi odnosi med njenimi člani, občutki zaupanja, pripadnosti in pomoči. Občutek pripadnosti neki skupnosti pripomore k temu, da le-ti prej prosijo za pomoč, ki jo potrebujejo, predvsem v primerih, ko živijo samostojno brez svojih družinskih članov v bližini.

Stari ljudje imajo pogoste formalne stike z zaposlenimi v njihovem lokalnem okolju. En sogovornik ima občasne stike z zaposlenimi v lokalnem okolju zato pa prejema tudi mesečne obiske zaposlenih na svojem domu (patronažna sestra, župnik). Dobri odnosi med družinskimi člani in s sosedi vplivajo na povečevanje

stikov tudi širše v lokalni skupnosti. Individualno podporno mrežo tvorijo organizirane službe, za katero je značilna bolj spremenljiva interakcija glede na potrebe in zadovoljstvo posameznika (Hojnik Zupanc 1999: 111).

Glede vključenosti v različne prostovoljne dejavnosti sem ugotovila, da večina intervjuvanih ljudi ni vključena v nobeno tovrstno organizacijo in si tega tudi ne želijo. En sogovornik pa je zelo dejaven v svojem lokalnem okolju s sodelovanjem in članstvom v različnih prostovoljnih dejavnostih. Vključenost v različne dejavnosti v lokalnem okolju se lahko okrepi z osebnimi povabili in predstavitvijo društev starim ljudem. Želje ljudi so velikokrat povezane s pozitivnimi informacijami in izkušnjami drugih ljudi o določenih stvareh.

Stari ljudje imajo v obdobju starosti predvsem potrebo po mobilnosti in fizični pomoči pri opravilih. Želje v obdobju starosti so pri večini želja po zdravju in fizični moči. Vsi stari ljudje pa so izrazili željo po dobrih odnosih z drugimi ljudmi. Sogovornik, ki nima svojih družinskih članov, si želi doživeti še kakšno potovanje in preživeti čim več časa v družbi prijateljev. Vse to potrjuje, da star človek skrb za materialni razvoj prepušča mlajšim generacijam in se osredotoča predvsem na čim bolj kakovostno življenje v starosti.

Stari ljudje imajo različne izkušnje z nasilnimi dejanji, vsem pa je skupno prepletanje različnih oblik nasilja. Najpogosteje stari ljudje doživljajo psihično nasilje, s katerim se lahko prepleta tudi finančno izkoriščanje. Besedni napadi, žalitve, poniževanja, nadlegovanje in preprečevanje stikov so primeri, ki pri starem človeku povzročijo globoke čustvene bolečine, ki si jih marsikdo ne zna razložiti. Eden od sogovornikov je doživljal tudi fizično nasilje, ki so ga spremljali udarci in odrivanje. Pogosteje gre za povzročitelje, ki so ožji družinski člani, redkeje pa za prijatelje, sosede in znance. Ožji družinski člani se znesejo nad starim človekom v primerih, ko se tudi sami počutijo ogrožene, bodisi je ogrožen njihov materialni status ali njihov partnerski odnos. Tudi najbližje vezi niso več, kar so bile. Materialistična ter k uspehu orientirana kultura vodita v izgubo tradicionalnega občutka za skupnost, občutka solidarnosti (Šadl, Hlebec: 2009: 248). Najpogosteje gre za povzročitelje nasilja, ki so v srednjih letih in redno zaposleni. Srednja generacija je tista, ki se znajde med dvema generacijama. Za razumevanje nasilja nad starimi ljudmi je potrebno po besedah Filipčič (2002:

246) upoštevati, da se odnos med nasilnežem in žrtvijo ne oblikuje v nekem družbenem vakuumu, ampak je pogojen s specifičnimi socialnimi, kulturnimi in ekonomskimi pogoji. Potrebno in pomembno je vedenje, da nobena generacija ne ogroža druge, želi si le svoje mesto v družbi, ki ji pripada, saj le tako lahko družba obstaja, v spoštljivem odnosu do ljudi vseh starosti.

Čustva, ki jih doživljajo stari ljudje, so predvsem občutki nelagodja, in sicer strah, nemoč, ogroženost in vznemirjenost. Ti občutki pojasnjujejo, kako neprijetno se star človek počuti ob stikih s povzročiteljem in ob nasilnih vedenjih. Izraženi so bili tudi občutki manjvrednosti, ponižanja. V enem primeru pa občutki jeze in izguba osebne svobode. Neprijetna občutja, ki spremljajo nasilna vedenja, stari ljudje v večini poskušajo zakriti in neradi govorijo o njih.

Odzivi starega človeka na nasilje so zelo različni. Najpogosteje se star človek umakne pred povzročiteljem z izogibanjem ali skrivanjem. Kar pa v večini primerov ne prepreči ponovnega besednega ali fizičnega napada v prihodnosti. Pogost je tudi pogovor s povzročiteljem o povzročenem nasilnem vedenju. Soočenje s povzročiteljem in iskren pogovor se pokažeta za ugodno rešitev samo v določenih primerih, ko povzročitelj nevede staremu človeku povzroča določena neprijetna čustva in občutke s svojimi dejanji. Redkeje pa se zgodi, da star človek prekine stike s povzročiteljem, ga ignorira, mu grozi s klicem policije oz. v skrajnem primeru pokliče policijo. Najpogosteje se želi star človek najprej sam soočiti z nasiljem in s tem ne želi obremenjevati svoje okolice. Le v skrajnih primerih in brezizhodnih položajih se večina pogovori najprej z ljudmi, ki so mu blizu in jim zaupa, v skrajnih primerih pa prosi za formalno pomoč.

Stari ljudje imajo zelo različne vire moči, ki jim pomagajo pri soočanju s težavami v starosti. Pomembno pa je, da nanje ne pozabijo, ko pride do izkušenj z nasiljem, prav zaradi tega je nujno, da jih skušajo ohranjati in se nanje spomniti vsak dan. Vsi intervjuvanci so poiskali in povedali eno svojo pozitivno osebnostno lastnost, nekateri so razkrili tudi svoje sposobnosti. Torej vse, kar so preko izkušenj v življenju pridobili, vsa priučena znanja in spoznanja, se kaže v osebnostnih lastnostih in sposobnostih, ki so jih izpostavili. Na podlagi svojih sposobnosti, svojih znanj, hotenj in moči so dosegli tisto, kar so si želeli. Mali (2002: 318) obdobje starosti pojmuje kot čas izvirnih osebnih možnosti, ugodnih priložnosti za

osebno in družbeno nenadomestljiva človeška dogajanja, ki jih je mogoče opraviti le v starosti. Vsi stari ljudje imajo svoje navade, ki jih nekateri pogosteje, drugi občasno opravljajo. Za ljudi, ki so bili vse življenje organizirani in so imeli vzpostavljen določen red, so navade še kako pomembne, saj tako tudi v obdobju starosti, ko nimajo več stalne zaposlitve in drugih obveznosti, ohranjajo način življenja, ki jim je blizu.

Vsi sogovorniki pa so predstavili zelo raznolike izkušnje iz preteklosti v različnih življenjskih obdobjih in izkušnje iz dela, v enem primeru pa veliko izkušenj iz sodelovanja v prostovoljnih dejavnostih. Te izkušnje so vplivale na vsakogar, saj je z njimi zapolnil življenje, okrepil svojo osebnost ter svojo vpletenost v družbo. S ponosom so govorili o svojih izkušnjah, ki so del preteklosti. V tem delu intervjujev so govorili z veseljem. Preteklost je pomembna za vse generacije, iz nje se star človek spominja različnih dogodkov in zgodb, ki jih ocenjuje in prenaša na mlajše generacije zato, da bi jih čim bolj pripravil na življenje v prihodnosti. Njihovih nasvetov in predlogov ne gre sprejemati kot nujno zlo, temveč kot zelo dobrodošlo in zaželeno dejanje. Čačinovič Vogrinčič (2006: 77) govori o preteklosti kot potrebni za sedanost in prihodnost. To pomeni dialog in sodelovanje, kjer se bomo razumeli, sporazumeli, dogovorili. Dialog, ki bo prispeval k temu, da sami sebe bolje razumemo in da bolje razumemo starega človeka. V pogovorih z moškima sem ugotovila, da sta zelo aktivni osebi z veliko energije, kar vsak na svoj način ohranjata skozi celo življenje.

Vsi stari ljudje imajo v svojem okolju ljudi, s katerimi se pogovarjajo, in ki jim pomagajo ob izkušnjah nasilja. Večinoma gre za ožje družinske člane, v enem primeru pa gre za prijatelja in odlične sosede. Stari ljudje imajo razvit družinski vzorec povezanosti in medsebojne pomoči, ki ga želijo s pogostimi stiki in zaupnimi pogovori s svojimi družinskimi člani, ohranjati tudi v starosti. Vsi stari ljudje imajo dobro razvite medsebojne odnose s sosedi, pri katerih dobijo tudi kakršnokoli drugo pomoč, ki jo potrebujejo (prevoz, zamenjava žarnic, vsakdanji pogovor). Vsekakor imajo vsi dobro razvito neformalno socialno mrežo, ki jo sestavljajo sorodstvena mreža, prijatelji in sosedska mreža, le-ta pa jim omogoča avtonomijo in hkrati povezanost med posamezniki. Dragoš (2000a: 305) ugotavlja, da so pri starejši populaciji pozitivni vplivi socialnih mrež povezani že s samim številom socialnih vezi. Ugotovila sem, da obe ženski menita, da je virov

moči z leti vse manj, medtem ko je moški mnenja, da se z leti viri moči v njegovem primeru povečujejo. K povečevanju virov v tem primeru pripomore predvsem dejstvo, da sam odkrito govori o nasilju, ki ga je doživel, se veliko družijo z ljudmi in je vpet tudi v širšo lokalno skupnost s svojim sodelovanjem pri različnih organizacijah.

Na osebni ravni so se pri ženskah po izkušnji nasilja spremenile nekatere navade, redkeje je prišlo do sprememb v značaju ali do novih spoznanj. Spremembe navad so bile posledica odziva na nasilje. S tem, ko sta gospe spremenili navado, sta se hkrati tudi umaknili pred povzročiteljem nasilja. Do ukvarjanja z novimi dejavnostmi po izkušnjah nasilja ne prihaja pogosto. Samo v enem primeru intervjuvanec po izkušnji nasilja želi nekoliko spremeniti način življenja in z novimi dejavnostmi, ki jih najde v svoji bližini, se to tudi zgodi.

Pri spremembah v odnosu do drugih po izkušnji nasilja pa sem ugotovila, da do stikov z novimi osebami ne prihaja pogosto. Večinoma so stari ljudje zadovoljni s pogostostjo in vrstami stikov, ki jih imajo. Predvsem pa je v večini prisotna želja po ohranitvi dosedanjih dobrih odnosov v domačem okolju.

Stari ljudje v večini nimajo stikov s formalnimi oblikami pomoči, poleg tega večina ni izrazila želje po tovrstnih stikih. Še vedno velja prepričanje, da nasilje ni tako hudo, da bi bilo potrebno klicati pristojne službe za reševanje teh primerov. Stari ljudje v prvi vrsti želijo težave rešiti sami, brez vključevanja okolice. Poleg tega mislim, da formalne oblike pomoči pri njih vzbujajo strahospoštovanje in veliko jih je mnenja, da tudi v primeru, da bi povedali nekemu strokovnjaku, do sprememb ne bi prišlo. Iz rezultatov sem ugotovila, da le v enem primeru pride do stikov s formalnimi institucijami, in sicer s policijo, ki jo star človek pokliče sam in s centrom za socialno delo, s strani katerega dobi povabilo na pogovor. Na podlagi enega primera sem ugotovila, da konkretna oseba ni bila zadovoljna z odnosom in delom prej omenjenih institucij, po njenih besedah zaradi neprimernih svetovanj v zvezi z reševanjem nasilnih situacij. Ob tem je pomembno še enkrat omeniti socialno delo s starimi ljudmi, ki temelji na spoštljivem pristopu do starega človeka, na medsebojni komunikaciji, na delovnem odnosu, ki vključuje vse osebe v problemu in na skupnem iskanju rešitev. Čačinovič Vogrinčič (2006: 27) govori o procesu pomoči v socialnem delu z družino, kjer raziskujemo dobre izide za vse

udeležene. Cilj tega procesa je odkrivanje boljših pogojev za življenje posameznika v družini ali zunaj nje oziroma za podporo družini, da se kot skupnost ohrani, preoblikuje ali razide. Intervjuvanec si želi ostrejših ukrepov s strani formalnih institucij, ki nudijo pomoč v teh vrstah primerov in boljšega sodelovanja med temi ustanovami.

Pri možnih ovirah za vzpostavitev stika s formalnimi oblikami pomoči sem ugotovila, da moška ne vidita večjih ovir, eden omeni le nezadovoljstvo z dosedanjimi izkušnjami kot vzrok, da ni iskal pomoči še kje drugje. Prav zaradi takšnih primerov je s strani strokovnjakov v službah, ki zagotavljajo pomoč, nujno potrebno celostno obravnavati primere ljudi, ki se obrnejo k njim. Kot možno oviro se pokaže tudi strah pred nasiljem in nepoznavanje formalnih oblik pomoči. Tudi Žiberna (2005: 191) piše o tem, zakaj star človek ne želi spregovoriti o nasilju, med drugimi razlog vidi tudi v tem, da bi se ob prijavi nasilja odnosi še poslabšali. Piše tudi o tem, da ni kriznih centrov, varnih hiš za starejše in ne prostorov v domovih, policija ukrepa le v težjih primerih, in to kratkoročno, socialne službe in zdravstvo pa nimajo dovolj pooblastil. Obe oviri pri vzpostavljanju stikov s formalnimi oblikami pomoči, ki sta ju intervjuvanca navedla, se lahko zmanjša ali celo odpravi, z rednim informiranjem in ozaveščanjem o nasilju nad starimi ljudmi ter z dostopnimi informacijami in podatki o pristojnih strokovnih službah, ki zagotavljajo pomoč. Tudi Nagode (2009: 136) je mnenja, da je potrebno starim ljudem, ki so kakorkoli odvisni od pomoči drugega, zagotoviti kakovostno in ustrezno organizirano mrežo storitev oziroma pomoči, ki vsebuje različne in vsem dostopne oblike pomoči.

Na podlagi izbranega vzorca ljudi sem pridobila vpogled v življenja starih ljudi, ki so doživeli nasilje v svojem socialnem okolju. Z raziskavo sem zadovoljna, saj sem dobila odgovore na vprašanja, ki so me zanimala.

## 6 SKLEPI

- Stari ljudje, ki so doživeli nasilje v domačem okolju, imajo večinoma veliko stikov s svojimi ožjimi družinskimi člani, nekateri tudi s svojim bližnjimi sorodniki in prijatelji. Tisti, ki imajo svoje družine, imajo redne osebne ali telefonske stike s svojimi ožjimi družinskimi člani.
- Stari ljudje imajo v večini redne stike s svojimi sosedi, s katerimi imajo dobre odnose, v svojem domačem okolju pa se v večini počutijo sprejete.
- Večina starih ljudi, ki so doživeli nasilje, ima dobro razvito formalno mrežo ljudi, saj imajo pogoste stike z zaposlenimi v lokalnem okolju. Stari ljudje, ki so doživeli ali doživljajo nasilje, v večini niso vključeni v nobeno prostovoljno organizacijo v svojem lokalnem okolju.
- Stari ljudje imajo v obdobju starosti predvsem potrebo po mobilnosti in po fizični pomoči. Želje starih ljudi pa so po dobrem zdravju in moči ter dobrih odnosih z drugimi ljudmi. Redkeje so izražene želje po novih doživetjih in organizirani pomoči starih ljudi na domu.
- Najbolj pogosto stari ljudje doživljajo psihično nasilje, ki ga lahko spremljajo še druge oblike nasilja, kot sta fizično in materialno nasilje. Najpogostejše so povzročitelji družinski člani v srednjih letih, ki so zaposleni, redkeje gre za brezposelno osebo. Manj pogosti pa so povzročitelji prijatelji, znanci in sosedje.
- Stare ljudi ob nasilnih situacijah v večini spremljajo različni občutki nelagodja (strah, nemoč, ogroženost) in občutki manjvrednosti.
- V večini primerov se star človek umakne pred povzročiteljem, pogosto se tudi pogovori s povzročiteljem o nasilju. Redkeje se pojavi prekinitev stikov s

povzročiteljem, ignoriranje nasilnih vedenj in klici formalnih oblik pomoči (policije).

- V raziskavi sodelujoči stari ljudje so našli več vrst osebnih virov moči. Najpogostejše gre za osebne navade, izkušnje iz preteklosti in dela ter ljudi iz neformalnih socialnih mrež (ožji družinski člani, prijatelji, sosedge). Redkeje so izpostavili svoje sposobnosti, misli in posebna znanja. Ženski sta mnenja, da je virov moči z leti vse manj.
- Pri večini starih oseb ni prišlo do večjih sprememb na osebem področju po izkušnji nasilja. Večina se ni začela ukvarjati z novo dejavnostjo in ni navezala stikov z novimi ljudmi. Pri ženskah je prišlo do spremembe navad, pri moških pa do spremembe v značajskih lastnostih in novih spoznanj.
- Stari ljudje v večini nimajo stikov s formalnimi oblikami pomoči in tudi nimajo želje po tem.
- Moška, ki sta doživela nasilje v domačem okolju, ne vidita večjih ovir pri vzpostavljanju stikov s formalnimi oblikami pomoči, pri ženskah pa obstajajo ovire.

## 7 PREDLOGI

- K večjemu stiku formalnih oblik pomoči s starimi ljudmi bi lahko pripomogle nove strokovne službe na terenu. Šlo bi za strokovnjake, ki bi podobno kot patronažne sestre preko zdravstva hodili k vsakemu staremu človeku nad 65 let vsaj enkrat tedensko. S tem bi se povečal vpogled v življenje starih ljudi, hkrati pa bi šlo za boljšo povezovanje s formalnimi oblikami pomoči in za povečevanje zaupanja starih ljudi do formalnih oblik pomoči.
- Predlagala bi organiziranje novih dejavnosti za stare ljudi na območju lokalne skupnosti. Šlo bi za vsakotedenske organizirane dejavnosti (npr.: kuharski tečaji, šiviljski krožek, balinanje, skupinski sprehodi, izdelovanje različnih predmetov itd....), za katere bi bil organiziran tudi prevoz starega človeka od doma in nazaj. Prostore bi lahko ponudila občina v kulturnem domu. S takšnim vključevanjem starih ljudi in različnimi možnostmi druženja bi se krepila socialna mreža starega človeka, poleg tega bi z različnimi dejavnostmi ohranjal znanja in sposobnosti, ki jih že ima.
- V naši občini že obstaja skupina ljudi, organizirana s strani Rdečega križa, ki ob praznikih obiskuje stare ljudi po domovih. Vendar ne obiskujejo vseh ljudi, zato bi predlagala, da bi se obiskovalo vse stare ljudi ob praznikih, rojstnih dnevih in bi preživeli z njimi nekaj časa. Poleg tega bi jim lahko na domu predstavili in ponudili možnost, da se vključijo v katero od dejavnosti, ki so na voljo v občini, seveda v skladu z njihovimi zmožnostmi in hkrati dobili vpogled v življenje starih ljudi na njihovem območju.
- Potrebno bi bilo izboljšati sodelovanje med različnimi formalnimi organizacijami, ki zagotavljajo pomoč (centri za socialno delo, policija, zdravstvene ustanove, sodišča itd. ...). Vsak bi moral delovati v okviru svojih pristojnosti in odgovornosti, predvsem pa v korist človeka, ki pomoč potrebuje. Kljub ogromnemu številu primerov, ki jih ima posamezen strokovnjak, je potrebno govoriti s človekom, ki je na drugi strani, mu ponuditi pomoč, ki vključuje vso znanje in informacije glede določenega primera, vključno z jasno

napotitvijo k pristojnim službam oz. osebam. Vsaka služba posebej mora vsakega človeka sprejemati kot edinstveno osebo z določenimi osebnimi značilnostmi, ki se lahko odkrijejo le skozi pogovor. Vsak človek je vpet v okolje, v katerem ima različne vire moči. Strokovnjaki imajo znanje o tem, kako človeku pomagati, da vire moči ohranja in krepi, zato je pomembno, da to znanje delijo z vsakim posameznikom.

- Predlagam boljšo povezanost občine in pristojnega centra za socialno delo. Lahko bi se organizirale okrogle mize s predstavniki občin in strokovnimi delavci iz centra za socialno delo, ki bi s pogovorom predstavljali različne teme (s področja nasilja nad starimi ljudmi – o oblikah in posledicah nasilja v družini, nad starimi ljudmi, viri moči starih ljudi in kako jih ohranjajo, spodbude k povečevanju in širjenju socialnih mrež, predstavitev formalnih oblik pomoči s predstavniki teh organizacij itd. ...). Te okrogle mize bi se snemale in predvajale enkrat mesečno na lokalni televiziji, kjer ima občina svoje oddaje. Za ljudi, ki ne spremljajo tega programa, bi se za vsako temo, ki bi bila predstavljena na okrogli mizi, izdelale brošure, ki bi bile poslane v vsako gospodinjstvo v občini.

## 8 LITERATURA

- Accetto, B. (1987). *Starost in staranje :Osnove medicinske gerontologije*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Birsa, M. (1992). *Življenje po šestem križu*. Murska Sobota: Pomurska založba
- Brubaker, T. (1990). *Family relationships in later life*. New Delhi: Sage Publications.
- Constable, R., Lee, D. (2004). *Social work with families: content and process*. Chicago: Lyceum books.
- Crawford, K., Walker, J. (2004). *Social work with older people*. Exeter: Learning Matters.
- Cvahte, B. (2011). Zagovorništvo za starejše osebe – želja, potreba ali nuja?. V: Tratnik-Volasko, M. (ur.), *Zagovorništvo starejših*, (Zbornik referatov in razprav, 2011, št. 1). Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije (43–50).
- Čačinovič -Vogrinčič, G. (2000). Družina in star človek. *Socialno delo*, 39, 4–5, 287–292.
- Čačinovič – Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče Ljubljana.
- Čačinovič – Vogrinčič, G. (2006). *Socialno delo z družino*. Ljubljana. Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič – Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., Možina, M. (2005). *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič - Vogrinčič, G., Milošević-Arnold, V., Poštrak, M., Stefanoski, P., Urek, M. (2008). *Zapisovati socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Dragoš, S. (2000a). Socialne mreže v starosti. *Socialno delo*, 39, 4–5, 293–314.
- Dragoš, S. (2000b). Staranje v luči socialnega kapitala. *Socialno delo*, 39, 4–5, 241–252.
- Filipčič, K. (2002). *Nasilje v družini*. Ljubljana: Založba Bonex.
- Filipovič Hrast, M., (2009). Pomen lokalne skupnosti in sosedov v življenju starejših:spremembe v zadnjih 20 letih. V: Hlebec, V. (ur.), *Starejši ljudje v družbi sprememb*. Dialogi, (letnik 10). Maribor: Aristej (169–182).
- Flaker, V., Mali, J., Rafaelič, A., Ratajc, S. (2013). *Osebno načrtovanje in izvajanje storitev*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

- Harbison, J., Morrow, M. (1998). Re-examining the social construction of 'elder abuse and neglect': A Canadian perspective. *Ageing and Society*, 18: 691–711.
- Hlebec, V., Kavčič, M., Filipovič Hrast, M., Vezovnik, A., Trbanc, M. (2010). *Samo da bo denar in zdravje: življenje starih revnih ljudi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Hlebec, V., Kogovšek, T., Domanjko, B., Pahor, M. (2009). Kako misliti, opazovati in razumeti omrežja starejših ljudi v Sloveniji. V: Hlebec, V. (ur.), *Starejši ljudje v družbi sprememb*. Dialogi, (letnik 10). Maribor: Aristej (153–168).
- Hojnik Zupanc, I. (1997). *Dodajmo življenje letom*. Ljubljana: Gerontološko društvo Slovenije.
- Hojnik Zupanc, I. (1999). *Samostojnost starega človeka v družbeno-prostorskem kontekstu*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica FDV.
- Hojnik Zupanc, I. (1994). *Star človek in družina*. Ljubljana: Gerontološko društvo Slovenije.
- Ivanjšič, S. (2000). Socialni delavec in starostnik. *Socialno delo*, 39, 6: 435.
- Kastenbaum, R. (1985). *Staranje*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Kersnik Bergant, M. (ur.) (1999). *Naučimo se poslušati-prostovoljno delo starih in za stare*. Ljubljana: Slovenska filantropija, Združenje za promocijo prostovoljstva.
- Kožuh Novak, M. (ur.) (2005). *Starejši o nasilju nad starejšimi v slovenski družini*. Ljubljana: Slovenska filantropija, Združenje za promocijo prostovoljstva, Zveza društev upokoencev Slovenije.
- Kristančič, A. (2005). *Nova podoba staranja - siva revolucija*. Ljubljana: Združenje svetovalnih delavcev Slovenije.
- Lamovec, T., (1994). Interpersonalni vidiki osebnosti. V: Lamovec, T., (ur.), *Psihodiagnostika osebnosti 2*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (269–313).
- Mali, J. (2009a). Izzivi na področju socialnega dela s starimi ljudmi. *Soc. izziv*, 15, 30: 12–15.
- Mali, J. (2013). Socialno delo s starimi ljudmi kot specializacija stroke. *Socialno delo*, 52, 1: 57–65
- Mali, J., Stritih, B. (2008). Socialno delo kot odgovor na tveganja, ki so povezana s starostjo = Social work as a response to old-age related risks. *Pogled* (Ljubl.), 4, 1–2: 59–74.

- Mali, J. (2009b). Sožitje med generacijami kot ga razumemo v socialnem delu: sožitje generacij. V: Bezjak, S. (ur.), *Vloga starejših v sodobni slovenski družbi: zbornik*. Ljubljana: Inštitut Hevrek! (70–76).
- Mali, J. (2002). Starost, emocije in emocionalno delo. *Socialno delo*, 41, 6: 317–323.
- Mali, J. (2011). Uvajanje zagovorništva starejših oseb. V: Tratnik-Volasko, M. (ur.), *Zagovorništvo starejših*, (Zbornik referatov in razprav, 2011, št. 1). Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije (15–27).
- Mesec, B. (1996). Izziv starosti – odgovori socialnega dela v Evropi. *Socialno delo*, 35, 3: 237–246.
- Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Mesec, B. (2006). Očarani z močjo. *Socialno delo*, 45, 3–5: 235–247.
- Miloševič Arnold, V. (1999). Razvoj in značilnosti socialnega dela s starimi ljudmi. *Kaljenje*, 1: 8–24.
- Miloševič Arnold, V. (2003). *Socialno delo s starimi ljudmi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Musek, J. (1993a). *Osebnost in vrednote*. Ljubljana: Educy.
- Musek, J. (1993b). *Osebnost pod drobnogledom*. Maribor: Založba Obzorja.
- Musek, J. (1993c). *Psihologija, človek in družbeno okolje*. Ljubljana: Educy.
- Nagode, M., (2009). Organizirana pomoč za stare ljudi, ki živijo na domu: pomoč na domu in varovanje na daljavo. V: Hlebec, V. (ur.), *Starejši ljudje v družbi sprememb*. Dialogi, (letnik 10). Maribor: Aristej (125–138).
- Novak, M., Černigoj Sadar, N., Dragoš, S., Dremelj, P., Ferligoj, A., Hlebec, V., Kogovšek, T., Nagode, M. (2004). *Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije*. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.
- Pečjak, V. (1998). *Psihologija tretjega življenjskega obdobja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Pentek, M. (2005). Nasilje in zloraba nad starejšimi. V: Kožuh Novak, M. (ur.), *Starejši o nasilju nad starejšimi v slovenski družini*. Ljubljana: Slovenska filantropija, Združenje za promocijo prostovoljstva, Zveza društev upokojencev Slovenije (56–57).
- Požarnik, H. (1981). *Umetnost staranja: leta, predsodki in dejstva*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Ramovš, J. (2003). *Kakovostna starost*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Ramovš, J. (2006). *Kakovostno staranje in sožitje generacij v Komendi*. Komenda: Občina Komenda.

Ramovš, J. (2007). *Kakovostno staranje in poti do njega V: Starič, M. (ur.), Praktični vodnik za upokoјence: Pravice, možnosti in priložnosti*. Ljubljana: Založba Maks Viktor (64–69).

Ramovš, J. (2012). *Za kakovostnejše staranje in lepše sožitje med generacijami*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje.

Rener, T., Sedmak, M., Švab, A., Urek, M. (2006). *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Založba Annales.

Selič, P., (2005). *Nasilje nad starejšimi - o motivaciji, moči (pooblastilih) in potrebnih virih za ukrepanje*. V: Kožuh Novak, M. (ur.), *Starejši o nasilju nad starejšimi v slovenski družini*. Ljubljana: Slovenska filantropija, Združenje za promocijo prostovoljstva, Zveza društev upokoјencev Slovenije (78–82).

Setterlund, D., Tilse, C., Wilson, J., Mccawley, A., Rosenman, L. (2007). Understanding financial elder abuse in families: the potential of routine activities theory. *Ageing and Society*, 27: 599–614.

Šadl, Z., Hlebec, V. (2009). »Saj veš, se najprej na domačega obrneš«- Emocionalna opora v družinskih omrežjih. V: Hlebec, V. (ur.), *Starejši ljudje v družbi sprememb*. Dialogi, (letnik 10). Maribor: Aristej (237– 253).

Šircelj, M., (2009). *Staranje prebivalstva v Sloveniji*. V: Hlebec, V. (ur.), *Starejši ljudje v družbi sprememb*. Dialogi, (letnik 10). Maribor: Aristej (15–43).

Tratnik-Volasko, M. (ur.). *Zagovorništvo starejših*, (Zbornik referatov in razprav, 2011, št. 1). Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.

Vertot, N. (2008). *Prebivalstvo Slovenije se stara - potrebno je medgeneracijsko sožitje*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

Zdorkowski, T., Galbraith, M. (1985). An Inductive Approach to the Investigation of Elder Abuse. *Ageing and Society*, 5: 413–429.

Žiberna, A., (2005). *Individualne in institucionalne oblike zlorab, nasilja nad starejšimi*. V: Kristančič, A. *Nova podoba staranja - siva revolucija*. Ljubljana: Združenje svetovalnih delavcev Slovenije (187–196).

Žiberna, A. (ur.), Kožuh - Novak, M. (ur.) (2007). *Odnos do starejših v slovenski javnosti : [zamolčane zgodbe]*. Ljubljana: Zveza društev upokoјencev Slovenije: Slovenska filantropija, društvo za promocijo prostovoljnega dela.

Internetni viri:

Statistični urad RS 2011, Projekcije prebivalstva za Slovenijo 2010- 2060 – končni podatki. Dostopno prek: [http://www.stat.si/novica\\_prikazi.aspx?id=3989](http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3989) ( 24. 3. 2014).

Statistični urad RS 2012, Vse starejši in vse dlje aktivni. Dostopno prek: [http://www.stat.si/novica\\_prikazi.aspx?id=5044](http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=5044) ( 24. 3. 2014).

Živimo v družbi, ki starost velikokrat enači s koncem življenja. Veliko ljudi živi z mislijo, da je starost zadnja postaja v življenju, v kateri le čakajo na smrt. Mnogi pozabljajo, da se tudi v starosti lahko zgodijo številne dobre in pozitivne izkušnje, ki obdobje starosti obogatijo in osebno izpopolnijo. Splošno negativna mnenja glede starosti privedejo do izključevanja starih ljudi iz družbenega dogajanja, medosebnih odnosov, kar pa ustvari ranljive skupine starih ljudi, ki se vsakodnevno soočajo z notranjimi stiskami, strahovi in drugimi težavami. Družina starega človeka in njegovo socialno okolje lahko največ pripomoreta k kakovostnemu preživljanju obdobja starosti. Predstavila sem tudi nasilje nad starim človekom v njegovem socialnem okolju, oblike nasilja in značilnosti povzročiteljev ter ozaveščanje o nasilju nad starimi ljudmi v javnosti. Viri moči so najpomembnejša mreža različnih sposobnosti, navad, izkušenj, oseb, osebnostnih lastnosti, ki staremu človeku pomagajo pri soočanju s težavami in premagovanju stisk, ki nastanejo ob različnih izkušnjah nasilja. Socialno delo s starimi ljudmi temelji na celostni obravnavi posameznega primera. Kot je pomemben poglobljen osebni odnos s sočlovekom, je pomembno tudi prepoznavanje in poglobljeno raziskovanje življenja oseb, ki spadajo v ranljivejše skupine ljudi. Zaradi tega sem se odločila za raziskovanje življenja oseb, ki so doživeli nasilje v svojem socialnem okolju.

V raziskavi sem želela ugotoviti, kako živijo stari ljudje, ki so doživeli nasilje, kakšne vrste socialnih stikov imajo in kako pogosto. Zanimalo me je, kakšne so bile izkušnje z nasiljem in njihovo osebno doživljanje ter odzivanje ob tem. Kateri so tisti viri moči, ki starim ljudem pomagajo ob nasilju in katere druge vire moči še imajo v svojem življenju. Zanimalo me je tudi, kakšne spremembe so se zgodile na osebnem področju po izkušnji nasilja in kako so stari ljudje, ki živijo v lokalni skupnosti, povezani s formalnimi oblikami pomoči, kakšen je odnos do teh ustanov in katere so možne ovire pri vzpostavljanju stikov s formalnimi organizacijami.

Ugotovila sem, da imajo stari ljudje veliko stikov in pogoste stike z različnimi osebami v svojem okolju, zelo pogosti so dobri odnosi s sosedi. Mobilnost in fizična pomoč sta pomembni potrebi, želje pa so zelo različne, v ospredju je želja po zdravju in dobrih medosebnih odnosih. Največ je psihičnega nasilja, ki se dogaja v povezavi z drugimi oblikami nasilja, največkrat pa je povzročitelj

družinski član in druge osebe v srednjih letih. Stari ljudje doživljajo različne občutke nelagodja in manjvrednosti ter se zelo različno odzivajo na nasilje. Pokazalo se je, da imajo stari ljudje veliko virov moči, s katerimi si pomagajo pri premagovanju stisk, poleg tega pa še druge vire moči, na katere se lahko oprejo in jim dajejo moč. Večjih sprememb na osebnem področju po izkušnji nasilja ni, razen spremembe nekaj navad in novo spoznanje. Na področju stikov s formalnimi oblikami pomoči stari ljudje le redko prosijo oz. kličejo tovrstno pomoč, večinoma tudi ni želje po takšni pomoči, obstaja pa nekaj ovir, ki preprečujejo vzpostavitev stika s formalnimi ustanovami.

Upam, da sem z raziskavo prinesla še en vpogled v življenja starih ljudi, ki doživljajo nasilje in s tem pripomogla tudi k boljšemu poznavanju razmer na področju dela s starimi.

## 10 PRILOGE

### Priloga 1: SMERNICE ZA INTERVJU

#### SOCIALNO ŽIVLJENJE

S kom in kje živite (stanovanje, hiša)? Koliko imate otrok? Se z vsemi dobro razumete?

Kako ostajate povezani s svojimi družinskimi člani, kako pogosto se srečujete (preko telefona, pogosti obiski, pomembni dogodki)? Se počutite sprejete in koristne v vašem domačem okolju?

Ste vključeni v kakšno organizacijo oz. društvo? Si tega želite?

S katerimi drugimi ljudmi v lokalni skupnosti imate tudi stike?

Izpostavite nekaj potreb in želja, ki so se pri vas pojavile v obdobju starosti?

#### IZKUŠNJE Z NASILJEM

Ste se osebno že srečali z nasiljem v obdobju starosti? Na kratko povejte kako se je zgodilo oziroma se dogaja? Obstaja kakšen poseben dogodek, ki izzove nasilje nad vami?

Kako pogosto se je nasilje dogajalo?

Kdo izvaja oziroma je izvajal nasilje nad vami? Koliko je ta oseba stara in kakšen je njen delovni status?

Kako ste se ob nasilnem vedenju počutili, kaj ste občutili?

Kako ste se odzvali na nasilje? Ste koga poklicali? Ste preizkusili različne možnosti, da se nasilje ne bi več pojavljalo?

Kakšen je danes vaš pogled na nasilno situacijo? Vas še vedno vznemirja?

#### VIRI MOČI

Na katero svojo osebnostno lastnost ste ponosni?

Na katere dogodke v svojem življenju ste ponosni?

Katere svoje izkušnje in znanja bi izpostavili? Kaj se vam zdi, da delate dobro, ste v nečem dobri?

Na katero osebo oziroma ljudi se lahko obrnete v stiski? Kdo vam je največkrat pomagal, ko ste potrebovali kakršnokoli pomoč? Kakšna je ta pomoč bila? Imate prijatelje, sosede oziroma znance, ki jih pokličete, se srečate in se z njimi pogovarjate, jim zaupate? Koliko je takih oseb?

Katera stvar, predmet, pojem vas spravi v dobro voljo? Na kaj najraje pomislite, da odženete stran slabe misli? Obstaja kakšna stvar, s katero si pomagате ob nasilnem dejanju? Kje se vam zdi, da dobite največ moči in opore, da premagate nasilne situacije, četudi se kasneje večkrat ponovijo?

Ali ob vsakem izbruhu nasilja nad vami uporabite enake vire moči ali različne? Se vam zdi, da je virov moči (oseb, predmetov, znanj, pojmov, sposobnosti in osebnostnih lastnosti, ki vam lahko pomagajo) vse več ali vse manj?

#### SPREMEMBE NA NEFORMALNEM PODROČJU

Ste po osebni izkušnji nasilja spremenili katero od svojih navad? Se je spremenila kakšna vaša želja za življenje v starosti? Ste se po izkušnji nasilja začeli ukvarjati s kakšno novo dejavnostjo? Katera je ta stvar?

Česa si želite v svojem domačem okolju-v stikih z družinskimi člani, članom; stik s sosedi,...? Ste po izkušnji navezali stik s kakšno novo osebo v domačem okolju? Kdo je ta oseba?

#### ODNOS DO POMOČI FORMALNIH USTANOV IN ZADOVOLJSTVO Z NJIHOVIM DELOM

Ste po zadnji izkušnji nasilja imeli stik s katero od organizacij npr. policija, Center za socialno delo, društvo upokojencev? Kako ste z njimi stopili v kontakt in kakšen je bil ta stik, kakšen se vam je zdel njihov odnos na vašo situacijo? Če te izkušnje z osebami iz kakšne organizacije niste imeli ali bi si jo želeli?

Ste po izkušnji nasilja skušali pridobiti kakšno informacijo glede nasilja, kje in kako? Ali veste, da se lahko obrnete po pomoč tudi k določenim organizacijam (skupine za samopomoč,...)? Ali si te pomoči želite? Veste kako stopiti v kontakt z njimi?

Kaj se vam zdi največja ovira pri iskanju pomoči pri določenih organizacijah oz. ljudeh, ki ne prihajajo iz vašega domačega okolja?

## Priloga 2: ZAPIS INTERVJUJEV IN IZBOR RELEVANTNIH POJMOV BESEDILA

**INTERVJU št. 1: moški, 82 let, pogovor opravljen 15.5.2014**

### **SOCIALNO ŽIVLJENJE**

**S kom in kje živite (stanovanje, hiša)? Koliko imate otrok? Se z vsemi dobro razumete?**

Trenutno živim pri prijatelju, s katerim se zelo dobro razumem, v dvodružinski stanovanjski hiši. Nimam otrok, sem samski.

**Kako ostajate povezani s svojimi družinskimi člani (preko telefona, pogosti obiski, pomembni dogodki)? Se počutite sprejete in koristne v vašem domačem okolju?**

Nimam svojih družinskih članov, z sorodniki kontaktiram malo, v glavnem le preko telefona, obiščem pa jih le dvakrat na leto. Prijatelj mi je izredno hvaležen za vso izdatno pomoč, ki mu jo vsakodnevno nudim v domačem okolju. V kroničnem pomanjkanju časa kaj več že skoraj ne morem storiti.

**Ste vključeni v kakšno organizacijo oz. društvo? Si tega želite?**

Nisem vključen v nobeno organizacijo oz. društvo v lokalnem območju in tega tudi zaenkrat nimam namena storiti.

**S katerimi drugimi ljudmi v lokalni skupnosti imate tudi stike?**

Stike imam s sosedi, v lokalni skupnosti pa s trgovkami v trgovini ter delavkami na pošti in banki.

**Izpostavite nekaj potreb in želja, ki so se pri vas pojavile v obdobju starosti?**

Uspešno kljubujem starostnim težavam, bojim se le, če mi oktobra meseca ne bi več podaljšali vozniškega dovoljenja. V dom za stare se ne bi rad preselil, mislim, da bi bilo bolje, če bi država bolje poskrbela za oskrbo starejših na domu. V starostnem obdobju si želim predvsem še kakšno potovanje po svetu ter preživeti čim več veselih uric v prijetni prijateljski družbi.

### **IZKUŠNJE Z NASILJEM**

**Ste se osebno že srečali z nasiljem v obdobju starosti? Na kratko povejte kako se je zgodilo oziroma se dogaja? Obstaja kakšen poseben dogodek, ki izzove nasilje nad vami?**

V zadnjih dveh letih sem se prvič v življenju srečal z nasiljem. V hiši, v kateri živim s prijateljem v zgornjem nadstropju, sta v spodnjih prostorih nastanjena tudi njegova sestra in njen partner. Pred tremi leti, ko sem se preselil iz Ljubljane, smo bili dobri prijatelji. Pogosto smo odhajali v hribe in na morje. Vedno sem poskušal biti kavalir, tako da sem plačeval gorivo, pijačo in zakuske. Ko se je tudi moje finančno stanje poslabšalo, je bilo tudi mojega kavalirstva konec. Zato sem pri sestri svojega prijatelja in njenemu partnerju naletel na nerazumevanje. Iz gole zavisti, češ, da pomagam samo svojemu prijatelju, sta me začela zmerjati in me žaliti z vsemi mogočimi nesramnimi izrazi. Največkrat sta me prijateljeva sestra in njen partner obtoževala, da jim vedno onesnažim hodnik, ki sem ga uporabljal za vstop v zgornje nadstropje.

**Kako pogosto se je nasilje dogajalo?**

Takšno nasilje se je dogajalo večkrat na dan, vedno, kadar sem vstopal v hišo skozi garažna vrata po hodniku mimo njunega stanovanjskega prostora.

**Kdo izvaja oziroma je izvajal nasilje nad vami? Koliko je ta oseba stara in kakšen je njen delovni status?**

Takšno nasilje je izvajal predvsem partner prijateljeve sestre, star že skoraj 40 let, ki je redno zaposlen.

**Kako ste se ob nasilnem vedenju počutili, kaj ste občutili?**

Ob takšnem nasilnem vedenju sem se počutil do skrajnosti ponižanega.

**Kako ste se odzvali na nasilje? Ste koga poklicali? Ste preizkusili različne možnosti, da se nasilje ne bi več pojavljalo?**

Na njuno nasilje se nisem mogel odzvati, ker sta me vedno prevpila. Ko me je nekoč partner prijateljeve sestre udaril z roko po kapi, sem mu zagrozil, da bom takoj poklical policijo, če se me samo še enkrat dotakne. Tovrstno nasilje se od takrat ni več ponovilo. Da se nasilje ne bi več ponavljalo, sem poskušal, po prijateljevem nasvetu, samo še z ignoriranjem.

**Kakšen je danes vaš pogled na nasilno situacijo? Vas še vedno vznemirja?**

Trenutno je zavladal mir v hiši, vendar, kar je res, se še vedno počutim ogroženega z njune strani.

## **VIRI MOČI**

**Na katero svojo osebnostno lastnost ste ponosni?**

Ponosen sem predvsem na svojo sprajljivost in vztrajnost. V morebitnih sporih z ljudmi sem se vedno pripravljen pogajati in pozabiti na vsa nesoglasja.

**Na katere dogodke v svojem življenju ste ponosni?**

Ponosen sem na to, da izhajam iz številne, revne, kmečke družine. Po druge svetovne vojne smo živeli pod Italijo, oče pa nas je, kot zaveden Slovenec, vzgajal v ljubezni do materinega jezika. Ponosen sem, da izhajam iz partizanske družine. Ponosu sem, da sem obiskal vse kontinente sveta. Več let sem sodeloval pri geoloških raziskavah v deželah vzhodne Afrike: Etiopiji, Tanzaniji, Keniji in Mozambiku ter v biški britanski Gvajani v Južni Ameriki pod zelo težkimi življenjskimi pogoji: zaradi neugodnih klimatskih razmer, izpostavljenosti divjim živalim, predvsem pa kačam, ko sem v srečanju z njimi dvakrat gledal smrti v oči. V Etiopiji sem staknil malarijo, zato sem na infekcijski kliniki v Ljubljani pri temperaturi skoraj 42 stopinj skoraj gledal smrti v oči. V vseh deželah tretjega sveta smo delali pod nenormalnimi pogoji. V Eritreji smo se izogibali upornikom, ki so se borili za neodvisnost, v Tanzaniji je divjala vojna z Ugando, v Mozambiku pa so nam grozili uporniki, ki so prihajali iz Južnoafriške unije in so ubili enega italijanskega in dva sovjetska geologa. Vozil sem po zaminiranih poteh, na katerih so mnogi kamioni zleteli v zrak, tudi s človeškimi žrtvami. Ponosen sem, da sem prehodil skoraj vse slovenske gore ter se udeleževal trekingov v tuja gorstva: trikrat v Himalajo, v Ande, na Kilimanjaro in na vulkane v Mehiki. Severno od skupine Anapurn v Nepalju sva se s kolegom povzpela celo na 6.197 metrov visok vrh. Ponosen sem tudi, da sem vedno v življenju poskušal pomagati ljudem potrebnim pomoči, kar počnem še danes, čeprav velikokrat tudi preko svojih možnosti.

**Katere svoje izkušnje in znanja bi izpostavili? Kaj se vam zdi, da delate dobro, ste v nečem dobri?**

Med svoje bogate življenjske izkušnje in znanja štejem predvsem mnogoštevilne kontakte, ki sem jih vzpostavljaj z ljudmi iz celega sveta, različnih ras in kultur. Na črnem kontinentu sem skušal biti vedno enakopraven z domačini. Dokaz za to so bile tudi njihove solze, ko sem odhajal.

**Na katero osebo oziroma ljudi se lahko obrnete v stiski? Kdo vam je največkrat pomagal, ko ste potrebovali kakršnokoli pomoč? Kakšna je ta pomoč bila? Imate prijatelje, sosede oziroma znance, ki jih pokličete, se srečate in se z njimi pogovarjate, jim zaupate? Koliko je takih oseb?**

V stiski sem se vedno obračal na odlične sosede. Njim sem zaupal vse svoje težave. Oni so me vedno spodbujali. V veliko tolažbo mi je, kar mi je zaupal tudi prijatelj, da te imajo vsi ljudje tukaj zelo radi. V največjo oporo pa mi je vsekakor moj odličen prijatelj, ki me vedno spodbuja in hrabri.

**Katera stvar, predmet, pojem vas spravi v dobro voljo? Na kaj najraje pomislite, da odženete stran slabe misli? Obstaja kakšna stvar, s katero si pomagata ob nasilnem dejanju? Kje se vam zdi, da dobite največ moči in opore, da premagate nasilne situacije, četudi se kasneje večkrat ponovijo?**

V dobro voljo me vedno spravijo srečanja z mojimi sosedi ter bivanje v lepi naravi, saj se mi iz enega balkona razprostira pogled na travnik in gozd s sprehajajočimi se srnami, iz drugega balkona pa na veverici, ki plezajo po orehih. Ob nasilnih dejanjih si pomagam tudi tako, da vzamem pohodne palice in nahrbtnik in se odpravim na bližnjo goro. Nasilne situacije premagujem tudi tako, da se pogosteje zatekam k dobrim sosedom ali pa v prijetnem pomenkovanju s prijateljem. Menim pa, da lahko človek najde največ moči in opore, predvsem v delu, ker le delo nas krepi in bogati.

**Ali ob vsakem izbruhu nasilja nad vami uporabite enake vire moči ali različne? Se vam zdi, da je virov moči (oseb, predmetov, znanj, pojmov, sposobnosti in osebnostnih lastnosti, ki vam lahko pomagajo) vse več ali vse manj?**

Ob vsakem ponovnem izbruhu nasilja dobivam vse tršo kožo. Neprijetnim sostanovalcem se poskušam čim bolj izogibati. Pri tem mi je v veliko pomoč moja vztrajnost ter prijateljevo bodrenje.

## **SPREMEMBE NA NEFORMALNEM PODROČJU**

**Ste po osebni izkušnji nasilja spremenili katero od svojih navad? Se je spremenila kakšna vaša želja za življenje v starosti? Ste se po izkušnji nasilja začeli ukvarjati s kakšno novo dejavnostjo? Katera je ta stvar?**

Po osebni izkušnji takšnega nasilja, ki ga v življenju doslej še nisem doživel, sem postal bolj energičen in vztrajen. V starejših letih si želim čim več mirnega življenja in razumevanja med ljudmi. Kljub izkušnjam nasilja sem obdržal isti način življenja. Še vedno se ukvarjam z raziskovalno dejavnostjo, v prostem času pa tudi z gospodinjskimi opravili.

**Česa si želite v svojem domačem okolju-v stikih z družinskimi člani, članom; stik s sosedi,...? Ste po izkušnji navezali stik s kakšno novo osebo v domačem okolju? Kdo je ta oseba?**

V tem domačem okolju želim predvsem pomagati prijatelju pri premagovanju vsakodnevnih težav, s sosedi pa imam odlične odnose. Ne bi mogel izpostaviti stikov z novimi osebami, saj se z vsemi sosedi, v glavnem, dobro razumem.

## **ODNOS DO FORMALNIH USTANOV IN ZADOVOLJSTVO Z NJIHOVIM DELOM**

**Ste po zadnji izkušnji nasilja imeli stik s katero od organizacij npr. policija, Center za socialno delo, društvo upokojencev? Kako ste z njimi stopili v kontakt in kakšen je bil ta stik, kakšen se vam je zdel njihov odnos na vašo situacijo? Če te izkušnje z osebami iz kakšne organizacije niste imeli ali bi si jo želeli?**

Po izkušnji nasilja nisem nikoli stopil v stik z nobeno od navedenih organizacij. To bi storil le s pomočjo policije, v kolikor bi se verbalno nasilje sprevrglo tudi v fizično. Mnenja sem, da mora človek, dokler je še psihično in fizično dovolj močan, takšne konflikte reševati sam.

**Ste po izkušnji nasilja skušali pridobiti kakšno informacijo glede nasilja, kje in kako? Ali veste, da se lahko obrnete po pomoč tudi k določenim organizacijam (skupine za samopomoč,...)? Ali si te pomoči želite? Veste kako stopiti v kontakt z njimi?**

Nisem skušal pridobiti kakršnihkoli informacij glede nasilja. V kolikor bi smatral za potrebno, da se obrnem na pomoč k določenim organizacijam, mislim da bi znal stopiti v kontakt z njimi.

**Kaj se vam zdi največja ovira pri iskanju pomoči pri določenih organizacijah oz. ljudeh, ki ne prihajajo iz vašega domačega okolja?**

Pri iskanju pomoči pri določenih organizacijah mislim, da ni nobenih ovir.

## **INTERVJU št. 2: moški, 70 let, pogovor opravljen 13.5.2014**

### **SOCIALNO ŽIVLJENJE**

**S kom in kje živite (stanovanje, hiša)? Koliko imate otrok? Se z vsemi dobro razumete?**

Živim z ženo v svoji hiši, imam 3 otroke, dve hčeri in sina. Razumemo se z vsemi, z vsemi govorimo, hčerki sta vredni, sin pa je »problematičen«.

**Kako ostajate povezani s svojimi družinskimi člani (preko telefona, pogosti obiski, pomembni dogodki)? Se počutite sprejete in koristne v vašem domačem okolju?**

S hčerama imava veliko osebnih stikov, z eno se vidiva vsak dan, z drugo vsaj dvakrat na teden. S sinom imava občasne stike, sedaj veliko manj, saj živi svoje življenje, se pa slišimo po telefonu mogoče vsak mesec. Srečujemo se ob različnih praznovanjih in rojstnih dnevih, tudi z vnuki preživiva veliko časa.

V domačem okolju se počutim zelo sprejetega in koristnega. Pomagam, ko nekdo rabi pomoč, pomagam tudi sosedom in hčerama, sodelujem pri različnih dejavnostih in tako dopolnujem svoje življenje.

**Ste vključeni v kakšno organizacijo oz. društvo? Si tega želite?**

Sam sodelujem v društvu upokojencev, kjer imamo sekcijo šaha, ki se ga vsak teden udeležim, sem član planinskega društva, podporni član godbe in športnega društva. Poleg tega sem tudi občinski svetnik in član gasilskega društva. Povsod sem zadovoljen in vesel, da lahko sodelujem pri aktivnostih.

**S katerimi drugimi ljudmi v lokalni skupnosti imate tudi stike?**

Občasno se družimo tudi s sosedi. Drugače pa grem vsak dan v trgovino po kruh, velikokrat govorim z županom občine. V zadnjem času sem zaradi poškodbe obiskal tudi zdravnika in lekarno.

**Izpostavite nekaj potreb in želja, ki so se pri vas pojavile v obdobju starosti?**

Zaenkrat nimam posebnih potreb in sem zadovoljen z življenjem. V prihodnosti si želim, da ostane tako kot je. Trenutno mi ne manjka nič, živim neobremenjeno in sem zadovoljen z življenjem.

## **IZKUŠNJE Z NASILJEM**

**Ste se osebno že srečali z nasiljem v obdobju starosti? Na kratko povejte kako se je zgodilo oziroma se dogaja? Obstaja kakšen poseben dogodek, ki izzove nasilje nad vami?**

Osebno sem se srečal z nasiljem. Zgodba je zelo dolga in se je začela že v mojih mlajših letih, vendar je do nasilnih dejanj prihajalo tudi v času, ko sem se že upokojil. Na začetku je moj sin delal manjše prestopke, ki pa so se stopnjevali, dobil je neprimerno družbo, kar je nanj slabo vplivalo. Z leti se je teh prekrškov nabralo zelo veliko, večkrat je imel tudi težave z organi pregona. Občasno je prihajalo do fizičnega nasilja doma, takrat je bil alkoholiziran in nasilen. Nekaj let nazaj se me je fizično lotil, takrat sem ga še obvladal in ga prijavil organom pregona, ti so ga tudi obsodili na 4 letno zaporno kazen. Po prestani kazni se je vrnil domov. Z ženo sva mu dala še eno priložnost, mislila sva, da je izkušnja z zaporom pozitivno vplivala nanj in se nasilje ne bo več dogajalo. Temu ni bilo tako, postal je še agresivnejši, pojavil se je ponovni fizični obračun z mano. Ponovno sem ga ovadil in odpeljali so ga v pripor ter na prestajanje zaporne kazni. Sedaj še pride domov, vendar mu ne dovolim, da živi pri nama. Sedaj hočeva mirno življenje.

Nasilen je bil vedno, ko je bil v alkoholiziranem stanju, v treznem stanju je bil priden. Fizično se je name spravil, ko je bil pijan.

Ko sem se upokojil, sem se začel rekreativno ukvarjati s kolesarjenjem. Ko sem nekega dne kolesaril, me je klicala hči in mi rekla, naj se vrnem, da sin ustrahuje celotno družino in jim govori, da je sedaj on gospodar v hiši in, da bodo sedaj ubogali njega. Ko sem prišel, me je udaril, vendar sem ga obvladal. Nasilen je bil tudi do mojega zeta, kjer je posredoval z nožem. Do žene ni bil nikoli fizično nasilen.

**Kako pogosto se je nasilje dogajalo?**

Nasilje doma je bilo občasno, bolj je bil nasilen po lokalih in do drugih ljudi, kar sva potem z ženo izvedela iz policijskih zapisov.

**Kdo izvaja oziroma je izvajal nasilje nad vami? Koliko je ta oseba stara in kakšen je njen delovni status?**

Sin je star 46 let in ne hodi v službo, je brezposeln in živi od socialne podpore, ne vem ali dela priložnostna dela in je odvisnik od alkohola. Sam sem mu priskrbel službo, ko je bil še zelo mlad, saj to mu je verjetno tudi škodovalo, saj je imel veliko denarja, bil je mlad in ni imel nobenih obveznosti.

**Kako ste se ob nasilnem vedenju počutili, kaj ste občutili?**

Ob teh dejanjih sem se počutil zelo nelagodno, bilo me je tudi strah. Skušal sem mu pomagati z lepimi besedami, vendar dlje kot do obljub ni prišlo. Ko je prišel v svojo družbo je bilo konec.

**Kako ste se odzvali na nasilje? Ste koga poklicali? Ste preizkusili različne možnosti, da se nasilje ne bi več pojavljalo?**

Na nasilje smo se vedno odzvali s pogovorom, največ se je z njim pogovarjala žena, sam sem se raje umaknil. Nekajkrat smo morali poklicati tudi organe pregona, da so ga odpeljali. Vedno smo se odzvali z besedo, nikoli nazaj z nasiljem, saj nasilje rodi nasilje.

**Kakšen je danes vaš pogled na nasilno situacijo? Vas še vedno vznemirja?**

Danes me to nič ne vznemirja, nimamo veliko stikov in se s tem ne obremenjujem. Žena to sprejema drugače, se nekoliko obremenjuje, saj je njegova mati in je drugače. Moški imamo svoj značaj in drugačen karakter, se mi zdi, da drugače razvita čustva.

## **VIRI MOČI**

**Na katero svojo osebnostno lastnost ste ponosni?**

Ponosen sem na to, da sem priden in marljiv človek. V življenju sem počel veliko stvari, delal 40. let pri istem podjetju. Vse kar sva naredila z ženo, sva ustvarila skupaj, včasih smo tudi eden drugemu pomagali, saj smo bili vsi brez stanovanj. Bil sem tudi samouk mesar, tako da sem se priložnostno ukvarjal z mesarstvom. Tudi v poletnih mesecih smo si veliko pomagali in bili prijatelji.

**Na katere dogodke v svojem življenju ste ponosni?**

Ponosen sem na to, da sem po 40. letih dela v pokoju in mi služi zdravje. Velik pomen dajem mojim aktivnostim na področju gasilstva in humanitarnih organizacij. Vseskozi sem bil udeležen v lokalni samoupravi. Živim s krajem, v katerem živim in z ljudmi, če le lahko pomagam vsakemu.

**Katere svoje izkušnje in znanja bi izpostavili? Kaj se vam zdi, da delate dobro, ste v nečem dobri?**

Izpostavil bi moje dolgoletne izkušnje z gasilstvom, v zadnjem času pa tudi izkušnje, ki sem jih pridobil kot svetnik. Moja naloga in naloga drugih svetnikov je, da pomagamo ljudem in tega se sam držim. Prej sem že omenil, da sem se ukvarjal z mesarstvom in s tem pomagal veliko ljudem.

**Na katero osebo oziroma ljudi se lahko obrnete v stiski? Kdo vam je največkrat pomagal, ko ste potrebovali kakršnokoli pomoč? Kakšna je ta pomoč bila? Imate prijatelje, sosede oziroma znance, ki jih pokličete, se srečate in se z njimi pogovarjate, jim zaupate? Koliko je takih oseb?**

V težavah se lahko obrnem na sorodnike, s katerimi se odlično razumem. To so moji bratje in sestre, s katerimi smo si veliko pomagali v mladosti, sedaj imamo kar smo si želeli, moji dve hčeri in zeta, ki pomagajo, ko so kakšne večje stvari za postoriti. Gradimo tudi počitniško hišo in tam sodelujeva z zetom. Večino stvari zaenkrat še lahko narediva sama z ženo. Z ženo se odlično razumeva, eden drugemu sva v veliko oporo. Z leti dozoriš in spoznaš, da se je skregati zelo lahko, sprava pa je težka. Imam prijatelje, tudi s sosedi se dobro razumem, veliko se pogovarjamo s hčerama, ki jim zaupam, ogromno ljudi srečujem v okolju, kjer sem dejaven.

Največ opore im moči dobim od ljudi, s katerimi se razumem in od žene. Z ženo vsako jutro sediva za mizo, ona ob kavi, jaz pa za časopisi z jabolkom in se pogovarjava.

**Katera stvar, predmet, pojem vas spravi v dobro voljo? Na kaj najraje pomislite, da odženete stran slabe misli? Obstaja kakšna stvar, s katero si pomagata ob nasilnem dejanju? Kje se vam zdi, da dobite največ moči in opore, da premagate nasilne situacije, četudi se kasneje večkrat ponovijo?**

Najbolj vesel in dobre volje sem v krogu družine, z vnuki, imava tudi že pravnukinjo. Da odženem stran slabe misli pa grem vedno med ljudi. Z njimi se pogovarjam, najslabše je, če se zapreš in tuhtaš. Med ljudmi pa pozabiš tegobe, ki te tarejo. Sam odkrito povem, ne držim v sebi tistega, kar me obremenjuje, zato sem tudi pristopil k pogovoru.

**Ali ob vsakem izbruhu nasilja nad vami uporabite enake vire moči ali različne? Se vam zdi, da je virov moči (oseb, predmetov, znanj, pojmov, sposobnosti in osebnostnih lastnosti, ki vam lahko pomagajo) vse več ali vse manj?**

Izkušnje, ki jih imam, pridejo prav in mi pomagajo, rad jih prenašam tudi na mlajše. Zdi se mi, da je vse več oseb, ki mi pomagajo in tudi vsaka izkušnja in sposobnosti pridejo prav.

#### **SPREMEMBE NA NEFORMALNEM PODROČJU**

**Ste po osebni izkušnji nasilja spremenili katero od svojih navad? Se je spremenila kakšna vaša želja za življenje v starosti? Ste se po izkušnji nasilja začeli ukvarjati s kakšno novo dejavnostjo? Katera je ta stvar?**

Po izkušnji z nasilje se bistvene navade niso spremenile. Ostajam tak kot sem bil. Razmišljam tako, da če ljudem ne moreš pomagati, jim tudi gorja ne delaj. V politiki bi morali biti enotni, delati v dobrobit ljudi, sedaj pa politika kljub stiski ljudi nagaja na vseh področjih. Nisem se začel ukvarjati z nobeno novo dejavnostjo zaradi izkušnje nasilja.

**Česa si želite v svojem domačem okolju-v stikih z družinskimi člani, članom; stik s sosedi,...? Ste po izkušnji navezali stik s kakšno novo osebo v domačem okolju? Kdo je ta oseba?**

V prihodnosti si želim, da odnosi, ki jih imamo z ljudmi v domačem okolju ostanejo takšni kot so ali celo boljši. Z nobeno novo osebo v domačem okolju nisem po izkušnji nasilja navezal stika.

#### **ODNOS DO FORMALNIH USTANOV IN ZADOVOLJSTVO Z NJIHOVIM DELOM**

**Ste po zadnji izkušnji nasilja imeli stik s katero od organizacij npr. policija, Center za socialno delo, društvo upokojencev? Kako ste z njimi stopili v kontakt in kakšen je bil ta stik, kakšen se vam je zdel njihov odnos na vašo situacijo? Če te izkušnje z osebami iz kakšne organizacije niste imeli ali bi si jo želeli?**

Stik sem imel z organi pregona in Centrom za socialno delo. Policijo sem ob nasilnem dejanju poklical sam, iz Centra za socialno delo pa sva potem z ženo dobivala vabila na pogovore, da jim obrazloživa situacijo. Ob tem bi rad povedal, da sva oba z ženo zelo nezadovoljna in razočarana z delom centra za socialno delo. V določenih stvareh so naju razumeli. Veva, da imajo veliko takih zgodb in težko delo, vendar so nama svetovali, da naj ob nasilnem dejanju, greva ven iz hiše, za en teden v toplice. Sam sem jim rekel, da ob nasilnem dejanju, ko nas je bilo strah živeti v lastni hiši, jaz ne bom pustil, da mi lumpi razdejajo in uničijo hišo. Rekel sem, da lahko potem živim v toplicah za vedno. Želel bi si, da bi imeli bolj ostre ukrepe, zdi se mi tudi, da premalo sodelujejo s policijo.

**Ste po izkušnji nasilja skušali pridobiti kakšno informacijo glede nasilja, kje in kako? Ali veste, da se lahko obrnete po pomoč tudi k določenim organizacijam (skupine za samopomoč,...)? Ali si te pomoči želite? Veste kako stopiti v kontakt z njimi?**

Pri izkušnji nasilja sem vedel, da se lahko obrnem tudi na varuha za človekove pravice, vendar sem si misli, da če policija nič ne more narediti, tudi varuh za človekove pravice ne bo. Kakšne druge organizacije pa nisem poznal. Sedaj ne rabim nobene pomoči več, saj sem zadovoljen z življenjem, ki ga imam.

**Kaj se vam zdi največja ovira pri iskanju pomoči pri določenih organizacijah oz. ljudeh, ki ne prihajajo iz vašega domačega okolja?**

Mislim, da za policijo vsak ve kam mora poklicati in tudi sam sem vedno poklical njih. Za kakšno drugo organizacijo bi moral dobiti telefonsko številko iz imenika. Kakšnih večjih ovir pa ne vidim.

**INTERVJU št.3: ženska, 83 let, pogovor opravljen 11.4.2014**

## **SOCIALNO ŽIVLJENJE**

**S kom in kje živite (stanovanje, hiša)? Koliko imate otrok? Se z vsemi dobro razumete?**

Živim sama v svoji hiši, sin pa s svojo družino živi v zgornjem nadstropju. Mož je umrl že zelo kmalu, sama sem ostala s štirimi otroki. Z vsemi otroki se dobro razumem.

**Kako ostajate povezani s svojimi družinskimi člani (preko telefona, pogosti obiski, pomembni dogodki)? Se počutite sprejete in koristne v vašem domačem okolju?**

S hčerkami se največkrat slišimo po telefonu, skoraj vsak dan me pokličejo, enkrat ena drugič druga. Včasih so me obiskale večkrat, zdaj mogoče enkrat na mesec. Smo pa skupaj ob rojstnih dnevih. Sina pa vidim vsak dan. Sprejeto se počutim v vasi, kjer živim, med sosedi, doma pa bolj ne, ko pride do žaljenja pa sploh ne.

**Ste vključeni v kakšno organizacijo oz. društvo? Si tega želite?**

Nisem vključena v nobeno organizacijo in si tega ne želim.

**S katerimi drugimi ljudmi v lokalni skupnosti imate tudi stike?**

Jah največkrat grem k zdravniku pa v lekarno. Včasih, če imam prevoz, grem v trgovino po kakšno malenkost. Zadnje dva meseca me obiskuje tudi patronažna sestra pa župnik pride vsak mesec.

**Izpostavite nekaj potreb in želja, ki so se pri vas pojavile v obdobju starosti?**

V zadnjih letih težko hodim zaradi obrabe sklepov. Težje opravljam hišna opravila, vendar še vedno vse naredim sama. Občasno pride katera od hčerk, da mi pospravi. Potrebujem pa prevoz v trgovino, lekarno in k zdravniku. Želim si zdravlja in moči pa, da bi mi razum delal dobro.

## **IZKUŠNJE Z NASILJEM**

**Ste se osebno že srečali z nasiljem v obdobju starosti? Na kratko povejte kako se je zgodilo oziroma se dogaja? Obstaja kakšen poseben dogodek, ki izzove nasilje nad vami?**

Že sem se srečala, vendar ne vzamem tega preveč resno. Hitro oprostim, ker se ne maram prepirati. Včasih mi reče kaj takega, da me zelo užali, reče, da sem stara in nehvaležna. Včasih me sploh ne pozdravi, ko pridejo domov. Če kdaj prosim sina, da me kam pelje, se pride znašat nad mano, če ne vidim, da je utrujen in naj ga pustim pri miru. Vedno se pride prepirat, ko pridejo računi za elektriko in ostalo. Oni živijo zgoraj in so štirje, jaz sem sama in moram plačevati polovico. Velikokrat plačam kakšen račun sama, samo, da ni prepirov. Snaha mi tudi ne pusti, da k meni pride prijatelj, zato se pripelje le takrat, ko jih ni doma.

**Kako pogosto se je nasilje dogajalo?**

To se zgodi na kakšen mesec ali dva, odvisno kdaj kaj potrebujem.

**Kdo izvaja oziroma je izvajal nasilje nad vami? Koliko je ta oseba stara in kakšen je njen delovni status?**

Sinova žena je stara 44 let in je zaposlena.

**Kako ste se ob nasilnem vedenju počutili, kaj ste občutili?**

Vedno, ko se to zgodi, se počutim zelo ponižano.

**Kako ste se odzvali na nasilje? Ste koga poklicali? Ste preizkusili različne možnosti, da se nasilje ne bi več pojavljalo?**

Poklicala nisem nikogar. Največkrat se zaprem in jo pustim pri miru. Dopoldne vse naredim, potem pa grem v dnevno, kjer se v bistvu skrijem pred njo, saj ona tja ne hodi.

**Kakšen je danes vaš pogled na nasilno situacijo? Vas še vedno vznemirja?**

Še vedno me vznemirja, ker si tega ne zaslužim.

## **VIRI MOČI**

**Na katero svojo osebnostno lastnost ste ponosni?**

Ponosna sem na to, da sem poštena in delavna, čeprav se mi zdi, da mi moči pešajo. Vesela sem, da nisem hudobna.

**Na katere dogodke v svojem življenju ste ponosni?**

Ponosna sem na svoje otroke in na to, da živim v svoji hiši, ki smo jo sami zgradili.

**Katere svoje izkušnje in znanja bi izpostavili? Kaj se vam zdi, da delate dobro, ste v nečem dobri?**

To, da sem imela vedno delavne navade, ki so mi še danes ostale in pa znanja, ki jih imam v peki različnih dobrot. Vedno spečem svoje piškote, nikoli jih ne kupim.

**Na katero osebo oziroma ljudi se lahko obrnete v stiski? Kdo vam je največkrat pomagal, ko ste potrebovali kakršnokoli pomoč? Kakšna je ta pomoč bila? Imate prijatelje, sosede oziroma znance, ki jih pokličete, se srečate in se z njimi pogovarjate, jim zaupate? Koliko je takih oseb?**

Obrnem se lahko na sosede, sina in bratranca, ki so blizu in me peljejo v trgovino in po drugih opravkih. Hčerka me pelje k zdravniku. Imam ljudi, ki jim zaupam in jih tudi pokličem. Imam prijatelja, ki mu zaupam, pogovarjam se tudi s sosedi, mislim, da je kar nekaj teh ljudi.

**Katera stvar, predmet, pojem vas spravi v dobro voljo? Na kaj najraje pomislite, da odženete stran slabe misli? Obstaja kakšna stvar, s katero si pomagata ob nasilnem dejanju? Kje se vam zdi, da dobite največ moči in opore, da premagate nasilne situacije, četudi se kasneje večkrat ponovijo?**

Razveselim se, ko pridejo na obisk moji otroci in vnuki. Da odženem slabe misli, pomislim na to, da bo minilo. Pomagam si s tem, da se odmaknem. Največ moči dobim s tem, da se izognem srečanju s snaho. V pomoč mi je pogovor s kakšno sosedo, s sestro in njeno družino.

**Ali ob vsakem izbruhu nasilja nad vami uporabite enake vire moči ali različne? Se vam zdi, da je virov moči (oseb, predmetov, znanj, pojmov, sposobnosti in osebnostnih lastnosti, ki vam lahko pomagajo) vse več ali vse manj?**

Največkrat se odmaknem. Včasih rečem kaj nazaj, ampak to nima uspeha. Vse manj je vsega.

## **SPREMEMBE NA NEFORMALNEM PODROČJU**

**Ste po osebni izkušnji nasilja spremenili katero od svojih navad? Se je spremenila kakšna vaša želja za življenje v starosti? Ste se po izkušnji nasilja začeli ukvarjati s kakšno novo dejavnostjo? Katera je ta stvar?**

Želje se niso preveč spremenile. Včasih se popoldne nisem takoj zaprla v sobo, ampak sem še kaj postorila okoli hiše. Nimam nove dejavnosti.

**Česa si želite v svojem domačem okolju-v stikih z družinskimi člani, članom; stik s sosedi,...? Ste po izkušnji navezali stik s kakšno novo osebo v domačem okolju? Kdo je ta oseba?**

Želim si, da bi bilo doma vse uredi, da bi se bolje razumeli. Nisem navezala stika z novo osebo.

## **ODNOS DO FORMALNIH USTANOV IN ZADOVOLJSTVO Z NJIHOVIM DELOM**

**Ste po zadnji izkušnji nasilja imeli stik s katero od organizacij npr. policija, Center za socialno delo, društvo upokojencev? Kako ste z njimi stopili v kontakt in kakšen je bil ta stik, kakšen se vam je zdel njihov odnos na vašo situacijo? Če te izkušnje z osebami iz kakšne organizacije niste imeli ali bi si jo želeli?**

Ne, nisem imela kontakta. Ne.

**Ste po izkušnji nasilja skušali pridobiti kakšno informacijo glede nasilja, kje in kako? Ali veste, da se lahko obrnete po pomoč tudi k določenim organizacijam (skupine za samopomoč,...)? Ali si te pomoči želite? Veste kako stopiti v kontakt z njimi?**

Vem, da organizacije obstajajo, ampak si ne želim te pomoči, ker mislim, da nasilje ni tako hudo.

**Kaj se vam zdi največja ovira pri iskanju pomoči pri določenih organizacijah oz. ljudeh, ki ne prihajajo iz vašega domačega okolja?**

Mislim, da bi nasilje postalo še hujše.

**INTERVJU št.4: ženska, 72 let, pogovor opravljen 25.4.2014**

## **SOCIALNO ŽIVLJENJE**

**S kom in kje živite (stanovanje, hiša)? Koliko imate otrok? Se z vsemi dobro razumete?**

Živim sama v stanovanju v bloku. Mož mi je umrl 10 let nazaj. Imam hčerko in tri vnuke. Z vsemi se dobro razumem.

**Kako ostajate povezani s svojimi družinskimi člani (preko telefona, pogosti obiski, pomembni dogodki)? Se počutite sprejete in koristne v vašem domačem okolju?**

Največkrat me obiščeta vnukinja, včasih grem jaz k njim in hčeri za par dni. Hčerka me vsak dan pokliče po telefonu. Vsak teden se obiskujeva tudi s sestro, ki živi blizu. Se počutim sprejeto, mislim da me imajo radi moji družinski člani.

**Ste vključeni v kakšno organizacijo oz. društvo? Si tega želite?**

Ne nisem vključena v organizacijo in si tega ne želim.

**S katerimi drugimi ljudmi v lokalni skupnosti imate tudi stike?**

V bloku imam veliko sosedov. Rada se pogovarjam s trgovkami. Če je treba, grem na banko pa k frizerju in šivilji, ki je zraven. Danes noben čevlji ni v redu, zato skoraj vsakega nesem k čevljarju, da ga malo popravi.

**Izpostavite nekaj potreb in želja, ki so se pri vas pojavile v obdobju starosti?**

Sedaj potrebujem koga, da mi pomaga kakšno težko stvar prestaviti, hodim že tudi bolj počasi. Želim si, da bi bila zdrava, da bi sama skrbela zase in da bom lahko še dolgo hodila.

## **IZKUŠNJE Z NASILJEM**

**Ste se osebno že srečali z nasiljem v obdobju starosti? Na kratko povejte kako se je zgodilo oziroma se dogaja? Obstaja kakšen poseben dogodek, ki izzove nasilje nad vami?**

Ja. Prijateljica iz moje mladosti, ki živi blizu mene, je začela postajati dementna. Zapustila jo je tudi hčerka in jo je vse to prizadelo. Začela me je velikokrat klicati in od mene zahtevala, da pridem k njej ob vsaki uri, ko se je spomnila. Včasih sem se jo kar bala, saj mi je zvonila na domofon in me čakala. To me je zelo obremenjevalo, nisem vedela, kaj se dogaja in nisem se dobro počutila. Bila sem že čisto na koncu z živci zato sem prekinila vse stike z njo. Nisem se ji več oglašala na telefon. V zadnjem pogovoru sem ji povedala, naj me ne kliče več in ne hodi k meni. Potem jo je sin dal v dom upokojencev. Sedaj ne vem kaj se dogaja z njo. V zadnjem letu sem imela težave še s sosedo iz bloka. Vedno mi nosi hrano, včasih tudi gnile stvari, ki jih sami ne pojejo in to mi gre zelo na živce. Misli, da sama nimam nič za jesti in, da si nič ne skuham.

**Kako pogosto se je nasilje dogajalo?**

Pri prijateljici se je to nadlegovanje zgodilo zelo na hitro in je trajalo pol leta, sosedu mi je hrano nosila večkrat na teden, sedaj mi le še malokrat prinese.

**Kdo izvaja oziroma je izvajal nasilje nad vami? Koliko je ta oseba stara in kakšen je njen delovni status?**

Moja prijateljica je upokojenka stara 71 let, sosedu pa 52 let in je po poklicu medicinska sestra.

**Kako ste se ob nasilnem vedenju počutili, kaj ste občutili?**

Ob tem me je bilo strah, kaj se dogaja s prijateljico, zakaj me nadleguje, namreč sama nisem mogla iti nikamor, vedno sem čakala, kdaj me bo poklicala. Nisem imela svoje svobode, čeprav živim sama. Pri sosedu sem bila jezna, ker je to nosila tudi iz službe, kar tam niso pojedli. Potem sem začela že vse metati stran.

**Kako ste se odzvali na nasilje? Ste koga poklicali? Ste preizkusili različne možnosti, da se nasilje ne bi več pojavljalo?**

Za vse kar se je dogajalo sem povedala hčeri, ki mi je tudi rekla, kaj naj naredim. S prijateljico sem prekinila stike, sosedi pa sem rekla, naj mi ne nosi več hrane, ker mi tako ne paše.

**Kakšen je danes vaš pogled na nasilno situacijo? Vas še vedno vznemirja?**

Sedaj soseda ne pride več tolikokrat na obisk, verjetno zaradi tega, ker sem ji takrat povedala, da ne želim njene hrane. Prijateljica se mi smili, ker ne ve več zase. Pred tem sva veliko časa bili skupaj. Nisem nič jezna, ampak tako nisem mogla živeti. Vznemirja me včasih le še soseda, ki se včasih tudi preveč vtika v moje stvari.

## **VIRI MOČI**

**Na katero svojo osebnostno lastnost ste ponosni?**

Sem delavna, natančna, nisem trmasta in ne zaničujem ljudi.

**Na katere dogodke v svojem življenju ste ponosni?**

Najbolj sem ponosna na svojo mladost, ko smo delali v vinogradih, njivah in travnikih, to je bilo lušno. Ko smo bili mladi, da so nas naučili delati, da smo si potem lahko ustvarili družine in domove.

**Katere svoje izkušnje in znanja bi izpostavili? Kaj se vam zdi, da delate dobro, ste v nečem dobri?**

Rada kuham, pospravljam, znam se tudi podnevi odpočiti, če sem utrujena. Rada se pogovarjam s trgovkami v trgovinah in na tržnici.

**Na katero osebo oziroma ljudi se lahko obrnete v stiski? Kdo vam je največkrat pomagal, ko ste potrebovali kakršnokoli pomoč? Kakšna je ta pomoč bila? Imate prijatelje, sosede oziroma znance, ki jih pokličete, se srečate in se z njimi pogovarjate, jim zaupate? Koliko je takih oseb?**

Sosed mi pomaga, če je potrebno zamenjati luč ali kaj zamenjati, vnuki me peljejo v trgovino, k zdravniku ali če moram kje drugje kaj urediti. Do hčere grem v službo, da se malo pogovarjava. Redno po telefonu se slišim s svakinjo, vnuki in hčerko. S sosedi se srečam na hodniku, včasih pride kdo na kavo.

**Katera stvar, predmet, pojem vas spravi v dobro voljo? Na kaj najraje pomislite, da odženete stran slabe misli? Obstaja kakšna stvar, s katero si pomagata ob nasilnem dejanju? Kje se vam zdi, da dobite največ moči in opore, da premagate nasilne situacije, četudi se kasneje večkrat ponovijo?**

V dobro voljo me spravi glasba, kakšen obisk, pogovor po telefonu. Pomagam si tako, da ko se zgodi, to povem ponavadi svoji hčeri. Največ moči mi dasta hčerka in svakinja.

**Ali ob vsakem izbruhu nasilja nad vami uporabite enake vire moči ali različne? Se vam zdi, da je virov moči (oseb, predmetov, znanj, pojmov, sposobnosti in osebnostnih lastnosti, ki vam lahko pomagajo) vse več ali vse manj?**

Ja vedno povem hčeri, tudi če samo po telefonu. Zdi se mi, da je vse manj sposobnosti, ker sem vse starejša, tudi malo že pozabljam stvari, se česa ne spomnim in mi je hudo.

## **SPREMEMBE NA NEFORMALNEM PODROČJU**

**Ste po osebni izkušnji nasilja spremenili katero od svojih navad? Se je spremenila kakšna vaša želja za življenje v starosti? Ste se po izkušnji nasilja začeli ukvarjati s kakšno novo dejavnostjo? Katera je ta stvar?**

Ja ne oziram se več na to kdo me bo poklical in ne čakam doma. Če me bo kdo rabil, bo poklical še enkrat. Tudi jutraj že grem od doma, da mi soseda vsako jutri ne hodi na kavo in me živcira, saj ona nikoli ne povabi na kavo. Sedaj grem večkrat na trg, pa k maši sem začela hoditi in k svaku, ki ima manjšo kmetijo.

**Česa si želite v svojem domačem okolju-v stikih z družinskimi člani, članom; stik s sosedi,...? Ste po izkušnji navezali stik s kakšno novo osebo v domačem okolju? Kdo je ta oseba?**

Želim si, da se bomo dobro razumeli, da jih lahko pokličem, včasih se bojim, da jih prevečkrat potrebujem. Ja v blok je prišla nova soseda, ki se je upokojila in sedaj s svojimi vnuki velikokrat pride k meni, mi kaj pomaga, malo klepetava.

## ODNOS DO POMOČI FORMALNIH USTANOV IN ZADOVOLJSTVO Z NJIHOVIM DELOM

**Ste po zadnji izkušnji nasilja imeli stik s katero od organizacij npr. policija, Center za socialno delo, društvo upokojencev? Kako ste z njimi stopili v kontakt in kakšen je bil ta stik, kakšen se vam je zdel njihov odnos na vašo situacijo? Če te izkušnje z osebami iz kakšne organizacije niste imeli ali bi si jo želeli?**

Z nobenim nisem imela stika in nimam nobene želje, ker imam dovolj drugih stvari za početi in sem navajena, da sem sama.

**Ste po izkušnji nasilja skušali pridobiti kakšno informacijo glede nasilja, kje in kako? Ali veste, da se lahko obrnete po pomoč tudi k določenim organizacijam (skupine za samopomoč,...)? Ali si te pomoči želite? Veste kako stopiti v kontakt z njimi?**

Vprašala sem le hčerko. Ne vem čisto točno. Verjetno greš kam vprašat, mogoče v dom upokojencev. Ne, ne želim.

**Kaj se vam zdi največja ovira pri iskanju pomoči pri določenih organizacijah oz. ljudeh, ki ne prihajajo iz vašega domačega okolja?**

Ja ne vem kam bi šla to vprašati.

## Priloga 3: KODIRANJE

### IZPIS RELEVANTNIH DELOV BESEDILA

#### OSEBA 1

- Živim pri prijatelju, s katerim se zelo dobro razumem
- Nimam svojih družinskih članov
- S sorodniki kontaktiram malo, v glavnem le preko telefona
- Obiščem pa jih le dvakrat na leto
- Prijatelj mi je izredno hvaležen za vso izdatno pomoč
- Nisem vključen v nobeno organizacijo
- Stike imam s sosedi
- V lokalni skupnosti pa s trgovkami v trgovini
- Tudi z delavkami na pošti in banki
- Uspešno kljubujem starostnim težavam
- Bojim se le, če mi oktobra meseca ne bi več podaljšali vozniškega dovoljenja
- Če bi država bolj poskrbela za oskrbo starejših na domu
- Še kakšno potovanje po svetu
- Preživeti čim več veselih uric v prijetni prijateljski družbi
- Vedno sem poskušal biti kavalir, tako da sem vedno plačeval gorivo, pijačo in zakuske
- Sta me začela zmerjati in me žaliti z vsemi mogočimi nesramnimi izrazi
- Takšno nasilje se je dogajalo večkrat na dan
- Takšno nasilje je izvajal predvsem partner prijateljeve sestre, star že skoraj 40 let in je redno zaposlen
- Sem se počutil do skrajnosti ponižanega
- Se nisem mogel odzvati, ker sta me vedno prevpila
- Sem mu zagrozil, da bom takoj poklical policijo
- Sem poskušal še z ignoriranjem
- Se še vedno počutim ogroženega z njune strani
- Ponosen sem predvsem na svojo sprajljivost in vztrajnost
- Sem se vedno pripravljen pogajati
- Ponosen sem na to, da izhajam iz številne, revne, kmečke družine
- Ponosen sem, da izhajam iz partizanske družine
- Ponosen sem, da sem obiskal vse kontinente sveta
- Več let sem sodeloval pri geoloških raziskavah v deželah vzhodne Afrike
- Ponosen sem, da sem prehodil skoraj vse slovenske gore ter se udeleževal trekingov v tuja gorstva
- Ponosen sem tudi, da sem vedno v življenju poskušal pomagati ljudem potrebnim pomoči, kar počnem še danes
- Mnogoštevilne kontakte, ki sem jih vzpostavljaj z ljudmi iz celega sveta, različnih ras in kultur
- Na črnem kontinentu sem skušal biti vedno enakopraven z domačini
- V stiski sem se vedno obračal na odlične sosede
- Njim sem zaupal vse svoje težave
- Oni so me vedno spodbujali
- Moj odličen prijatelj me vedno spodbuja in hrabri
- V dobro voljo me vedno spravijo srečanja z mojimi sosedi
- V dobro voljo me spravi bivanje v lepi naravi
- Vzamem pohodne palice in nahrbtnik in se odpravim na bližnjo goro
- Nasilne situacije premagujem tudi tako, da se pogosteje zatekam k dobrim sosedom ali pa v prijetnem pomenkovanju s prijateljem
- Človek najde največ moči in opore, predvsem v delu
- Ob vsakem ponovnem izbruhu nasilja dobivam vse tršo kožo
- Neprijetnim sostanovalcem se poskušam čim bolj izogibati
- Sem postal bolj energičen in vztrajen
- Kljub izkušnjam nasilja sem obdržal isti način življenja
- Želim predvsem pomagati prijatelju pri premagovanju vsakodnevnih težav
- Nisem nikoli stopil v stik z nobeno od navedenih organizacij
- Mnenja sem, da mora človek, dokler je še psihično in fizično dovolj močan, takšne konflikte reševati sam
- Nisem skušal pridobiti kakršnihkoli informacij glede nasilja
- Mislim da bi znal stopiti v kontakt z njimi
- Pri iskanju pomoči pri določenih organizacijah mislim, da ni nobenih ovir

## OSEBA 2

- Živim z ženo
- S hčerama imava veliko osebnih stikov
- Z eno se vidiva vsak dan
- Z drugo vsaj dvakrat na teden
- S sinom imava občasne stike
- Se pa slišimo po telefonu mogoče vsak mesec
- Srečujemo se ob različnih praznovanjih in rojstnih dnevih
- Tudi z vnuki preživiva veliko časa
- V domačem okolju se počutim zelo sprejetega in koristnega
- Pomagam tudi sosedom
- Pomagam tudi hčerama
- Sam sodelujem v društvu upokojencev
- Imamo sekcijo šaha, ki se ga vsak teden udeležim
- Sem član planinskega društva
- Podporni član godbe in športnega društva
- Poleg tega sem tudi občinski svetnik
- Član gasilskega društva
- Občasno se družimo tudi s sosedi
- Grem vsak dan v trgovino
- Velikokrat govorim z županom občine
- Obiskal tudi zdravnika in lekarno
- Zaenkrat nimam posebnih potreb
- Živim neobremenjeno in sem zadovoljen z življenjem
- Občasno je prihajalo do fizičnega nasilja doma
- Nekaj let nazaj se me je fizično lotil
- Pojavil se je ponovni fizični obračun z mano
- Postal je še agresivnejši
- Nasilen je bil vedno, ko je bil v alkoholiziranem stanju
- Sin ustrahuje celotno družino
- Ko sem prišel, me je udaril
- Nasilje doma je bilo občasno
- Sin je star 46 let
- Je brezposeln in živi od socialne podpore
- Odvisnik od alkohola
- Ob teh dejanjih sem se počutil zelo nelagodno
- Bilo me je tudi strah
- Skušal sem mu pomagati z lepimi besedami
- Na nasilje smo se vedno odzvali s pogovorom
- Sam sem se raje umaknil
- Nekajkrat smo morali poklicati tudi organe pregona
- Danes me to nič ne vznemirja, nimamo veliko stikov in se s tem ne obremenjujem
- Ponosen sem na to, da sem priden in marljiv človek
- Včasih smo tudi eden drugemu pomagali
- Bil sem tudi samouk mesar
- Smo si veliko pomagali in bili prijatelji
- Velik pomen dajem mojim aktivnostim na področju gasilstva in humanitarnih organizacij
- Vseskozi sem bil udeležen v lokalni samoupravi
- V zadnjem času pa tudi izkušnje, ki sem jih pridobil kot svetnik
- Izkušnje z gasilstvom
- V težavah se lahko obrnem na sorodnike, s katerimi se odlično razumem
- Moji dve hčeri in zeta, ki pomagajo, ko so kakšne večje stvari za postoriti
- Sodelujeva z zetom
- Z ženo se odlično razumeva, eden drugemu sva v veliko oporo
- Imam prijatelje, tudi s sosedi se dobro razumem
- Veliko se pogovarjamo s hčerama, ki jim zaupam
- Največ opore im moči dobim od ljudi in od žene
- Dobre volje sem v krogu družine, z vnuki, imava tudi že pravnukinjo
- Da odženem stran slabe misli pa grem vedno med ljudi
- Z njimi se pogovarjam
- Sam odkrito povem
- Zdi se mi, da je vse več oseb, ki mi pomagajo
- Po izkušnji z nasilje se bistvene navade niso spremenile
- Razmišljam tako, da če ljudem ne moreš pomagati, jim tudi gorja ne delaj
- Nisem se začel ukvarjati z nobeno novo dejavnostjo
- Želim, da odnosi, ki jih imamo z ljudmi v domačem okolju ostanejo takšni kot so ali celo boljši

- Z nobeno novo osebo v domačem okolju nisem navezal stika
- Stik sem imel z organi pregona in Centrom za socialno delo
- Policijo sem ob nasilnem dejanju poklical sam
- Iz Centra za socialno delo pa sva potem z ženo dobivala vabila na pogovore
- Oba z ženo sva zelo nezadovoljna in razočarana z delom centra za socialno delo
- Želel bi si, da bi imeli bolj ostre ukrepe
- Premalo sodelujejo s policijo
- Pri izkušnji nasilja sem vedel, da se lahko obrnem tudi na varuha za človekove pravice, vendar sem si misli, da če policija nič ne more narediti, tudi varuh za človekove pravice ne bo
- Kakšnih večjih ovir pa ne vidim

### OSEBA 3

- Z vsemi otroki se dobro razumem
- S hčerkami se največkrat slišimo po telefonu
- Vsak dan me pokličejo
- Včasih so me obiskale večkrat, zdaj mogoče enkrat na mesec
- Smo pa skupaj ob rojstnih dnevih
- Sina pa vidim vsak dan
- Sprejeto se počutim v vasi med sosedi
- Nisem vključena v nobeno organizacijo
- Največkrat grem k zdravniku pa v lekarno
- Grem v trgovino
- Me obiskuje tudi patronažna sestra
- Župnik pride vsak mesec
- Občasno pride katera od hčerk, da mi pospravi
- Potrebujem pa prevoz v trgovino, lekarno in k zdravniku
- Želim si zdravja in moči, da bi mi razum delal dobro
- Včasih mi reče kaj takega, da me zelo užali
- Reče, da sem stara in nevhvaležna
- Včasih me sploh ne pozdravi
- Se pride znašat nad mano
- Vedno se pride prepirat
- Oni živijo zgoraj in so štirje, jaz sem sama in moram plačevati polovico
- Ne pusti, da k meni pride prijatelj
- To se zgodi na kakšen mesec ali dva
- Sinova žena je stara 44 let in je zaposlena
- Ko se to zgodi, se počutim zelo ponižano
- Največkrat se zaprem
- Se skrijem pred njo
- Še vedno me vznemirja, ker si tega ne zaslužim
- Ponosna sem na to, da sem poštena in delavna
- Nisem hudobna
- Ponosna sem na svoje otroke
- Ponosna na to, da živim v svoji hiši, ki smo jo sami zgradili
- Da sem imela vedno delavne navade
- Znanja, ki jih imam v peki različnih dobrot
- Obrnem se lahko na sosede, sina in bratranca, ki so blizu
- Hčerka me pelje k zdravniku
- Imam prijatelja, ki mu zaupam
- Pogovarjam se tudi s sosedi
- Razveselim se, ko pridejo na obisk moji otroci in vnuki
- Da odženem slabe misli, pomislim na to, da bo minilo
- Pomagam si s tem, da se odmaknem in se izognem srečanju s snaho
- V pomoč mi je pogovor s kakšno sosedo, s sestro in njeno družino
- Največkrat se odmaknem
- Vse manj je vsega
- Včasih se popoldne nisem takoj zaprla v sobo, ampak sem še kaj postorila okoli hiše
- Nimam nove dejavnosti
- Želim si, da bi bilo vse uredu, da bi se bolje razumeli
- Nisem navezala stika z novo osebo
- Nisem imela kontakta
- Si ne želim te pomoči
- Mislim, da bi nasilje postalo še hujše

#### OSEBA 4

- Največkrat me obiščeta vnukinji
- Včasih grem jaz k njim in hčeri za par dni
- Hčerka me vsak dan pokliče po telefonu
- Vsak teden se obiskujeva tudi s sestro
- Mislim da me imajo radi moji družinski člani
- Nisem vključena v organizacijo in si tega ne želim
- Imam veliko sosedov
- Pogovarjam s trgovkami
- Grem na banko
- Grem k frizerju
- Grem k šivilji
- Danes noben čevljar ni v redu, zato skoraj vsakega nesem k čevljarju
- Sedaj potrebujem koga, da mi pomaga kakšno težko stvar prestaviti
- Želim si, da bi bila zdrava, da bi sama skrbela zase
- Da bom lahko še dolgo hodila
- Začela me je velikokrat klicati
- Zahtevala, da pridem k njej ob vsaki uri, ko se je spomnila
- Je zvonila na domofon in me čakala
- Vedno mi nosi hrano, včasih tudi gnile stvari, ki jih sami ne pojejo in to mi gre zelo na živce
- Pri prijateljici se je to nadlegovanje zgodilo zelo na hitro in je trajalo pol leta
- Sosea mi je hrano nosila večkrat na teden
- Moja prijateljica je upokojenka, stara 71 let
- Sosea pa 52 let in je po poklicu medicinska sestra
- Ob tem me je bilo strah
- Nisem imela svoje svobode
- Pri sosedi sem bila jezna
- Za vse kar se je dogajalo sem povedala hčeri
- S prijateljico sem prekinila stike
- Sosedi pa sem rekla, naj mi ne nosi več hrane, ker mi tako ne paše
- Vznemirja me včasih le še sosed, ki se včasih tudi preveč vtika v moje stvari
- Sem delavna, natančna
- Nisem trmasta
- Ne zaničujem ljudi
- Ponosna na svojo mladost, ko smo delali v vinogradih, njivah in travnikih
- Da so nas naučili delati
- Da smo si potem lahko ustvarili družine in domove
- Rada kuham, pospravljam
- Znam se tudi podnevi odpočiti, če sem utrujena
- Rada se pogovarjam s trgovkami v trgovinah in na tržnici
- Sosed mi pomaga
- Vnuki me peljejo v trgovino, k zdravniku
- Do hčere grem v službo, da se malo pogovarjava
- Redno po telefonu se slišim s svakinjo, vnuki in hčerko
- S sosedi se srečam na hodniku, včasih pride kdo na kavo
- V dobro voljo me spravi glasba
- Obisk
- Pogovor po telefonu
- Da, ko se zgodi, to povem ponavadi svoji hčeri
- Največ moči mi da hčerka in svakinja
- Vedno povem hčeri
- Vse manj sposobnosti, ker sem vse starejša
- Ne oziram se več na to kdo me bo poklical in ne čakam doma
- Zjutraj že grem od doma, da mi sosed vsako jutri ne hodi na kavo in me živcira
- Grem večkrat na trg
- Pa k maši sem začela hoditi
- In grem k svaku, ki ima manjšo kmetijo
- Da se bomo dobro razumeli, da jih lahko pokličem
- V blok je prišla nova sosed, ki se je upokojila in sedaj s svojimi vnuki velikokrat pride k meni, mi kaj pomaga, malo klepetava
- Z nobenim nisem imela stika in nimam nobene želje
- Sem navajena, da sem sama
- Ne vem čisto točno
- Ja ne vem kam bi šla to vprašati

## PRIPISOVANJE POJMOV EMPIRIČNIM OPISOM (KODE)

### OSEBA 1

- Živim pri prijatelju, s katerim se zelo dobro razumem ZELO DOBER ODNOS S PRIJATELJEM
- Nimam svojih družinskih članov BREZ SVOJIH DRUŽINSKIH ČLANOV
- S sorodniki kontaktiram malo, v glavnem le preko telefona MALO STIKOV S SORODNIKI PREKO TELEFONA
- Obiščem pa jih le dvakrat na leto OBISK SORODNIKOV DVAKRAT NA LETO
- Prijatelj mi je izredno hvaležen za vso izdatno pomoč HVALEŽNOST PRIJATELJA ZA POMOČ
- Nisem vključen v nobeno organizacijo NI VKLJUČENOSTI V ORGANIZACIJE
- Stike imam s sosedi STIK S SOSEDI
- V lokalni skupnosti pa s trgovkami v trgovini STIK S TRGOVKAMI
- Tudi z delavkami na pošti in banki STIK S POŠTNIMI IN BANČNIMI USLUŽBENCI
- Uspešno kljubujem starostnim težavam USPEŠNO PREMAGOVANJE STAROSTNIH TEŽAV
- Bojim se le, če mi oktobra meseca ne bi več podaljšali vozniškega dovoljenja VOZNIŠKO DOVOLJENJE POTREBNO ZA OPRAVLJANJE DELA
- Če bi država bolj poskrbela za oskrbo starejših na domu ŽELJA PO BOLJŠI OSKRBI STARIH LJUDI NA DOMU
- Še kakšno potovanje po svetu ŽELJA PO POTOVANJU
- Preživeti čim več veselih uric v prijetni prijateljski družbi ŽELJA PO DRUŽENJU S PRIJATELJI
- Vedno sem poskušal biti kavalir, tako da sem vedno plačeval gorivo, pijačo in zakuske STALNO PLAČEVANJE STROŠKOV IZLETOV
- Sta me začela zmerjati in me žaliti z vsemi mogočimi nesramnimi izrazi ZMERJANJE IN ŽALJENJE Z NESRAMNIMI IZRASI
- Takšno nasilje se je dogajalo večkrat na dan VSAKODNEVNO VEČKRATNO NASILJE
- Takšno nasilje je izvajal predvsem partner prijateljeve sestre, star 40 let in redno zaposlen ZNANEC SOSTANOVALEC V SREDNJIH LETIH IN REDNO ZAPOSLEN
- Sem se počutil do skrajnosti ponižanega OBČUTEK SKRAJNEGA PONIŽANJA
- Se nisem mogel odzvati, ker sta me vedno prevpila NEZMOŽNOST ODZIVA
- Sem mu zagrozil, da bom takoj poklical policijo GROŽNJA S KLICEM POLICIJE
- Sem poskušal še z ignoriranjem IGNORIRANJE NESRAMNIH OPAZK
- Se še vedno počutim ogroženega z njune strani OGROŽENOST S STRANI POVZROČITELJEV
- Ponosen sem predvsem na svojo spravljenost in vztrajnost SPRAVLJIVOST IN VZTRAJNOST
- Sem se vedno pripravljen pogajati SPOSOBNOST POGAJANJA
- Ponosen sem na to, da izhajam iz številne, revne, kmečke družine IZKUŠNJE OTROŠKIH LET IZ PRVOTNE DRUŽINE
- Ponosen sem, da izhajam iz partizanske družine IZKUŠNJE MLADOSTNIŠKIH LET IZ DRUGE SVETOVNE VOJNE
- Ponosen sem, da sem obiskal vse kontinente sveta IZKUŠNJE IZ POTOVANJ
- Več let sem sodeloval pri geoloških raziskavah v deželah vzhodne Afrike IZKUŠNJE IZ DELA
- Ponosen sem, da sem prehodil skoraj vse slovenske gore ter se udeleževal trekingov v tuja gorstva IZKUŠNJE IZ POTOVANJ
- Ponosen sem tudi, da sem vedno v življenju poskušal pomagati ljudem potrebnim pomoči, kar počnem še danes POMOČ LJUDEM V STISKI
- Mnogoštevilne kontakte, ki sem jih vzpostavljal z ljudmi iz celega sveta, različnih ras in kultur VZPOSTAVLJANJE VEZI Z RAZLIČNIMI LJUDMI
- Na črnem kontinentu sem skušal biti vedno enakopraven z domačini ENAKOPRAVNOST Z LJUDMI
- V stiski sem se vedno obračal na odlične sosede OBRAČANJE NA ODLIČNE SOSEDE
- Njim sem zaupal vse svoje težave ZAUPANJE TEŽAV SOSEDOM
- Oni so me vedno spodbujali SPODBUDE SOSEDOV
- Moj odličen prijatelj me vedno spodbuja in hrabri PRIJATELJEVA SPODBUDA IN HRABRENJE
- V dobro voljo me vedno spravijo srečanja z mojimi sosedi MOČ IN OPORA V SREČANJU S SOSEDI
- V dobro voljo me spravi bivanje v lepi naravi MOČ IN OPORA V OPAZOVANJU LEPE NARAVE
- Vzamem pohodne palice in nahrbtnik in se odpravim na bližnjo goro PREMAGOVANJE STISK S SPREHODOM
- Nasilne situacije premagujem tudi tako, da se pogosteje zatekam k dobrim sosedom ali pa v prijetnem pomenkovanju s prijateljem PREMAGOVANJE STISK S POGOVOROM S SOSEDI IN PRIJATELJEM
- Človek najde največ moči in opore, predvsem v delu MOČ IN OPORA V DELU
- Ob vsakem ponovnem izbruhu nasilja dobivam vse tršo kožo MANJŠA OBČUTLJIVOST NA NESRAMNE OPAZKE
- Neprijetnim sostanovalcem se poskušam čim bolj izogibati IZOGIBANJE NEPRIJETNIM SITUACIJAM S SOSTANOVALCI
- Sem postal bolj energičen in vztrajen POSTAL BOLJ ENERGIČEN IN VZTRAJEN
- Kljub izkušnjam nasilja sem obdržal isti način življenja ODRŽAL ISTI NAČIN ŽIVLJENJA

- Želim predvsem pomagati prijatelju pri premagovanju vsakodnevnih težav ŽELJA PO NADALJNJI POMOČ PRIJATELJU
- Nisem nikoli stopil v stik z nobeno od navedenih organizacij NI STIKA S FORMALNIMI OBLIKAMI POMOČI
- Mnenja sem, da mora človek, dokler je še psihično in fizično dovolj močan, takšne konflikte reševati sam SAMOSTOJNO REŠEVANJE KONFLIKTOV
- Nisem skušal pridobiti kakršnihkoli informacij glede nasilja NI ISKANJA INFORMACIJ GLEDE NASILJA
- Mislim da bi znal stopiti v kontakt z njimi JE ZNANJE O ISKANJU POMOČI
- Pri iskanju pomoči pri določenih organizacijah mislim, da ni nobenih ovir. NI OVIR PRI ISKANJU POMOČI

## OSEBA 2

- Živim z ženo ZAKONSKA SKUPNOST
- S hčerama imava veliko osebnih stikov VELIKO STIKOV S HČERAMA
- Z eno se vidiva vsak dan VSAKODNEVNI STIKI S HČERO
- Z drugo vsaj dvakrat na teden STIKI S HČERO DVAKRAT NA TEDEN
- S sinom imava občasne stike OBČASNI STIKI S SINOM
- Se pa slišimo po telefonu mogoče vsak mesec S SINOM MESEČNI STIKI PO TELEFONU
- Srečujemo se ob različnih praznovanjih in rojstnih dnevih SREČEVANJE OB ROJSTNIH DNEVIH
- Tudi z vnuki preživiva veliko časa VELIKO PREŽIVLJANJA ČASA Z VNUKI
- V domačem okolju se počutim zelo sprejetega in koristnega SPREJETOST IN KORISTNOST V DOMAČEM OKOLJU
- Pomagam tudi sosedom POMOČ SOSEDOM
- Pomagam tudi hčerama POMOČ HČERAMA
- Sam sodelujem v društvu upokojencev SODELOVANJE V DRUŠTVU UPOKOJENCEV
- Imamo sekcijo šaha, ki se ga vsak teden udeležim TEDENSKO IGRANJE ŠAHA
- Sem član planinskega društva VKLJUČENOST V PLANINSKO DRUŠTVO
- Podporni član godbe in športnega društva ČLANSTVO V GODBI IN ŠPORTNEM DRUŠTVU
- Poleg tega sem tudi občinski svetnik VKLJUČENOST V OBČINSKO DEJAVNOST
- Član gasilskega društva VKLJUČENOST V GASILSKO DRUŠTVO
- Občasno se družimo tudi s sosedi OBČASEN STIK S SOSEDI
- Grem vsak dan v trgovino VSAKODNEVNI STIK S TRGOVKAMI
- Velikokrat govorim z županom občine VELIKO STIKOV Z ŽUPANOM
- Obiskal tudi zdravnika in lekarno OBČASNI OBISKI ZDRAVNIKA IN FARMACEVTOV
- Zaenkrat nimam posebnih potreb NI POSEBNIH POTREB
- Živim neobremenjeno in sem zadovoljen z življenjem NEOBREMENJENOST IN ZADOVOLJSTVO Z ŽIVLJENJEM
- Občasno je prihajalo do fizičnega nasilja doma OBČASNO FIZIČNO NASILJE
- Nekaj let nazaj se me je fizično lotil FIZIČNO OBRAČUNAVANJE
- Pojavil se je ponovni fizični obračun z mano PONOVI FIZIČNI OBRAČUN
- Postal je še agresivnejši VEČJA AGRESIVNOST
- Nasilen je bil vedno, ko je bil v alkoholiziranem stanju NASILNOST V ALKOHOLIZIRANEM STANJU
- Sin ustrahuje celotno družino SINOVO USTRAHOVANJE DRUŽINE
- Ko sem prišel, me je udaril UDARCI
- Nasilje doma je bilo občasno OBČASNO NASILJE DOMA
- Sin je star 46 let OŽJI DRUŽINSKI ČLAN V SREDNJIH LETIH
- Je brezposeln in živi od socialne podpore BREZPOSELN POVZROČITELJ
- Odvisnik od alkohola ODVISNOST OD ALKOHOLA
- Ob teh dejanjih sem se počutil zelo nelagodno OBČUTKI NELAGODJA
- Bilo me je tudi strah OBČUTKI STRAHU
- Skušal sem mu pomagati z lepimi besedami POGOVOR Z LEPIMI BESEDAMI
- Na nasilje smo se vedno odzvali s pogovorom POGOVOROM S POVZROČITELJEM
- Sam sem se raje umaknil UMIK IZ NASILNE SITUACIJE
- Nekajkrat smo morali poklicati tudi organe pregona KLIC NA POLICIJO
- Danes me to nič ne vznemirja, nimamo veliko stikov in se s tem ne obremenjujem NEOBREMENJENOST Z IZKUŠNJO NASILJA
- Ponosen sem na to, da sem priden in marljiv človek PRIDNOST IN MARLJIVOST
- Včasih smo tudi drugemu pomagali POMOČ DRUG DRUGEMU
- Bil sem tudi samouk mesar IZKUŠNJE Z MESARSTVOM
- Smo si veliko pomagali in bili prijatelji MEDSEBOJNA POMOČ IN PRIJATELJSTVO
- Velik pomen dajem mojim aktivnostim na področju gasilstva in humanitarnih organizacij IZKUŠNJE S HUMANITARNIM DELOM
- Vseskozi sem bil udeležen v lokalni samoupravi IZKUŠNJE Z DELOM V LOKALNI SAMOUPRAVI
- V zadnjem času pa tudi izkušnje, ki sem jih pridobil kot svetnik IZKUŠNJE IZ DELA
- Izkušnje z gasilstvom IZKUŠNJE Z GASILSTVOM

- V težavah se lahko obrnem na sorodnike, s katerimi se odlično razumem **ODLIČNO RAZUMEVANJE S SORODNIKI**
- Moji dve hčeri in zeta, ki pomagajo, ko so kakšne večje stvari za postoriti **Sodelujeva z zetom SODELOVANJE Z ZETOM**
- Z ženo se odlično razumeva, eden drugemu sva v veliko oporo **OPORA IN ODLIČNO RAZUMEVANJE Z ŽENO**
- Imam prijatelje, tudi s sosedi se dobro razumem **DOBRO RAZUMEVANJE S PRIJATELJI IN SOSEDI**
- Veliko se pogovarjamo s hčerama, ki jim zaupam **ZAUPEN POGOVOR S HČERAMA**
- Največ opore im moči dobim od ljudi in od žene **OPORA IN MOČ V LJUDEH IN ŽENI**
- Dobro volje sem v krogu družine, z vnuki, imava tudi že pravnukinjo **PREMAGOVANJE STISK V KROGU DRUŽINE**
- Da odžnem stran slabe misli pa grem vedno med ljudi **PREMAGOVANJE STISK V STIKU Z LJUDMI**
- Z njimi se pogovarjam **POGOVOR Z LJUDMI**
- Sam odkrito povem **ODKRITOST**
- Zdi se mi, da je vse več oseb, ki mi pomagajo **POVEČEVANJE VIROV MOČI**
- Po izkušnji z nasilje se bistvene navade niso spremenile **NI SPREMEMBE NAVAD**
- Razmišljam tako, da če ljudem ne moreš pomagati, jim tudi gorja ne delaj **NOVO SPOZNANJE PROTI NASILJU**
- Nisem se začel ukvarjati z nobeno novo dejavnostjo **NI NOVE DEJAVNOSTI**
- Želim, da odnosi, ki jih imamo z ljudmi v domačem okolju ostanejo takšni kot so ali celo boljši **OHRANITEV DOSEDANJIH ODNOSOV V DOMAČEM OKOLJU**
- Z nobeno novo osebo v domačem okolju nisem navezal stika **NI STIKA Z NOVO OSEBO**
- Stik sem imel z organi pregona in Centrom za socialno delo **STIK S POLICIJO IN CENTROM ZA SOCIALNO DELO**
- Policijo sem ob nasilnem dejanju poklical sam **OSEBEN TELEFONSKI KLIC NA POLICIJO**
- Iz Centra za socialno delo pa sva potem z ženo dobivala vabila na pogovore **POVABILA NA POGOVOR S STRANI CSD**
- Oba z ženo sva zelo nezadovoljna in razočarana z delom centra za socialno delo **NEZADOVOLJSTVO IN RAZOČARANJE Z DELOM CSD**
- Želel bi si, da bi imeli bolj ostre ukrepe **ŽELJA PO OSTREJŠIH UKREPIH CSD**
- Premalo sodelujejo s policijo **PREMALO SODELOVANJA CSD S POLICIJO**
- Pri izkušnji nasilja sem vedel, da se lahko obrnem tudi na varuha za človekove pravice, vendar sem si mislil, da če policija nič ne more narediti, tudi varuh za človekove pravice ne bo **NEZADOVOLJSTVO Z UKREPI POLICIJE IN ODMIK OD ISKANJA POMOČI DRUGJE**
- Kakšnih večjih ovir pa ne vidim **NI VEČJIH OVIR PRI ISKANJU POMOČI**

### OSEBA 3

- Z vsemi otroki se dobro razumem **DOBRI ODNOSI Z VSEMI OTROKI**
- S hčerkami se največkrat slišimo po telefonu **TELEFONSKI STIKI S HČERAMI**
- Vsak dan me pokličejo **VSAKODNEVNI TELEFONSKI STIKI S HČERAMI**
- Včasih so me obiskale večkrat, zdaj mogoče enkrat na mesec **VČASIH VEČ OBISKOV, SEDAJ ENKRAT MESEČNO**
- Smo pa skupaj ob rojstnih dnevih **SREČANJA OB ROJSTNIH DNEVIH**
- Sina pa vidim vsak dan **VSAKODNEVNI OSEBNI STIK S SINOM**
- Sprejeto se počutim v vasi med sosedi **SPREJETOST MED SOSEDI**
- Nisem vključena v nobeno organizacijo **NI VKLJUČENOSTI V ORGANIZACIJE**
- Največkrat grem k zdravniku pa v lekarno **POGOST OBISK ZDRAVNIKA IN FARMACEVTOV**
- Grem v trgovino **STIK S TRGOVKAMI**
- Me obiskuje tudi patronažna sestra **OBISK PATRONAŽNE SESTRE**
- Župnik pride vsak mesec **OBISK ŽUPNIKA VSAK MESEC**
- Občasno pride katera od hčerk, da mi pospravi **OBČASNA POMOČ HČERK PRI GOSPODINJSKIH OPRAVILIH**
- Potrebujem pa prevoz v trgovino, lekarno in k zdravniku **POTREBA PO PREVOZU**
- Želim si zdravja in moči, da bi mi razum delal dobro **ŽELJA PO ZDRAVJU IN MOČI**
- Včasih mi reče kaj takega, da me zelo užali **BESEDNE ŽALITVE**
- Reče, da sem stara in nevhvaležna **BESEDNE ŽALITVE**
- Včasih me sploh ne pozdravi **IGNORIRANJE**
- Se pride znašat nad mano **OBTOŽEVANJE**
- Vedno se pride prepirat **PREPIRANJE**
- Oni živijo zgoraj in so štirje, jaz sem sama in moram plačevati polovico **NEPRAVIČNA DELITEV STROŠKOV**
- Ne pusti, da k meni pride prijatelj **OMEJEVANJE STIKOV**
- To se zgodi na kakšen mesec ali dva **MESEČNO PREPIRANJE IN ŽALJENJE**
- Sinova žena je stara 44 let in je zaposlena **OŽJI DRUŽINSKI ČLAN V SREDNJIH LETIH IN REDNO ZAPOSLEN**

- Ko se to zgodi, se počutim zelo ponižano OBČUTEK PONIŽANJA
- Največkrat se zaprem UMIK PRED POVZROČITELJEM
- Se skrijem pred njo SKRIVANJE PRED POVZROČITELJEM
- Še vedno me vznemirja, ker si tega ne zaslužim ŠE VEDNO PRISOTNO VZNEMIRJENJE
- Ponosna sem na to, da sem poštena in delavna POŠTENOST IN DELAVNOST
- Nisem hudobna PRIJAZNOST
- Ponosna sem na svoje otroke OŽJI DRUŽINSKI ČLANI
- Ponosna na to, da živim v svoji hiši, ki smo jo sami zgradili LASTNI DOM
- Da sem imela vedno delavne navade DELAVNE NAVADE
- Znanja, ki jih imam v peki različnih dobrot ZNANJE V PEKI SLAŠČIC
- Obrnem se lahko na sosede, sina in bratranca, ki so blizu POMOČ SOSEDOV IN OŽJIH DRUŽINSKIH ČLANOV
- Hčerka me pelje k zdravniku POMOČ HČERE
- Imam prijatelja, ki mu zaupam ZAUPEN ODNOS S PRIJATELJEM
- Pogovarjam se tudi s sosedi POGOVORI S SOSEDI
- Razveselim se, ko pridejo na obisk moji otroci in vnuki PREMAGOVANJE STISK V KROGU DRUŽINE
- Da odžinem slabe misli, pomislim na to, da bo minilo PREMAGOVANJE STISK Z MISLIJO NA BOLJE
- Pomagam si s tem, da se odmaknem in se izognem srečanju s snaho PREMAGOVANJE STISK Z IZOGIBANJEM IN UMIKOM PRED SREČANJI
- V pomoč mi je pogovor s kakšno sosedo, s sestro in njeno družino MOČ IN OPORA V POGOVORIH S SOSEDI IN SESTRINO DRUŽINO
- Največkrat se odmaknem UMIK PRED SREČANJI S POVZROČITELJEM
- Vse manj je vsega VSE MANJ VIROV MOČI
- Včasih se popoldne nisem takoj zaprla v sobo, ampak sem še kaj postorila okoli hiše ZAČELA SE ZAPIRATI V SOBO
- Nimam nove dejavnosti NI NOVE DEJAVNOSTI
- Želim si, da bi bilo vse uredu, da bi se bolje razumeli ŽELJA PO BOLJŠEM RAZUMEVANJU V DRUŽINI
- Nisem navezala stika z novo osebo NI STIKA Z NOVO OSEBO
- Nisem imela kontakta NI STIKA S FORMALNIMI OBLIKAMI POMOČI
- Si ne želim te pomoči NI ŽELJE PO STIKIH S FORMALNIMI USTANOVAMI
- Mislim, da bi nasilje postalo še hujše NI ISKANJA POMOČI ZARADI STRAHU PRED POVEČANJEM NASILJA

#### OSEBA 4

- Največkrat me obiščeta vnukinja VELIKOKRAT OBISK VNUKINJ
- Včasih grem jaz k njim in hčeri za par dni VEČDNEVNI OBISKI NA DOMU HČERINE DRUŽINE
- Hčerka me vsak dan pokliče po telefonu VSAKODNEVNI TELEFONSKI KLIC HČERE
- Vsak teden se obiskujeva tudi s sestro OBOJESTRANSKI TEDENSKI OBISKI S SESTRO
- Mislim da me imajo radi moji družinski člani OBČUTEK SPREJETOSTI V DRUŽINSKEM KROGU
- Nisem vključena v organizacijo in si tega ne želim NI ŽELJE PO VKLJUČITVI V ORGANIZACIJE
- Imam veliko sosedov VELIKO STIKOV S SOSEDI
- Pogovarjam s trgovkami STIK S TRGOVKAMI
- Grem na banko STIK Z BANČNIMI USLUŽBENCI
- Grem k frizerju OBISK FRIZERJA
- Grem k šivilji OBISK ŠIVILJE
- Danes noben čevljar ni v redu, zato skoraj vsakega nesem k čevljarju OBISK ČEVLJARJA
- Sedaj potrebujem koga, da mi pomaga kakšno težko stvar prestaviti POTREBA PO FIZIČNI POMOČI PRI OPRAVILIH
- Želim si, da bi bila zdrava, da bi sama skrbela zase ŽELJA PO ZDRAVJU IN SKRBI ZASE
- Da bom lahko še dolgo hodila ŽELJA PO FIZIČNI MOČI
- Začela me je velikokrat klicati NENEHNO KLIČANJE PO TELEFONU
- Zahtevala, da pridem k njej ob vsaki uri, ko se je spomnila ZAHTEVA PO STIKIH
- Je zvonila na domofon in me čakala ZVONJENJE IN ČAKANJE PRED VHODOM
- Vedno mi nosi hrano, včasih tudi gnile stvari, ki jih sami ne pojejo in to mi gre zelo na živce NOŠENJE NEKAKOVOSTNE HRANE
- Pri prijateljici se je to nadlegovanje zgodilo zelo na hitro in je trajalo pol leta POLLETNO NADLEGOVANJE
- Soseda mi je hrano nosila večkrat na teden VEČKRATNO TEDENSKO NOŠENJE NEKAKOVOSTNE HRANE
- Moja prijateljica je upokojenka, stara 71 let PRIJATELJICA V STARIH LETIH V POKOJU
- Soseda pa 52 let in je po poklicu medicinska sestra SOSEDA V SREDNJIH LETIH IN REDNO ZAPOSLENA
- Ob tem me je bilo strah OBČUTEK STRAHU
- Nisem imela svoje svobode OBČUTEK IZGUBE OSEBNE SVODOBE
- Pri sosedi sem bila jezna OBČUTEK JEZE

- Za vse kar se je dogajalo sem povedala hčeri POGOVOR Z DRUGO OSEBO
- S prijateljico sem prekinila stike PREKINITEV STIKOV
- Sosed pa sem rekla, naj mi ne nosi več hrane, ker mi tako ne paše POGOVOR S POVZROČITELJEM
- Vznemirja me včasih le še sosed, ki se včasih tudi preveč vtika v moje stvari ŠE VEDNO PRISOTNO OBČASNO VZNEMIRJENE
- Sem delavna, natančna DELAVNOST IN NATANČNOST
- Nisem trmasta PRILAGODLJIVOST
- Ne zaničujem ljudi SPOŠTLJIVOST
- Ponosna na svojo mladost, ko smo delali v vinogradih, njivah in travnikih IZKUŠNJE IZ DELA V MLADOSTI
- Da so nas naučili delati DELAVNE NAVADE
- Da smo si potem lahko ustvarili družine in domove LASTNI DOM
- Rada kuham, pospravljam GOSPODINJSKA OPRAVILA
- Znam se tudi podnevi odpočiti, če sem utrujena ČAS ZA POČITEK
- Rada se pogovarjam s trgovkami v trgovinah in na tržnici POGOVOR Z LJUDMI V ŠIRŠI SKUPNOSTI
- Sosed mi pomaga POMOČ SOSEDA
- Vnuki me peljejo v trgovino, k zdravniku POMOČ VNUKOV
- Do hčere grem v službo, da se malo pogovarjava POGOVORI S HČERKO
- Redno po telefonu se slišim s svakinjo, vnuki in hčerko REDNI TELEFONSKI STIKI Z OŽJIMI DRUŽINSKIMI ČLANI
- S sosedi se srečam na hodniku, včasih pride kdo na kavo SREČANJA IN OBISKI S SOSEDI V BLOKU
- V dobro voljo me spravi glasba POSLUŠANJE GLASBE
- Obisk OBISKI
- Pogovor po telefonu POGOVORI PO TELEFONU
- Da, ko se zgodi, to povem ponavadi svoji hčeri PREMAGOVANJE STISK S POGOVOROM S HČERKO
- Največ moči mi da hčerka in svakinja MOČ IN OPORA PRI HČERI IN SVAKINJI
- Vedno povem hčeri PREMAGOVANJE STISK S POGOVOROM S HČERKO
- Vse manj sposobnosti, ker sem vse starejša VSE MANJ VIROV MOČI
- Ne oziram se več na to kdo me bo poklical in ne čakam doma NI ČAKANJA NA KLICE
- Zjutraj že grem od doma, da mi sosed vsako jutri ne hodi na kavo in me živcira ZAČELA ZGODAJ ODHAJATI OD DOMA
- Grem večkrat na trg POGOSTEJŠI OBISK TRGA
- Pa k maši sem začela hoditi ZAČELA OBISKOVATI MAŠE
- In grem k svaku, ki ima manjšo kmetijo ZAČELA OBISKOVATI SVAKA NA KMETIJI
- Da se bomo dobro razumeli, da jih lahko pokličem DOBRO RAZUMEVANJE V KROGU DRUŽINE
- V blok je prišla nova sosed, ki se je upokojila in sedaj s svojimi vnuki velikokrat pride k meni, mi kaj pomaga, malo klepetava STIK Z NOVO SOSEDO
- Z nobenim nisem imela stika in nimam nobene želje NI STIKA S FORMALNIMI OBLIKAMI POMOČI, NI ŽELJE PO STIKU S FORMALNIMI USTANOVAMI
- Ne vem čisto točno, verjetno greš kam vprašat NI INFORMACIJE O FORMALNIH OBLIKAH POMOČI
- Ja ne vem kam bi šla to vprašati NI POZNAVANJA FORMALNIH OBLIK POMOČI

## ZDRUŽEVANJE SORODNIH POJMOV V KATEGORIJE

### OSEBA 1

#### VRSTE IN POGOSTOST SOCIALNIH STIKOV

- Zelo dober odnos s prijateljem
- Brez svojih družinskih članov
- Malo stikov s sorodniki preko telefona
- Obisk sorodnikov dvakrat na leto
- Hvaležnost prijatelja za pomoč
- Ni vključenosti v organizacije
- Stik s sosedi
- Stik s trgovkami
- Stik s poštnimi in bančnimi uslužbenci

#### POTREBE IN ŽELJE

- Uspešno premagovanje starostnih težav
- Vozniško dovoljenje potrebno za opravljanje dela
- Želja po boljši oskrbi starih ljudi na domu
- Želja po potovanju
- Želja po druženju s prijatelji
- Želja po nadaljnji pomoči prijatelju

#### IZKUŠNJE Z NASILJEM

- Stalno plačevanje stroškov potovanj
- Zmerjanje in žaljenje z nesramnimi izrazi
- Vsakodnevno večkratno nasilje
- Znanec sostanovalec v srednjih letih in redno zaposlen
- Občutek skrajnega ponižanja
- Nezmožnost odziva
- Grožnja s klicem policije
- Ignoriranje nesramnih opazk
- Manjša občutljivost na nesramne opazke
- Ogroženost s strani povzročiteljev
- Izogibanje neprijetnim situacijam s sostanovalci

#### VIRI MOČI

- Spravljivost in vztrajnost
- Sposobnost pogajanja
- Izkušnje otroških let iz prvotne družine
- Izkušnje mladostniških let iz druge svetovne vojne
- Izkušnje iz potovanj
- Izkušnje iz dela
- Izkušnje iz potovanj
- Pomoč ljudem v stiski
- Vzpostavljanje vezi z različnimi ljudmi
- Enakopravnost z ljudmi
- Obračanje na odlične sosede
- Zaupanje težav sosedom
- Spodbude sosedov
- Prijateljeva spodbuda in hrabrenje
- Moč in opora v srečanju s sosedi
- Moč in opora v opazovanju lepe narave
- Premagovanje stisk s sprehodom
- Premagovanje stisk s pogovorom s sosedi in prijateljem
- Moč in opora v delu

#### SPREMEMBE NA NEFORMALNEM PODROČJU

- Postal bolj energičen in vztrajen
- Obdržal isti način življenja

#### STIKI S FORMALNIMI OBLIKAMI POMOČI

- Ni stika s formalnimi oblikami pomoči
- Ni iskanja informacij glede nasilja

#### OVIRE PRI ISKANJU FORMALNE POMOČI

- Je znanje o iskanju pomoči
- Ni ovir pri iskanju pomoči

#### OSEBA 2

#### VRSTE IN POGOSTOST SOCIALNIH STIKOV

- Zakonska skupnost
- Veliko stikov s hčerama
- Vsakodnevni stiki s hčerko
- Stiki s hčerko dvakrat na teden
- Občasni stiki s sinom
- S sinom mesečni stiki po telefonu
- Srečevanje ob rojstnih dnevih
- Veliko preživljanja časa z vnuki
- Sprejetost in koristnost v domačem okolju
- Pomoč sosedom
- Pomoč hčerkama
- Sodelovanje v društvu upokojencev
- Tedensko igranje šaha
- Vključenost v planinsko društvo
- Članstvo v godbi in športnem društvu
- Vključenost v občinsko dejavnost
- Vključenost v gasilsko društvo
- Občasen stik s sosedi
- Vsakodnevni stik s trgovkami
- Veliko stikov z županom
- Občasni obiski zdravnika in farmacevtov

#### POTREBE IN ŽELJE

- Ni posebnih potreb
- Neobremenjenost in zadovoljstvo z življenjem
- Ohranitev dosedanjih odnosov v domačem okolju

#### IZKUŠNJE Z NASILJEM

- Občasno fizično nasilje
- Fizično obračunavanje
- Ponovni fizični obračun
- Večja agresivnost
- Nasilnost v alkoholiziranem stanju
- Sinovo ustrahovanje družine
- Udarci
- Občasno nasilje doma
- Ožji družinski član v srednjih letih
- Brezposeln povzročitelj
- Odvisnost od alkohola
- Občutki nelagodja
- Občutki strahu
- Pogovor z lepimi besedami
- Pogovor s povzročiteljem
- Umik iz nasilne situacije
- Klic na policijo
- Neobremenjenost z izkušnjo nasilja

#### VIRI MOČI

- Pridnost in marljivost
- Odkritost

- Pomoč drug drugemu
- Izkušnje z mesarstvom
- Medsebojna pomoč in prijateljstvo
- Izkušnje s humanitarnim delom
- Izkušnje z delom v lokalni samoupravi
- Izkušnje iz dela
- Izkušnje z gasilstvom
- Odlično razumevanje s sorodniki
- Sodelovanje z zetom
- Opora in odlično razumevanje z ženo
- Dobro razumevanje s prijatelji in sosedi
- Zaupen pogovor s hčerama
- Opora in moč v ljudeh in ženi
- Premagovanje stisk v krogu družine
- Premagovanje stisk v stiku z ljudmi
- Pogovor z ljudmi
- Povečevanje virov moči

#### SPREMEMBE NA NEFORMALNEM PODROČJU

- Ni spremembe navad
- Novo spoznanje proti nasilju
- Ni nove dejavnosti
- Ni stika z novo osebo

#### STIKI S FORMALNIMI OBLIKAMI POMOČI

- Stik s policijo
- Stik s centrom za socialno delo
- Oseben telefonski klic na policijo
- Povabila na pogovor s strani CSD
- Nezadovoljstvo in razočaranje z delom CSD
- Želja po ostrejših ukrepih
- Premalo sodelovanja CSD s policijo

#### OVIRE PRI ISKANJU FORMALNE POMOČI

- Nezadovoljstvo z ukrepi policije in umik od iskanja pomoči druge
- Ni večjih ovir pri iskanju pomoči

#### OSEBA 3

##### VRSTE IN POGOSTOST SOCIALNIH STIKOV

- Dobri odnosi z vsemi otroki
- Telefonski stiki s hčerama
- Vsakodnevni telefonski stiki s hčerama
- Včasih več obiskov, sedaj enkrat mesečno
- Srečanja ob rojstnih dnevih
- Vsakodnevni osebni stik s sinom
- Sprejetost med sosedi
- Ni vključenosti v organizacije
- Pogost obisk zdravnika in farmacevtov
- Stik s trgovkami
- Obisk patronažne sestre
- Obisk župnika vsak mesec

##### POTREBE IN ŽELJE

- Občasna pomoč hčerk pri gospodinjskih opravilih
- Potreba po prevozu
- Želja po zdravju in moči
- Želja po boljšem razumevanju v družini

## IZKUŠNJE Z NASILJEM

- Besedne žalitve
- Ignoriranje
- Obtoževanje
- Prepiranje
- Nepravična delitev stroškov
- Omejevanje stikov
- Mesečno prepiranje in žaljenje
- Ožji družinski član v srednjih letih in redno zaposlen
- Občutek ponižanja
- Umik pred povzročiteljem
- Skrivanje pred povzročiteljem
- Še vedno prisotno vznemirjenje

## VIRI MOČI

- Poštenost in delavnost
- Prijaznost
- Ožji družinski člani
- Lastni dom
- Delavne navade
- Znanje v peki slaščic
- Pomoč sosedov in ožjih družinskih članov
- Pomoč hčere
- Zaupen odnos s prijateljem
- Pogovori s sosedi
- Premagovanje stisk v krogu družine
- Premagovanje stisk z mislijo na bolje
- Premagovanje stisk z izogibanjem in umikom pred srečanji
- Moč in opora v pogovorih s sosedi in sestrino družino
- Umik pred srečanji s povzročiteljem
- Vse manj virov moči

## SPREMEMBE NA NEFORMALNEM PODROČJU

- Začela se zapirati v sobo
- Ni nove dejavnosti
- Ni stika z novo osebo

## STIKI S FORMALNIMI OBLIKAMI POMOČI

- Ni stika s formalnimi oblikami pomoči
- Ni želje po stiku s formalnimi oblikami pomoči

## OVIRE PRI ISKANJU FORMALNE POMOČI

- Ni iskanja pomoči zaradi strahu pred povečanjem nasilja

## OSEBA 4

### VRSTE IN POGOSTOST SOCIALNIH STIKOV

- Velikokrat obisk vnukinj
- Večdnevni obiski na domu hčerine družine
- Vsakodnevni telefonski klic hčere
- Obojestranski tedenski obiski s sestro
- Občutek sprejetosti v družinskem krogu
- Ni želje po vključitvi v organizacijo
- Veliko stikov s sosedi
- Stik s trgovkami
- Stik z bančnimi uslužbenci
- Obisk frizerja
- Obisk šivilje
- Obisk čevljarja

## POTREBE IN ŽELJE

- Potreba po fizični pomoči pri opravilih
- Želja po zdravju in skrbi zase
- Želja po fizični moči
- Dobro razumevanje v krogu družine

## IZKUŠNJE Z NASILJEM

- Nenehno klicanje po telefonu
- Zahteva po stikih
- Zvonjenje in čakanje pred vhodom
- Nošenje nekakovostne hrane
- Polletno nadlegovanje
- Večkratno tedensko nošenje nekakovostne hrane
- Prijateljica v starih letih v pokoju
- Soseba v srednjih letih in redno zaposlena
- Občutek strahu
- Občutek izgube osebne svobode
- Občutek jeze
- Pogovor z drugo osebo
- Prekinitev stikov
- Pogovor s povzročiteljem
- Še vedno prisotno občasno vznemirjenje

## VIRI MOČI

- Delavnost in natančnost
- Prilagodljivost
- Spoštljivost
- Izkušnje iz dela v mladosti
- Delavne navade
- Lastni dom
- Gospodinjstva opravila
- Čas za počitek
- Pogovor z ljudmi v širši skupnosti
- Pomoč sosedu
- Pomoč vnukov
- Pogovori s hčerko
- Redni telefonski klici z ožjimi družinskimi člani
- Srečanja in obiski s sosedi v bloku
- Poslušanje glasbe
- Obiski
- Pogovori po telefonu
- Premagovanje stisk s pogovorom s hčerko
- Moč in opora pri hčerki in svakinji
- Vse manj virov moči

## SPREMEMBE NA NEFORMALNEM PODROČJU

- Ni čakanja na klice
- Začela zgodaj odhajati od doma
- Pogostejši obisk trga
- Začela hoditi k maši
- Začela obiskovati svaka na kmetiji
- Stik z novo sosedo

## STIKI S FORMALNIMI OBLIKAMI POMOČI

- Ni stika s formalnimi oblikami pomoči
- Ni želje po stikih s formalnimi oblikami pomoči

## OVIRE PRI ISKANJU FORMALNE POMOČI

- Ni informacije o formalnih oblikah pomoči
- Ni poznavanja formalnih oblik pomoči

## OŽANJE KATEGORIJ

### VRSTE SOCIALNIH STIKOV

#### NEFORMALNE MREŽE

- Ožji družinski člani
- Bližnji sorodniki
- Prijatelji
- Sosedje

#### FORMALNE MREŽE

- Zaposleni v lokalnem okolju
- Vključenost v prostovoljne organizacije in dejavnosti
- Ni vključenosti v prostovoljne organizacije in dejavnosti

### POGOSTOST SOCIALNIH STIKOV

- Dnevni stiki
- Tedenski stiki
- Mesečni stiki
- Letni stiki

### POTREBE IN ŽELJE

#### POTREBE

- Potreba po večji mobilnosti
- Potreba po fizični pomoči pri opravilih
- Ni posebnih potreb

#### ŽELJE

- Želja po zdravju in moči
- Želja po boljšem razumevanju v družini
- Želja po ohranitvi dosedanjih dobrih odnosov v domačem okolju
- Želja po organizirani pomoči starih ljudi
- Želja po novih izkušnjah

### IZKUŠNJE Z NASILJEM

#### OBLIKE NASILJA

- Psihično nasilje
- Fizično nasilje
- Finančno oz. materialno nasilje

#### POVZROČITELJI NASILJA

- Ožji družinski člani
- Prijateljica
- Znanec (sostanovalec)
- Sosea

#### ČUSTVA

- Občutki manjvrednosti
- Občutki nelagodja
- Izguba osebne svobode
- Občutek jeze
- Manjša občutljivost
- Neobremenjenost z izkušnjo nasilja

#### ODZIV NA NASILJE

- Pogovor s povzročiteljem
- Umik pred povzročiteljem

- Ignoriranje nasilnih situacij
- Pogovor z drugo osebo
- Prekinitev stikov
- Klic na policijo
- Nezmožnost odziva

#### VIRI MOČI

- Osebnostne značilnosti
- Sposobnosti
- Navade
- Vrednote
- Znanja
- Izkušnje
- Preteklost
- Socialne mreže
- Pozitivne misli
- Povečevanje virov moči
- Zmanjševanje virov moči

#### SPREMEMBE NA NEFORMALNEM PODROČJU

##### *OSEBNE SPREMEMBE*

- Spremembe v značaju
- Nova življenjska spoznanja
- Spremembe navad in načina življenja
- Ni spremembe navad in načina življenja

##### *SPREMEMBE V ODNOSU DO DRUGIH*

- Ohranitev dosedanjih dobrih odnosov z drugimi
- Stik z novo osebo
- Ni stika z novimi osebami

##### STIKI S FORMALNIMI OBLIKAMI POMOČI

- Stik s policijo in centrom za socialno delo
- Ni stika s formalnimi oblikami pomoči

##### OVIRE PRI ISKANJU FORMALNE POMOČI

##### *SO OVIRE*

- Nezadovoljstvo z dosedanjimi izkušnjami
- Strah pred nasiljem
- Nepoznavanje formalnih oblik pomoči

##### *NI OVIR*

- Znanje za iskanje formalne pomoči